popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Eylül 2005 Sayı 61 4 YTL / 4.000.000 TL

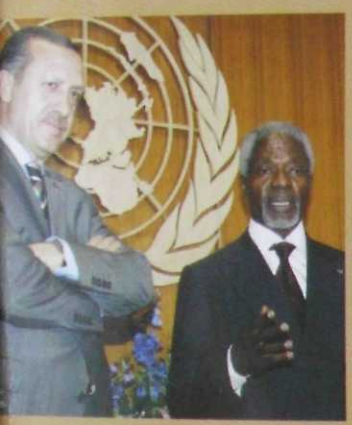
Futbo
İZMİR

0/1533
-15-

türk, vasiyetine
r yazdı?..

nsız-Alman
betinin doruğu:
dun felaketi

DOSYASI

ü ve bugünüyle
eşmiş Milletler

lar boyunca
tını arayan soru:
e 'hain' denir?

esi ve sonrasıyla
i yıllar

Eylül' Yassıada
şmalarında...

Okula nasıl başladılar?

Tanzimat öncesi Osmanlı'da Âmin Alayı ve ilk gün törenleri

ISSN 1302-6577 212323 05/09

Kavramlarla oynamak ne işe yarar?

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Temmuz ayının ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı Vahideddin'in bir 'hain' olup olmadığı konusu, uzun bir süre basının gündemindeydi. Hararetli köşe yazıları kaleme alındı, konuya ilişkin röportajlar yapıldı; medyatik şahsiyetlerin görüşlerine yer verildi gazete sütunlarında...

Ama bu arada, kimi yayın organlarında yer alan bir başka 'kavramsal' yaklaşım gözlerden kaçtı: Bu yaklaşımın bir örneği, Avni Özgürel'in 31 Temmuz 2005 tarihli Radikal'de dile getirdiği "Kurtuluş Savaşı mı, millî mücadele mi?" yazısındaydı.

Yazıda şunlar söyleniyordu:

"Savaş silahlı çatışma için kullanılan bir kelime. Kurtuluş Savaşı dediğimizde de 1919-23 yıllarını bu kavramla sınırlıyoruz. Üstelik 'Kurtuluş Savaşı' gibi pırıltılı bir başlık koyduktan sonra, I. İnönü, II. İnönü, Sakarya ve Dumlupınar harplerini işaret ettiğimizde, karşı askerî gücün sadece Yunanistan olduğunu düşünen insanın zihninde tereddüt doğuyor."

Yazı, bu tereddüdün neden doğduğunu açık seçik izah etmeyi bir yana bırakıp, başka bir fikre sıçratıyor konuyu:

"Oysa sözünü ettiğimiz devrede ülkenin yabancı ordularca işgal edilmişliği bence ikinci derecede önem ifade eden, Atatürk'ün de önceliği olmamış bir durum. Zaten Mustafa Kemal de işgalin def edilebilir 'geçici bir hal' olduğu konusunda hiçbir zaman tereddütlü olmamıştır."

Sonra da şu cümle: "Kurtuluş Savaşı tabiri onun Samsun'a çıktığı andan itibaren yöneldiği hedefin yeni bir devlet yapısının teşkili olduğu gerçeğini yansıtmıyor olması bakımından yanlış."

Oysa bizim bildiğimiz, 'Kurtuluş' ve Kuruluş'un birbirini izleyen ama tabii ki iç içe geçmişlikleri bulunan iki safha olduğudur.

Cumhuriyet'i kuranlar, "İstiklâl Harbi" derler; sonrasına da "İnkılâplar" derler. Sadece Ege'de Yunan işgali söz konusu değildir; İstanbul'da İtilaf devletlerinin müttefik komutanlığı vardır, Anadolu'daki işgaller vardır...

> 'İstiklâl Harbi' ya da 'Kurtuluş Savaşı' kavramları pek beğenilmiyor. Nedense, 'Millî Mücadele' sözcükleri tercih ediliyor.

Nitekim Avni Özgürel de yazısında Rawlinson olayından söz ediyor: Mustafa Kemal ile Erzurum'da, kongrenin durumunu tartışan *işgal ordusu subayı İngiliz yarbay Rawlinson*'dan dem vuruyor...

Daha sonra da, Mustafa Kemal'in Sivas'ta Amerikan mandası konusu tartışılırken ağzından çıkan 'Hayır manda yok. Ya *istiklâl* ya ölüm var' sözlerini de dile getiriyor.

Görüldüğü gibi, aslında o dönemin olayları ve o günün sözleri, kavram kargaşasına yer bırakmacak kadar açık ve ortada!

Bence Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı Vahideddin'in 'hain' olup olmadığı konusunu bir kenara bırakıp şu 'Kurtuluş Savaşı' meselesini tartışmakta çok büyük fayda var!

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Eylül 2005

KAPAK

KAPAK: HÜSEYİN RIFAT'IN 'AMİN ALAYI' TABLOSUNDAN DETAY

54 Okula nasıl başlanırdı?
Tanzimat öncesi Osmanlı dönemi çocuklarının mahalle mekteplerinde okula başlaması, ilk örnekleri 13. Yüzyıl'a kadar uzanan belirli törenlerle olurdu.
Buğra Tokatlı

4 Editörden
6 Ayın Tarihi
10 Basında Bu Ay
12 İnteraktif Kürsü
16 On Soruda: Kadızâdeliler hareketi
Erhan Afyoncu
22 Bugünden Düne: Ekümenik tartışması
Engin Narin
46 Verdun felaketi
M. Tanju Akad
60 Tatilli yılların öncesi ve sonrası
Mine Haksal
66 Atatürk'ün vasiyetnamesi
Ertan Ünal
72 İzmir'in köklü futbol kulüpleri (2)
Vâlâ Somalı
76 'Hain' kime denir?
Orhan Koloğlu
82 Yassıada duruşmaları
Feza Kürkçüoğlu
86 Teknoloji: Karabük Demir Çelik Fabrikaları
Fatih Toptan
90 Dergilerden
Lale Uçan
92 Sözüngelişi
Necati Güngör
93 Internet
Taner Güdükoğlu
94 Kitap
Lütfü Tınç
96 Ajanda
Erkan Ildız
102 Televizyon
Olkan Özyurt
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

DOSYA: BM

29 Dünü ve bugünüyle Birleşmiş Milletler
Birleşmiş Milletler'in 60. yaşını kutladığı bugünlerde, örgütün geçmişini ve geleceğini, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Çağrı Erhan, Ersin Embel ve Gökhan Erdem'in kalemlerinden okurlarımıza sunuyoruz...

popüler tarih
Yıl: 6 Sayı: 2005/61 Eylül 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT
Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT
Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ
Editör
DEVRİM ÇAKIR
Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ
Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
YÜCEL DEMİREL • IŞIN DEMİRKENT
EDHEM ELDEM • VAHDETTİN ENGİN
ALPAY KABACALI • HAYDAR KAZGAN
ÖMER KOÇ • ORHAN KOLOĞLU
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR
ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ ARŞİVİ

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ
Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN
Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DPP A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

1 EYLÜL

1923

Japonya'nın Tokyo ve Yokohama kentlerindeki deprem felaketinde 300 bin kişi yaşamını yitirdi.

1924

Ankara'da 'Musiki Muallim Mektebi' kuruldu.

2 EYLÜL

1922

Yunan Orduları Başkomutanı General Trikopis, Kurtuluş Savaşı'nda esir düştü.

1942

Alman SS birlikleri, Varşova gettosundaki ayaklanmayı, 50 bin Yahudi'yi öldürerek bastırdı.

3 EYLÜL

1783

İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını tanıdı.

1939

İngiliz yolcu gemisi Athenia, Atlantik'te bir Alman denizaltısı tarafından batırıldı.

4 EYLÜL

1682

İngiliz Astronom Edmund Halley, daha sonra kendi adı verilen kuyruklu yıldızı gördü.

1919

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'ni açtı.

5 EYLÜL

1938

Atatürk, vasiyetnamesini yazdırdı. Vasiyet, 28 Kasım 1938 tarihinde açıldı.

1960

Cassius Clay (Muhammed Ali) Olimpiyat madalyasını aldı.

6 EYLÜL

1566

I. Süleyman (Kanunî), Sigetvar dolaylarında öldü.

1965

Hindistan ve Pakistan, Keşmir yüzünden ikinci kez savaşa başladı.

Ara seçimi DP kazandı

16 Eylül 1951'de, 17 ilde 20 milletvekilliği için yapılan ara seçimlerden DP zaferle çıktı. Sadece 2 ilde başarılı olan CHP, Genel Sekreter Kasım Gülek de dahil olmak üzere, pek çok adayını Meclis'e sokamadı *(üstte)*. Seçim kampanyası sırasında CHP, ekonominin kötü gidişine karşı halktan DP'yi uyarmasını istemiş, DP liderleri ise ekonominin yolunda olduğuna ilişkin mesajlar vermişlerdi.

2 Eylül 1942: Alman SS birlikleri, Varşova gettosunda...

7 EYLÜL

1812

Moskova'ya yürüyen Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart, Çarlık ordularını Borodino'da yendi.

1946

Türkiye'de ilk kez devalüasyon yapıldı.

8 EYLÜL

1946

Bulgaristan'da referandum sonucu monarşi sona erdi.

1951

Nazilerin Varşova gettosu imhacısı Jurgen Stroop, gettoda asıldı.

9 EYLÜL

1855

Türkiye'deki ilk telgraf hattı, İstanbul-Edirne-Van arasında kuruldu.

1932

İspanya, Katalonya bölgesinin özerkliğini tanıdı.

1974

11. Antalya Film Şenliği'nde, Altın Portakal'ı, Lütfü Ömer Akat'ın 'Düğün' filmi aldı.

10 EYLÜL

1920

Türkiye Komünist Partisi (TKP) Bakü'de kuruldu.

1943

İstanbul Kapalıçarşı'da yangın çıktı; 200'den fazla dükkân yandı.

14 Eylül 1867: Theodore Roosevelt ABD Başkanı...

14 Eylül 1960: Irak, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuella, 'OPEC'i kurdu.

16 Eylül 1949: Yunanistan'da iç savaş sona erdi.

11 EYLÜL

1853

Elektrikli telgraf ilk kez kullanıldı.

1970

Sovyetler Birliği liderlerinden Nikita Kruşçev öldü.

12 EYLÜL

1624

Dünyanın ilk denizaltısı Londra'da test edildi.

1963

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık antlaşması imzalandı.

13 EYLÜL

1788

New York, Birleşik Devletler'in federal başkenti oldu.

1921

Sakarya Savaşı kazanıldı. Yaralanan Mustafa Kemal Paşa'ya 'Gazi' unvanı verildi.

14 EYLÜL

1867

ABD Başkanı W. McKnley, New York'ta vuruldu; yerine Theodore Roosevelt geçti.

1960

Irak, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuella, 'OPEC'i kurdu.

1981

Amerikan asıllı aktris ve Monako Prensesi Grace Kelly, trafik kazasında öldü.

15 EYLÜL

1923

Türkiye'de ilk yüzme yarışı, Galatasaray Kulübü'nce, İstanbul-Büyükada'da düzenlendi.

1931

Mahatma Gandhi, Londra'da yapılan toplantıda Hindistan'a bağımsızlık verilmesini istedi.

16 EYLÜL

1948

'Türk Sahne Sanatkârları Derneği', İsmail Dümbüllü ve Galip Arcan tarafından kuruldu.

1949

Yunanistan'da iç savaş sona erdi.

17 EYLÜL

1960

Prof. Dr. T. Z. Tunaya, 'Devrim Ocakları' başkanı oldu.

1963

'Kaçak' dizisinin prömiyeri, ABC televizyonunda yapıldı.

Meksiko yerle bir oldu...

Meksika'nın başkenti Meksiko'da, 19 Eylül 1985'te meydana gelen 8.1 şiddetindeki depremde, yaklaşık 30 bin kişi yaşamını kaybetti. Kentteki binaların yüzde 35'i yıkılırken, ölü sayısının yüksek olmasının sebebinin, kent merkezinde bulunan yaklaşık 500 büyük yapının yıkılması olduğu belirtildi.

19 Eylül 1955: Peron hükümeti darbeyle devrildi.

20 Eylül 1984: Türkiye'de de bir dönem ilgiyle izlenen 'Cosby Show'un prömiyeri NBC'de yapıldı.

21 Eylül 1192: I. Richard İngiltere tahtında...

18 EYLÜL

1810
Şili, İspanya'dan bağımsızlığını ilan etti.

1851
'New York Times' gazetesi yayımlanmaya başlandı.

19 EYLÜL

1893
Yeni Zelanda, kadınlara oy hakkını veren ilk ülke oldu.

1955
Arjantin cumhurbaşkanı Juan Peron askeri bir darbeyle devrildi ve Paraguay'a sürüldü.

20 EYLÜL

622
Hz. Muhammed ile Ebu Bekir, Medine'ye ulaştı.

1519
Portekizli kâşif Magellan, 270 denizci ve 5 gemi ile İspanya'dan yola çıktı.

1946
Fransa'da 'Cannes Film Festivali' başladı.

1984
Türk televizyonlarında da bir dönem ilgiyle izlenen 'Cosby Show'un prömiyeri NBC'de yapıldı.

21 EYLÜL

1192
'Arslan Yürekli Richard', İngiltere'de tahta geçti.

1903
İlk kovboy filmi 'Kit Carson'un prömiyeri, ABD'de yapıldı.

1932
'Himaye-i Etfal Cemiyeti' tarafından düzenlenen 'alaturka güreş' müsabakaları, Taksim Stadyumu'nda yapıldı.

22 EYLÜL

1903
İtalo Marconi, kornet dondurma külahının patentini aldı.

1908
Bulgaristan, Osmanlı'dan bağımsızlığını ilan etti.

1984
Gökova'da termik santral kurulmasına karşı çıkan köy kadınları eylem yaptılar.

2000
Kopenhag Kriterleri ile paralel olan 'İnsan Hakları Raporu' kabul edildi.

23 EYLÜL

1942
Naziler Auschwitz'de, gazla öldürme katliamlarına başladı.

1954
Doğu Almanya polisi, 400 kişiyi ABD ajanı olmak suçuyla tutukladı.

Olaylı gecekondu yıkımı
İstanbul Ümraniye'deki 1 Mayıs Mahallesi'nde, 2 Eylül 1977'de girişilen gecekondu yıkımı sırasında, polislerle halk arasında çıkan silahlı çatışmada 5 kişi öldü, 49 kişi yaralandı. Yaklaşık 2 saat süren çatışmanın ardından, 150 kişi gözaltına alındı. Olay hakkında bir rapor hazırlayan Bülent Ecevit, aralarına kışkırtıcılar karışsa da, halkın üzerine ateş açmanın insanlık suçu olduğunu söyledi.

30 Eylül 1949: Mao, Çin Halk Cumhuriyeti başkanı seçildi.

27 Eylül 1970: 'Arap Zirvesi' Mısır'da toplandı; Ürdün Kralı Hüseyin ile FKÖ lideri Arafat, ateşkes ilan etti.

26 Eylül 1960: Castro, BM'de 4 saat 29 dakika konuştu...

24 EYLÜL

1882
İstanbul Beyazıt Kütüphanesi kuruldu.

1980
Ortadoğu'da İran-Irak Savaşı başladı.

25 EYLÜL

1925
İstanbul'da, tulumbacı teşkilatı yerine, modern motorlu itfaiye teşkilatı kuruldu.

1956
İstanbul'da istimlak başladı. Başbakan Menderes, "Memleket baştan aşağı yeniden inşa olmaktadır" dedi.

1960
Celâl Bayar, tutuklu bulunduğu Yassıada'da intihara kalkıştı; bir subay tarafından kurtarıldı.

26 EYLÜL

1960
Fidel Castro, BM tarihindeki en uzun konuşmayı yaptı, 4 saat 29 dakika...

1989
Son Vietnam askerleri Kamboçya'dan ayrıldı.

27 EYLÜL

1568
Barbaros komutasında Osmanlı donanması, Venedik Amirali Andrea Doria'nın donanmasını Preveze'de yendi.

1970
'Arap Zirvesi' Mısır'da toplandı; Ürdün Kralı Hüseyin ile Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat, ateşkes anlaşması imzaladı.

28 EYLÜL

1950
Birleşmiş Milletler'in emrine verilen 'Kore Birliği', Türkiye'den yola çıktı.

1955
Türk Migros, İstanbul'da hizmete başladı.

1982
'Banker Kastelli' adıyla tanınan banker Cevher Özden, Tunus'ta yakalandıktan sonra Türkiye'ye getirilerek tutuklandı.

29 EYLÜL

1923
Filistin'de İngiliz mandası resmen yürürlüğe girdi.

1929
Muhsin Ertuğrul'un yönettiği 'Ankara Postası' filmi, ilk kez İstanbul'da gösterildi.

1939
Polonya askerleri geri çekildi, Varşova teslim oldu.

30 EYLÜL

1930
Sivil tayyareci Vecihi Bey, kendi yaptığı tayyareyle, Göztepe'den Yeşilköy'e uçtu.

1949
Mao Zedong, Çin Halk Cumhuriyeti başkanı seçildi.

1961
Suriye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etti.

1955
Amerikalı aktör James Dean, geçirdiği trafik kazasında, 24 yaşında öldü.

Libya'da darbe...
Başkent Trablus'ta bir grup subay, Kral I. İdris'i devirerek Libya'da yönetimi ele geçirdi. Ülkedeki 70 yıllık monarşiye son veren darbenin lideri Muammer Kaddafi *(sağda)*, Libya Silahlı Kuvvetler başkomutanlığına ve Devrim Komuta Konseyi'nin başına getirildi. Konsey başkanı Albay Kaddafi, ilk iş olarak cumhuriyet ilan etti.

100 YIL ÖNCE

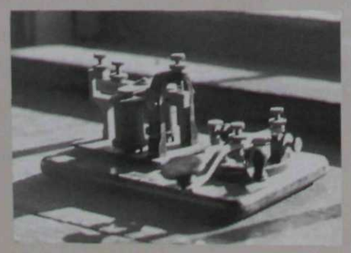

Nil Nehri'nin bereketi

Kahire gazetelerinin bildirdiğine göre, Nil Nehri'nin bereketi münasebetiyle her sene olduğu gibi bu sene de bir takım merasim-i mahsusa ifa kılınmıştır. Bu münasebetle, Kahire Mutasarrıflık Dairesi aydınlatıldığı gibi, Nil üzerinde bulunan birçok deniz taşıtı da süslerle donatılmıştır. Ayrıca, Dahiliye Müsteşarı Saadetli İbrahim Necip Paşa tarafından Nil Nehri üzerindeki merkezlere ziyaretler düzenlenmiştir.
(İkdam, 7 Eylül 1905)

Telsiz telgraf denemesi

İstanbul rıhtımı ile Romanya'nın Köstence rıhtımı arasında telsiz telgraf muhaberatını temin etmek üzere, Romanya Kumpanyası vapurlarına gerekli aletler yerleştirilmiş ve mezkur vapurların İstanbul rıhtımındaki mevkileri ile Köstence arasında muhaberat icrasına başlandığı işitilmiştir.

(İkdam, 9 Eylül 1905)

Avrupa'da kolera

Berlin'deki Almanya Büyükelçiliği'ne ulaşan resmî malumata göre, Rumi Eylül ayının 3. gününden 12. gününe kadar, Prusya dahilinde, 4'ü kesin 5'i şüpheli olmak üzere, 9 kolera vakası zuhur etmiş ve bunlardan 4'ü vefat eylemiştir. Kolera musibetinden şüphe edilip tecrit edilen başka iki hasta üzerinde icra edilen bakteriyoloji tetkikinde de hastaların kolera olduğu tespit edilmiştir.

(İkdam, 28 Eylül 1905)

75 YIL ÖNCE

İstanbul Belediyesi

İstanbul'da vilayetle şehremanetinin birleştirilmesi çalışmalarına dünden itibaren fiilen başlanmıştır. Şehremaneti, 'İstanbul Belediyesi' adını almış ve levhası da buna göre değiştirilmiştir. Muhittin Bey *(sağda)* hem vali hem de belediye reisi olarak çalışmaya başlamıştır. Belediye zabıtaları da polisliğe tahvil edilmiş ve memurlar, dün sabahtan itibaren polis üniforması giymişlerdir.

(Cumhuriyet, 2 Eylül 1930)

Gazi Hazretleri şehrimizden ayrıldı

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, dün akşam hususi bir trenle Ankara'ya hareket etmişlerdir. Gazi Hazretleri, dün saat 16.15'te Dolmabahçe Sarayı'nın rıhtımına çıkmışlar ve bazı milletvekilleri ile ayaküstü konuştuktan sonra Söğütlü yatına binmişlerdir. Yat Haydarpaşa'ya giderken, diğer vapurlar tarafından uzun düdüklerle selamlanmıştır.
(Cumhuriyet, 20 Eylül 1930)

İzmir'de kanlı nümayişler

SCF Başkanı Fethi Bey, dün halka hitaben konuşmak üzere İzmir'e gelmişti. Fethi Bey, İzmir'de büyük kalabalıklar tarafından karşılandı. Bu arada olaylar meydana geldi. Zabıta kuvvetlerinin müdahalesini gerektiren olaylar sırasında Anadolu matbaası taşlandı. Olaylarda iki kişi öldü, on beş kişi de yaralandı. Güvenlik güçleri gece geç vakit sükuneti sağlayabildi. Olaylar sebebiyle Fethi Bey, yapması gereken konuşmayı erteledi.
(Cumhuriyet, 6 Eylül 1930)

50 YIL ÖNCE

İstanbul ve İzmir'de üzücü olaylar

Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunu protesto etmek amacıyla başlayan gösteriler, Rum vatandaşların taşınır ve taşınmaz mallarına karşı bir tahrip ve yağma hareketine dönüştü. Atatürk'ün doğduğu eve ve Türkiye Konsolosluğu'na bomba atıldığı haberi ortalığı karıştırdı; İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, olayların ardından İstanbul-Beyoğlu'nda incelemelerde bulundu.
(7 Eylül 1955)

Namık Gedik istifa etti

Başbakan Adnan Menderes, İçişleri Bakanı Namık Gedik *(altta; Menderes'in solunda)*, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'la birlikte, bazı bakanlarla Vilayet'te bir toplantı yaptı. İçişleri Bakanı Namık Gedik, bu toplantının ardından istifa ederken, olaylarda ihmali bulunduğu gerekçesiyle Korgeneral Vedat Garan, Korgeneral Fazıl Bilge ve Tuğgeneral Nedim Erensoy'a görevden el çektirildi.

(10 Eylül 1955)

"Sıkıyönetim kaldırılsın"

6-7 Eylül olaylarıyla ilgili olarak TBMM'de bir konuşma yapan muhalefet lideri İsmet İnönü, olaylarda, Türkiye'nin asıl kaybının manevî yönden olduğunu belirterek, vatandaşın el sürülmez hakları, kanun himayesi ve hukuk devleti gibi kavramların büyük bir darbe yediğini belirtti. İnönü, sıkıyönetimin kaldırılmasını istedi.

(12 Eylül 1955)

25 YIL ÖNCE

Silahlı Kuvvetler yönetimde...

Türkiye'de son günlerde beklenen olay gerçekleşti ve ordu yönetime el koydu. Ordunun yönetime el koyduğu, sabahın erken saatlerinde radyodan yayımlanan, Genel Kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzalı bir bildiriyle duyuruldu. Parlamento ve hükümet feshedildi; parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı.
(12 Eylül 1980)

Irak askeri İran'a girdi

Irak Devrim Komite Konseyi, İran'a savaş ilan ettiğini bildirdi. Irak jetleri, Tahran'ın Mehrabad Havaalanı dahil, 7 İran havaalanını bombaladı, ayrıca 3 İran savaş gemisini batırdı. Bu gelişmelerin ardından, İran uçakları da Bağdat'ı bombaladı.Bombardıman sırasında, bazı sivil hedefler de isabet aldı. Irak birliklerinin İran'da 10 kilometre ilerlediği bildirilirken, İran, Hürmüz Boğazı'nı savaş bölgesi ilan etti.

(22 Eylül 1980)

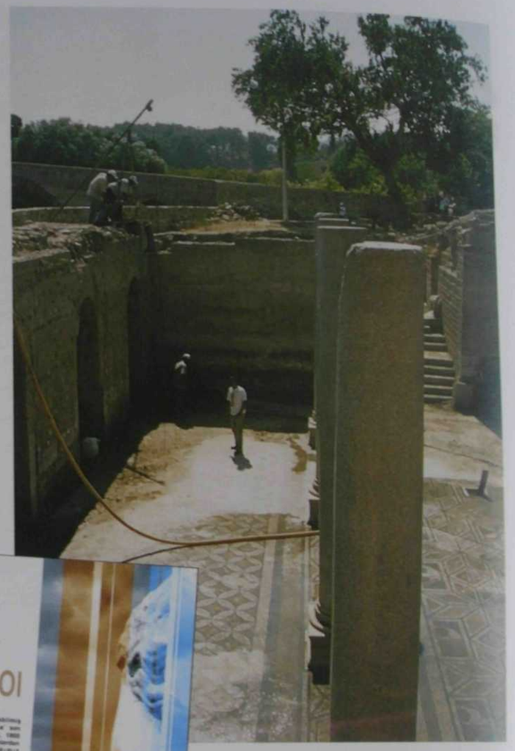
Ulusu Hükümeti kuruldu

Devlet ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in yeni hükümeti kurmakla görevlendirdiği emekli Oramiral Bülend Ulusu, Bakanlar Kurulu'nu açıkladı. Buna göre, Turgut Özal ve Zeyyat Baykara, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olurken; İlhan Öztrak, Mehmet Özgüneş ve Nimet Özdaş, diğer devlet bakanları oldular. Adalet Bakanlığı'na da Cevdet Menteş getirildi.
(21 Eylül 1980)

Yortanlı Barajı kurbana susadı!

Çok uzun yıllar hizmet verecek bir kültür varlığı, daha fazla ekonomik getirisi olabilecek bir sıcak su kaynağı ve eşsiz bir doğa, 40-50 yıllık sulama amaçlı bir baraja feda edilmek üzere...

AHMET YARAŞ (*)

Anadolu'daki antik metropollerin en büyüklerinden biri de Pergamon'dur. "Antik Çağ'da Anadolu" denince, Avrupa'da da ilk akla gelen kentler, hiç kuşkusuz Ephesos ile Pergamon'dur. Her iki merkezde de, kazılar yüzyıldır devam etmektedir; yayımlanmış yüzlerce kitap, binlerce makale vardır.

Türk müzecilik tarihinde ise, her iki ilçe de, Atatürk'ün emriyle kurulan ören yeri müzelerini barındırmaları açısından, önemlidir. Ancak ne yazık ki, her iki müze de, yarım asırdan fazla geçmişleri olmasına karşın, halen de 'Ören Yeri Müzesi'dirler!

Ilıca'daki iki ayrı yapı adacığının (insula) görüntüleri (sağda ve sağda, en üstte). **Allianoi için hazırlanmış bir kampanya afişi** (sağ üstte).

Her iki antik merkezde bulunup yurtdışında sergilenen on binlerce eser, Avrupa ülkelerinin müzelerini süslemektedir...

20. Yüzyıl'ın başında, Alman kazı heyeti Akropol'de çalışırken, dönemin Bergama kaymakamı Kemal Bey, kendi olanakları ile Bergama'nın 18 km kuzeydoğusundaki Paşa Ilıcası'nda kazılar yapar.

1903-1904 yıllarına kadar tamamen toprak altında olan, ancak çevre halkının şifalı sıcak suyundan yararlandığı Paşa Ilıcası'nın, iki küçük ve bir büyük salonunu, Kemal Bey kullanıma açar.

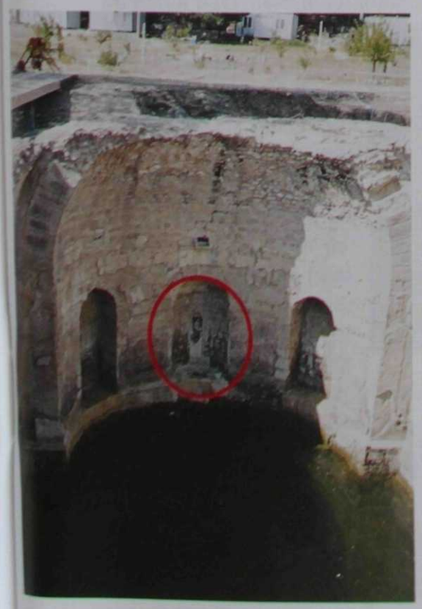
Kazı yapılan yıllarda birkaç heykel ören yerindedir. Burayı korumayı ve işletmeye açmayı arzulayan kaymakam, turizmden elde edilecek gelirle de kazıların devam etmesini planlar.

Bu nedenle 25 Eylül 1904'te Pergamon Kazısı'nın Mimarı W. Dörpfeid'i Paşa Ilıcası'na götürür. Henüz yayımlanmamış güncelerinden öğrendiğimiz kadarıyla, W. Dörpfeld, kısmen kazılmış Ilıca'nın basit bir krokisini ilk kez hazırlar. Bu kroki daha sonra Pergamon için temel kaynak olan 'Altertümer von Pergamon'un, 1912-1914 arasındaki ilk sayısında yayımlanır.

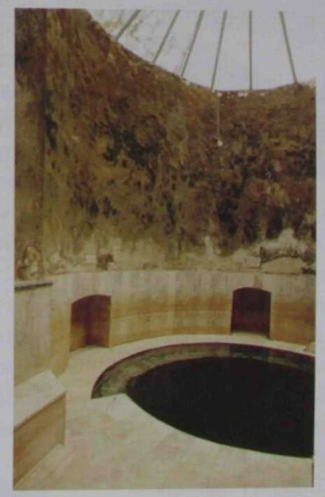
Bu tarihten sonra Paşa Ilıcası, Pergamon Kazısı'nı ziyarete gelen konukların günü birlik ziyaret ettikleri bir sayfiye yeri konumuna gelir. Bunlardan biri de ünlü Alman hümanist L. Curtius'tur.

Kaymakam Kemal, Paşa Ilıcası için düşündüğü projeyi o yılların koşullarında ne yazık ki, gerçekleştiremez. Kısa bir süre sonra Paşa Ilıcası, yeni bir afetle tekrar alüvyon altında kalır.

Aradan yüz yıl geçtikten sonra, bu kez İzmir'in valisi Kutlu Aktaş, termal turizminin önemini bildiğinden, konuya el atar. Tam yüz yıl önce açılan mekânlarda yeniden hafriyat ve kısmen yanlış restorasyon yaptırır. İzmir İl Özel İdaresi aracılığıyla işletmeye verir. Ancak yine sadece 5 yıl süren bir kullanımdan sonra, 1998'de gelen bir sel ile, Paşa Ilıcası alüvyon altında kalır.

Kuzey Ilıca'daki sıcak su havuzları (üstte ve solda). **Güney Ilıca'nın 'sıcaklık' bölümünde, Venus/Nymphe heykelinin bulunduğu nokta** (solda, en altta).

Yani Paşa Ilıcası'nın arkeolojik kazı geçmişi, sadece biri Cumhuriyet öncesi, diğeri Cumhuriyet sonrası, iki girişimci bürokrata dayanır.

Paşa Ilıcası'nın yaklaşık 1,5-2 km güneydoğusunda, 1993'te Yortanlı Barajı'nın temeli atılır. 1994'te Bergama Müzesi tarafından baraj gövdesinin bulunduğu yerde, kurtarma kazısı çalışmaları başlar. Bir Bizans yerleşmesi tespit edilir.

1998'de ise, başkanlığımdaki çalışmalarda baraj, gölet alanının tam ortasında kalan Paşa Ilıcası'nda yoğunlukla başlar. Bu tarihten itibaren yapılan çalışmalarla daha önce kısmen tespit edilen Roma çağı ılıcası ve köprüsünün yanı sıra, diğer önemli mimarî kalıntılar ve taşınabilir arkeolojik buluntular ortaya çıkartılır.

Paşa Ilıcası, yaklaşık 40 dönümlük bir arazi üzerine, güneyinde Bağ ve Abdal Tepe, kuzeyde ise Çam Tepe'nin olduğu dar bir vadiye kurulmuştur. Vadinin ortasından akan İlya Çayı'nın derinliklerinden ise, halen 47 derece sıcaklıkta bir su çıkmaktadır.

Bu nedenle de, M.Ö. 3000 yılından itibaren bu vadinin kullanıldığı anlaşılmış-

(*) *Allianoi Kazısı Bilimsel Heyet Başkanı olan Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yaraş, Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir.*

Sit alanının üzeri 'mil' ile örtülebilir mi?

İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma (KTVKK) Müdürlüğü, 20.04.2005 gün ve 742 sayılı karar ile Allianoi'nin yeniden, ikinci kez, 'I. Derecede Arkeolojik Sit Alanı' olduğu kararını aldı. Ancak bu tasdik kararından hemen sonra, kurula Kültür Bakanlığı'ndan, bir hafta içinde 3 resmî yazı daha geldi. Kurula yapılan baskı sonucunda, bir ay içinde Allianoi'un yeniden kurul gündemine alınması sağlandı.

Nihayet kurul, bir ay içinde ikinci kez toplandı. Allianoi ile ilgili yeni karar, bilimsel bir komisyonun toplanması yönündeydi. Bu kararı ile 01.06.2005 gün ve 968 sayılı yazı ile Allianoi'u I. Derecede Arkeolojik Sit Alanı ilan eden kurul, bu kez üzerinin nasıl kapatılacağı veya korunacağıyla ilgili çelişkiye düşmüştür. Çünkü, 'arkeolojik sit' ilan edilen bir yerin üstünün hiçbir şekilde örtülemeyeceğinin bilinmesi gerekirdi. 'Sit alanı' ilan ederek, bölgeyi baraj gölet alanından koruma kararı alan bir kurum, söz konusu yerin üzerinin mille kapatılmasının çözüm olmadığını, olamayacağını bilmeliydi...

Üniversitelerin Mimarlık, Arkeoloji ve Restorasyon bölümlerine mensup uzmanlardan oluşan beş kişilik akademisyen komisyonu, 06.07.2005 tarihinde Allianoi'a gitmişlerdir. Komisyona D.S.İ. Bölge Müdürü ve Allianoi Kazısı Bilimsel Heyet Başkanı Yrd. Dr. Ahmet Yaraş katılmışlardır. Komisyon üyeleri, yaklaşık 9 saat Allianoi'da ve barajda gezi ve incelemelerde bulunmuşlardır.

Komisyon üyelerinin hazırlayacakları rapor, kurula sunulacaktır... Müze Müdürlüğü'nün, Allianoi'un üzerinin mil ile kapatılması tezine karşın, Bilimsel Heyet Başkanı Ahmet Yaraş'ın, milin Allianoi'u koruyamayacağını, Allianoi'un mutlaka baraj göletinin dışına çıkarılması gerektiğini vurguladığı biliniyor.

Baraj lehine yapılan baskıların nasıl sonuçlar vereceği, gelecekteki pek çok proje için emsal oluşturacaktır. Çünkü Allianoi ile ilgili olarak sit kararı verilmesine rağmen, barajın gövde inşaatı bu süreçte devam etmiş; süreç, geri dönülemez bir duruma getirilerek çelişki yaratılmak istenmiştir.

tır. M.Ö. II. Yüzyıl'da Pergamon Krallığı'nın ilgisini çeken mevki, M.S. II. Yüzyıl'da Roma İmparatoru Hadrianus ile birlikte altın çağını yaşamıştır.

Bu yüzyılda yaşayan retorikçi Aelius Aristides, 'Kutsal Sözler' adlı yapıtında, olasılıkla 146 ilkbaharında, memleketi Hadrianoi ile Pergamon arasında, 'Allianoi' adında bir yere uğradığını aktarır. Burada suya girip içtiğini, Tanrı'ya dua ettiğini ve bir rüya gördüğünü aktarır. Aristides'in sözünü ettiği 'Allianoi', Paşa Ilıcası olarak anılan yer olmalıdır...

Allianoi'da Roma Çağı'na ait mimarî buluntuların yanı sıra, sayısal açıdan çok zengin taşınabilir arkeolojik eserler de gün ışığına çıkarılmıştır.

Allianoi ılıcası, sıcak su kaynağının azami derecede kullanımı, soğuk suyun binaya getirilişi ve ortasından geçen İlya Çayı'nın suyundan korunarak inşa edilmesi açısından, mimarî ve mühendislik olarak, bir şaheserdir. Anadolu'nun, içinde halen sıcak su kaynağı olan en iyi korunmuş ılıcasıdır!

Allianoi, bu kadar zengin buluntulardan dolayı, İzmir I ve II Numaralı K.T.V.K. Kurulları tarafından, Birinci Derece Arkeolojik Sit alanı ilan edilmiştir. Etrafı tel çitle çevrilen; otoparkı, gezi yolları ve platformları; bilgi panoları ve broşürleri ile, sadece 7 yılda tam bir ören yeri görünümüne kavuşan Allianoi, Bergama'ya her yıl gelen 600 bin kültür turistinin uğrak yerlerinden bir olmaya adaydır.

Hemen kuzeyindeki Çam Tepe'ye inşa edilecek, kongre turizminde de kullanılabilecek bir bina ile Allianoi'yda, hem sağlık hem kültür hem de kongre turizminin bir arada olmasını sağlanabilecektir.

Ama çok uzun yıllar hizmet verecek bir kültür varlığı, daha fazla ekonomik getirisi olabilecek bir sıcak su kaynağı ve eşsiz bir doğa, 40-50 yıllık sulama amaçlı bir baraja feda edilmek üzere...

Çünkü Yortanlı Barajı'nın gövde inşaatı devam etmektedir. Baraj bu şekliyle tamamlandığında, gölet alanının tam ortasına rastlayan Allianoi, 17 metre su altında kalacaktır.

Tarihte su için kurulan dünyanın önemli bir sağlık merkezi, yine su yüzünden sadece 8 yıl gün yüzü gördükten sonra, tekrar su altında kalacaktır!

Alternatif uygulanabilir projeler yetkili kurumlara verilmiştir. Dünya Kültür Mirası'na aday olan Allianoi, geçmişten geleceğe uzanan önemli bir turizm merkezi olmaya adaydır.

Bergama Zeus Sunağı'nı ülkemize geri isteyen çevrelere, gelecekte Avrupalılar, 'Siz önce elinizdekini koruyun' dediklerinde, hiç şaşırmamalıyız!

Ilıca'nın 'sıcaklık' bölümü (üstte). M.Ö. 2. Yüzyıl'a tarihlenen çeşme (sağda). Ilıca'nın altındaki gizli dehlizler (sağda, en üstte).

Kemal Özer, Bozcaada Kalesi'nin kıyısındaki 'Arka Deniz'de, güneş doğarken, Homeros'un İlyada'sını okumaya başlıyor (solda). Homeros'un bir heykeli (en solda).

Homeros, yine Bozcaada'daydı

Üç yıldan bu yana, gazeteci yazar Haluk Şahin'in girişimleriyle, Ağustos başlarında Bozcaada'da düzenlenen 'Ozanın Günü / Homeros Anlatıyor' etkinliğinin dördüncüsü de gerçekleştirildi.

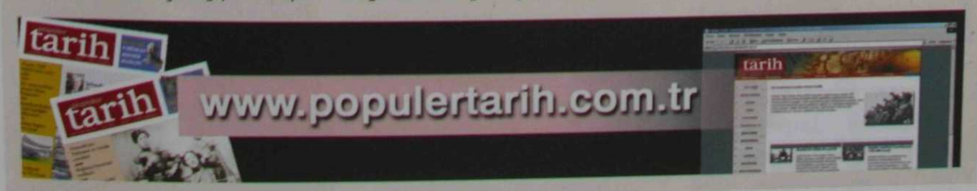
6 Ağustos'ta güneş doğarken, Bozcaada Kalesi'nin arkasında, Troya kıyılarına bakan kumsalda, "ilk kızıllık Kaz Dağları'nın ardından Troya ovasını, denizi ve Bozcaada'yı aydınlatmaya başladığında" şair Kemal Özer, İlyada'yı 'geçen yıl bırakılan yerden' okumayı sürdürdü.

'Şairin Günü' diye de adlandırılan etkinlikte, 'Halikarnas Balıkçısı' Cevat Şakir'in, Azra Erhat ve Sabahattin Eyuboğlu'nun kuşağı döneminde doğan 'Mavi Yolculuk'ların konuşulduğu bir sohbet toplantısı da yapıldı.

Daha sonra Haluk Şahin'in Radikal gazetesindeki yazısında belirteceği gibi, 'Şairin Günü'nde tek eksik, Troya kentini yeniden tanımlamış olan ve o gün, yatağında kanserle boğuşan büyük bilim adamı Manfred Korfmann'dı *[Bkz.; 'AJANDA' sayfaları]*...

Popüler Tarih'in AB anketi sonuçlandı

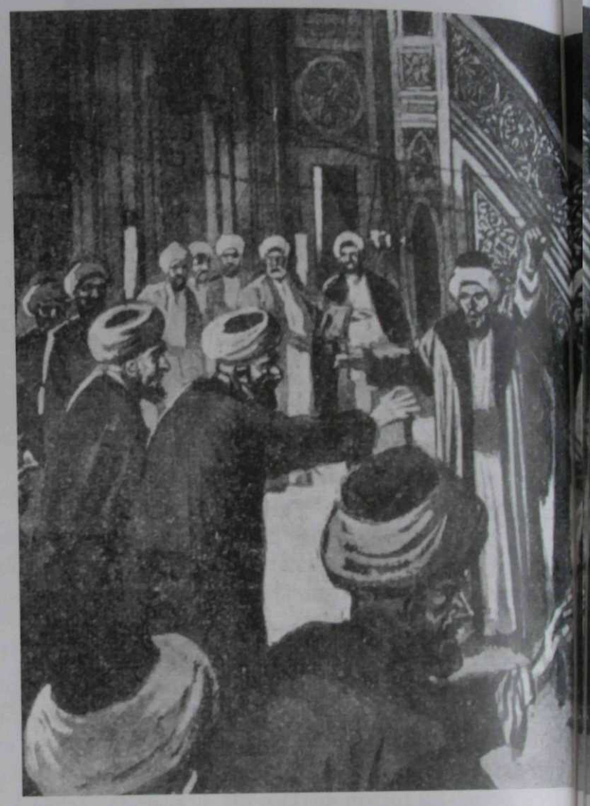
Popüler Tarih, Temmuz 2005 sayısındaki 'Avrupa 1945' başlıklı yazının ardından, web sayfalarında düzenlediği ankette, okurlarına şu soruyu yöneltti: "Avrupa'nın geleceğine ilişkin, nasıl bir öngörüde bulunuyorsunuz?" Anket sorusunun ilk seçeneği, "Avrupa Birliği genişleme sürecini sürdürecek; eski hesaplaşmalar bunu etkilemeyecek" şeklindeydi ve okurlarımız tarafından, yüzde 11.1 oyla, en düşük seçenek olarak belirlendi. Yüzde 47 ile okurlarımızın en yüksek seçenek olarak değerlendirdiği öngörü ise, "genişleme sürecinin farklı nedenlerle kesintiye uğrayacağı ve AB'nin siyasî yönünün zayıflayacağı" şeklindeydi. Üçüncü seçenek ise, "AB'nin kendi içinden farklı yapıların çıkaracağı ve adeta ikiye bölüneceği" yönündeydi ve yüzde 41.9 oy aldı...

Kadızâdeli hareketi

ERHAN AFYONCU

1. Osmanlı, nasıl buhrana sürüklendi?
2. Resmî ideolojiye nereden muhalefet geldi?
3. Kadızâdelilerin önderi İmam Birgivî kimdir?
4. Ölümünden sonra Birgivî nasıl anıldı?
5. Kadızâdeli hareketi ne hedefliyordu?
6. Kadızâdeliler devlete nasıl hâkim oldular?
7. Kadızâdeliler ile Sivasîlerin farkı neydi?
8. Kadızâdelilerin fikirleri nelerdi?
9. Kadızâdeli hareketi nasıl dağıtıldı?
10. Kadızâdeliler nasıl tekrar canlandı?

Özellikle IV. Murad döneminde İstanbul'da büyük bir güç haline gelen Kadızâdeliler hareketi, devlet katlarındaki buhranın nedenlerini, dine bağlıyordu.

1 Osmanlı, nasıl buhrana sürüklendi?

İstanbul, 17. Yüzyıl'ın ilk yarısında ikiye bölünerek, büyük bir din tartışması yaşar. Ancak bu tartışmanın kökeni, 16. Yüzyıl'a dayanır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik yapısı, 16. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren değişmeye başlar. Avrupa'da, coğrafî keşiflerin meydana getirdiği kıymetli maden bolluğu, askerî sistemlerdeki değişiklikler, nüfus artışı, ticaret yollarının değişmesi ve uzun süren Avusturya ve İran harpleri gibi faktörler, Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük bir buhrana yol açar. Buhran, hem halkı hem de yöneticileri etkiler.

Buhranın nedenlerini araştırmaya başlayan Osmanlı aydınlarına göre, sorunun kaynağı, Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki uygulamaların terk edilmesi, işlerin rüşvetle halledilir olması ve işin ehli olmayan kişilerin önemli makamlara getirilmesiydi.

Yazarların idealleştirdikleri dönem de, Kanunî dönemiydi. Ancak herkes soruna benzer bir biçimde yaklaşmıyordu. 'Kadızâdeliler' diye adlandırılan gruba göre, sorunun asıl nedeni, dinî emirlerin terk edilip, Hazreti Muhammed döneminde bulunmayan birçok uygulamanın dine sokulmasıydı.

Münif Fehim'in çizgileriyle, Kadızâdelilerin Fatih Cami'nde tarikat mensuplarıyla tartışması (sağ üstte). Batı kaynaklı bir 16. Yüzyıl çiziminde iki molla (sağda).

2 Resmî ideolojiye nereden muhalefet geldi?

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Sünni esaslara dayalı bir resmî düşünce vardı. Bu düşünceye muhalif olanlar çıktılarsa da, etkili olamamışlardı. Osmanlı'nın resmî ideolojisine ilk ciddi muhalefet, Sünniliğin 'içinden' geldi. 16. Yüzyıl'ın ikinci yarısında koyu Sünni İmam Birgivî, Osmanlı ideolojisine karşı çıktı. Birgivî, 17. Yüzyıl'da imparatorlukta etkili olan Kadızâdelilerin fikir babasıydı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın, çevresindeki bilgin ve tarihçilerle bir toplantısı (solda). Şeyhülislam Ebussuud Efendi döneminde çizilmiş Batı kaynaklı bir müftü figürü (altta).

3 Kadızâdelilerin önderi İmam Birgivî kimdir?

16. Yüzyıl Osmanlı ulemasının önde gelen isimlerinden biri olan İmam Birgivî'nin asıl adı Takiyyüddin Mehmed idi. Birgivî, yani 'Birgili' diye meşhur olmasına rağmen, kendisi aslen Balıkesir doğumludur.

1523'te Balıkesir'in Kepsut ilçesi'nin Bektaşlar köyünde doğan Takiyyüddin Mehmed, ömrünün son 10 yılında Birgi'de bulunan medresede hocalık yapmasından dolayı Birgivî, yani 'Birgili' diye tanınır.

Birgivî, Balıkesir'de bir medresede hocalık yapan babasından Arapça ve bazı ilimleri öğrendikten sonra İstanbul'a gelir. İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra, çeşitli medreselerde hocalık yapar. Edirne'deki askerlerin miras işlerine bakma görevine tayin edilince, boş zamanlarında verdiği vaazlarda halkı Kuran'a ve Hazreti Muhammed'in sünnetine dönmeye çağırır.

Birgivî'ye göre, mezarlar üzerinde türbe yapılmamalı, türbelerde mum yakılmamalı, para ile Kuran okutulmamalı, savaş dışında çalgı dinlenilmemeli, zengin çocuklarına para ile ilim rütbesi verilmemeliydi. Birgivî'nin fikirleri, 1328'de ölen İbn Teymi-

Vanmour'un çizgileriyle Mevlevi dervişleri (üstte) ve sema yapan bir Mevlevi (sağda). Kadızâdeliler, IV. Mehmed (altta) döneminde de itibar sahibi oldular.

ye'ye dayanıyordu.

Birgivî para vakfetmenin caiz olmadığını söyleyince, dönemin Şeyhülislamı Ebussuud Efendi ile çatışır. Şeyhülislam, Birgivî'ye halkın arasına fitne sokmaması tavsiyesinde bulunur.

Verdiği ateşli vaazlara rağmen bir neticeye ulaşamayan Birgivî, halkın alışkanlıklarından vazgeçmeyeceğini görünce Edirne'den İstanbul'a gelerek bir Bayramiyye tekkesinde inzivaya çekilir.

Ancak bir süre sonra, tekkenin şeyhi Abdullah Karamani'nin tavsiyesiyle, medrese hocalığına döner. II. Selim'in hocası Birgili Ataullah Efendi'nin Birgi'de yaptırdığı medreseye müderris tayin edilir.

Dönemin önemli alimlerinden olduğu için, Birgi'deki medrese öğrenci akınına uğrar.

Ömrünün sonuna kadar Birgi'de hocalık yapan İmam Birgivî, 1573'te İstanbul'a gelirken, 52 yaşında vebadan ölür ve Birgi'ye götürülerek defnedilir.

4 Ölümünden sonra Birgivî nasıl anıldı?

İmam Birgivî'nin fikirleri 17. Yüzyıl'da Kadızâdeliler hareketi ile en parlak günlerini yaşadı. Ancak yüzyılın sonlarında, Kadızâdeliler hareketinin etkisini kaybetmesinden sonra da, Birgivî'nin fikirleri çeşitli çevrelerde kabul gördü.

Özellikle 'Vasiyetname' isimli ilmihal kitabı en çok okunan eserlerden biri oldu. Ayrıca hayattayken türbe ziyaretlerine karşı çıkan Birgivî'nin mezarı da zamanla, trajikomik bir biçimde, en büyük evliya türbelerinden biri haline geldi!

Bir zamanlar Aydınoğulları Beyliği'nin başkentliğini yapan Birgi günümüzde, İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı bir kasabadır ve Bozdağ'ın güney eteklerinde, tepeler arasında, Sarıyar Deresi'nin iki yamacında kurulu bu ufak kasaba, bugün de çok sayıda ziyaretçi çeker...

5 Kadızâdeli hareketi ne hedefliyordu?

Birgivî'nin kendi döneminde devlet ve halk katında fazla itibar bulmayan fikirleri 17. Yüzyıl'da epey popüler olur. Türk tarihinin en tutucu düşüncelerinden olan Kadızâdeliler hareketinin öncüsü, Kadızâde Mehmed Efendi fikirlerini Birgivî'nin eserlerine dayandırır.

Birgivî gibi, Hazreti Muhammed'den sonra ortaya çıkan her şeyin reddedilmesi fikrini benimseyen Kadızâde Mehmed, sıkıntılı buhran yıllarında hatipliğini de kullanarak, halkı ve devlet kademelerini etkiler.

Kadızâde Mehmed usta bir hatiptir ve İstanbul camilerinde verdiği vaazlar yankı uyandırır: Zenginlerin zevk ve sefaya daldıklarını, taşranın yanıp yıkıldığını, çiftçinin perişanlaştığını, rüşvetin alıp yürüdüğünü, şarabın ve afyonun salgın haline geldiğini ve 'çarenin şeriatta olduğunu' söylemeye başlar.

Dönemin önemli tarikatları Halveti ve Mevlevileri "tahta tepenler, düdük çalanlar" diye aşağılayıp, semanın haram olduğunu öne sürer.

6 Kadızâdeliler devlete nasıl hâkim oldular?

Kadızâdeliler, özellikle IV. Murad döneminde ön plana çıktılar. Sultan Murad, tütünün haram sayılarak yasaklanmasında, kahvehanelerin kapatılmasında Kadızâdeli Mehmed Efendi'nin desteğini gördüğü için, bu gruba mensup imamları destekledi.

Kadızâde Mehmed Efendi, etrafına bir hayli yandaş topladı; ama düşüncelerinin iktidar olduğunu görmeye ömrü

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANE ve MÜZELER MÜDÜRLÜĞÜ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

IV. Murad (sol altta) döneminde, Yeniçeri Ağası ve adamlarının İstanbul'da gece teftişi (solda).

yetmedi. 1635'te öldü, yerini Üstüvanî Mehmed Efendi aldı. Aslen Şamlı olan Mehmed Efendi, Ayasofya Cami'nde direk dibine oturup sırtını direğe dayayarak vaazlarını verdiği için, 'Üstüvanî' diye anılırdı. Kadızâde Mehmed Efendi'nin taraftarları, onun ölümünden sonra, 'Kadızâdeliler' ya da 'Fakılar' diye anıldılar.

Kadızâdeliler, Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra daha da etkin oldular. İstanbul camilerinin çoğunun kontrolünü ellerine geçirdiler.

Osmanlı yöneticileri, Kadızâdelilerin dinî telkinlerini, halka sıkıntılarını unutturacak geçici bir vasıta gibi gördüler. IV. Mehmed katında itibar sahibi olan Kadızâdeliler, Anadolu'da bir hayli tekke şeyhini idam ettirdiler; Mevlevihanelerde sema edilmesi yasaklandı.

Kadızâdeliler, siyaset meydanında da at oynatmaya başladılar. Tarihçi Naima'nın da belirttiği gibi, başkalarına haram olan her şey, kendilerine helaldi ve kendilerinden olanlar devletin tepesine çıkarken, muhalifler celladın satırına veriliyordu.

İstanbul halkı 'Kadızâdeli' ve 'tarikat mensupları' diye ikiye bölündü. Kadızâdeli imamların hayalî gündemleriyle kendinden geçen halk, tarikat mensuplarını sokak aralarında döverken, bazıları da tekkeleri basıp kapattırıyorlardı. Ancak Sivasî Abdülmecid Efendi'nin başını çektiği bir grup, Kadızâdelilere karşı çıktı. Halveti Şeyhi Ab-

Bir Halveti dervişi (üstte). Münif Fehim'in çizgileriyle, Kadızâdeli hareketi mensuplarının bir tartışması (solda).

Batı kaynaklı bir 16. Yüzyıl çiziminde, İstanbul'daki selâtin camilerinden biri ve imamı (sağda): Kadızâdeliler bu camilerin tek minareli olmasını, diğerlerinin yıkılmasını istiyorlardı... Vanmour'un çizgileriyle bir imam figürü (sağ sayfada).

dülmecid Sivasî'nin taraftarlarına 'Sivasîler' denildi.

Kadızâde ile aynı yılda, 1635'te ölen Abdülmecid Efendi'nin halifesi Abdülahad Efendi'nin liderliğindeki Sivasîler, mücadeleyi sürdürdüler. Şeyh Abdülahad Efendi, Kadızâdelileri susturmak için çok farklı bir yola başvurdu: Kadızâdelilerin toz kondurmadıkları Birgivî'nin Tarikat-i Muhammediye adlı kitabındaki hataları ortaya koyan bir kitap yazdı ve böylece yobazları can evinden vurmak istedi.

Vanmour'un çizgileriyle bir Osmanlı kadısı (altta). II. Viyana Kuşatmasında Jean Sobiesky'nin Viyanalıların yardımına gelmesini temsil eden bir tablo (sağ sayfada, en altta).

7 Kadızâdeliler ile Sivasîlerin farkı neydi?

Dönemin kaynakları, iki grup arasında, fen bilimlerin tahsilinden, tütünün içilmesinin haram olup olmadığına kadar, 16 maddede toplanan tartışmalar yaşandığını yazarlar.

Kadızâdelilerin dar görüşlerine karşı, Sivasî Abdülmecid Efendi, dinî konulara daha hoşgörülü yaklaşır.

Kadızâdelilerle Sivasîler arasında IV. Murad döneminde tartışma konusu olan 16 konunun dökümü, Naima Tarihi'nde ayrıntılı bir biçimde aktarılır.

8 Kadızâdelilerin fikirleri nelerdi?

Naima Tarihi'nde, Kadızâdeli vaizlerden birisi olan 'Türk Ahmed'e yöneltilen sorular ve bunlara verilen cevaplar yer alır. Bu bölümler bize, Kadızâdelilerin bağnaz zihniyetini yansıtır.

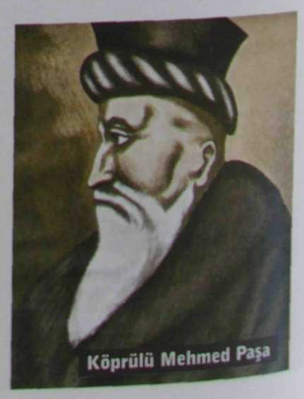
Türk Ahmed, "Hazreti Peygamber zamanında don olmadığı için peştemal kuşanmayı, kaşık olmadığı için, yemeğin elle yenmesi gerektiğini" iddia eder.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 4. cildinde, yine Kadızâdelilere ait ilginç bir öykü anlatılır: Kadızâdeli Tireli Hacı Mustafa, satın aldığı bir Şehnâme'deki resimlere bakıp "Resim haramdır" diye, eserdeki resimlerde yer alan insanların gözlerini çıkarıp, her yaprağı delik delik delip, bazı resimleri bıçağıyla boğazladım sanarak boğazlarından çizer.

Tireli Hacı Mustafa, kitabın parasını alamayan esnaf tarafından şikâyet edilir. Paşa, Şehnâme'yi görünce derin bir âh çekip divanda bulunanlara gösterir ve Kadızâdeliyi falakaya yatırtarak yaptığının cezasını verir.

9 Kadızâdeli hareketi nasıl dağıtıldı?

IV. Mehmed döneminin sadrazamlarından Boynueğri Mehmed Paşa zamanında Kadızâdelilerin durumları bozuldu. Sadrazam, "Ulema ve şeyhlere danışmak ne demektir?" diyerek Kadızâdelileri devlet işlerinden uzaklaştırdı.

Köprülü Mehmed Paşa

Kâtip Çelebi

Kadızâdeliler de, sadrazama karşı büyük bir karalama kampanyası başlattılar. Ancak fiilen harekete geçmeleri, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı dönemine rastladı.

Köprülü Mehmed Paşa, 1656'da sadrazam olunca, ilk işinin bozulan devlet otoritesi yeniden tesis etmek ve bu arada İstanbul'da büyük bir güç haline gelen Kadızâdelileri sindirmek olacağını biliyordu.

Kadızâdeliler, onun sadrazamlığının 8. günü, 2 Ekim 1656'da harekete geçtiler; silahlanıp halkı yanlarına davet ettiler. Sadrazamın uyarılarına kulak asmadılar. İsteklerinin yerine gelmesinde direttiler.

Bunun üzerine Köprülü Mehmed Paşa, Kadızâdelilerin mallarına el koyup, hareketin liderleri Üstüvanî Mehmed Efendi, Türk Ahmed ve Divane Mustafa'yı tutuklatarak Kıbrıs'a sürdü.

Fazıl Ahmed Paşa

Yıllarca İstanbul'da istediklerini yaptıran, devlet işlerine müdahale eden Kadızâdelilerin işi, bir günde bitirildi. Nitekim, Osmanlı tarihinin en önemli yazar ve aydınlarından Kâtip Çelebi, "İslam sultanına, bu çeşit ham sofuları ve boş taassup erbabını, kim olursa olsun ezmek ve yola getirmek vaciptir. Zira, geçmişte taassup savaşından çok fesat çıkmıştır. Gerek Halveti ve gerek Kadızâdeli ahmakların doğruluk cihetinden göründüklerine inanmayıp bir tarafın üstün gelmesi caiz görülmeye. Alemin nizamı, hep halkın haddini aşmamasıyla mümkündür, vesselam" demişti.

10 Kadızâdeliler nasıl tekrar canlandı?

Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Kadızâdeli hareketinde tekrar bir canlanma görüldü. Sadrazamın dostluğunu kazanan Vanî Mehmed Efendi, onun çağırması ile İstanbul'a geldi ve burada en önemli camilerde verdiği vaazlarla Kadızâdeli hareketini tekrar etkin hale getirdi.

Vanî Mehmed Efendi birçok yerde tekkeleri yıktırıp, 1665'ten itibaren tasavvufî müzik ve semanın halka açık yerlerde yapılmasını yasaklattı. Tütün ve içki kullanımı da yeniden yasaklandı.

Kadızâdeli hareketi tekrar zirveye çıkmışken, İkinci Viyana Kuşatması'nın ardından yaşanın bozgun, bu seferin destekçilerinden Vanî Mehmed Efendi'nin hâkimiyetini sona erdirdi. Vanî Mehmed Efendi'nin sürgüne gönderilmesiyle Kadızâdelilerin etkinliği sona erdi ve bir daha toparlanamadılar. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Naima, Tarih, VI, İstanbul 1283
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, IV, haz. Seyit Ali kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 2001
- Kâtip Çelebi, Mizanü'l-Hak fİ İhtiyari'l-ahak, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1980
- Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızâdeliler", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXIV, 100-102
- Ahmet Yaşar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", Türk Kültürü Araştırmaları, XVII-XXI (Ankara 1983), s. 208-226
- M. Hulusi Lekesiz, XVI. Yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci (Puritanist) Bir Eleştirisi: Birgivî Mehmet Efendi ve Fikirleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1997
- Madeline C. Zilfi, Kadızâdeliler: Onyedinci yüzyıl İstanbul'unda Dinde İhya Hareketleri", çev. M. Hulusi Lekesiz, Türkiye Günlüğü, sayı: 58 (Ankara 1999), s. 65-79
- Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münâsebetleri Açısından Sivasîler-Kadızâdeliler Mücadelesi", İLAM Araştırma Dergisi, III/1 (İstanbul 1998), s. 37-72

Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol açıklıyor

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

'Ekümenik' tartışmasına farklı bir bakış:

'İstanbul'un adı bile yoktu!'

Heybeliada Ruhban Okulu'nun konumu ve Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos'un 'ekümenik' olma iddiası, son ayların gündeminde, sık sık ön sıralara çıkan konular arasındaydı. Biz de bu olayların geçmişlerine farklı bir açıdan bakan Sevgi Erenerol ile konuştuk.

ENGİN NARİN

Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde pek çok yasa çıkaran hükümetin önüne sık sık gelen bir konu da, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılışı... Hükümet yetkilileri çeşitli tasarılar üzerinde çalışmalarını sürdürürken, konu ile ilgili polemikler de bitmiyor...

Biz de, başka bir kanatla, Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol ile, hem Papa Eftim önderliğinde Kurtuluş Savaşı günlerinde kurulan Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin tarihçesini hem de günümüz tartışmalarına bakışını konuştuk...

➤ *'Türk' sözcüğü ile 'Ortodoks' sözcüğünü yan yana görmek, birçok kişi için şaşırtıcı olabilir... Önce şu soruyu sorayım size, bu yüzden: 'Türk Ortodoks Patrikhanesi' ne zaman kuruldu?*

Türk Ortodoks Patrikhanesi 21 Eylül 1922'de, yani İstiklâl Harbi'nin en yoğun olduğu bir dönemde kuruldu.

➤ *Neden gerek duyuldu buna? Sonuçta, o güne kadar, Hıristiyanların bağlı olduğu bir patrikhane, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi vardı, değil mi?..*

Şimdi, biliyorsunuz; Türkler, İslâmiyet öncesi çeşitli dinleri kabul etmişler. O dönem içinde zamanla, 'Gök Tanrı' inancından, Bizans'ın dini olan Hıristiyanlığa geçmiş ve Ortodoks mezhebinde yıllarca yaşam sürmüşler.

1071'de Malazgirt Savaşı ile Anadolu'ya gelen Selçuklular, Romanos Diogenes'in ordusunda bulunan bu Hıristiyan Türklerin kendi saflarına geçmeleri ile, Malazgirt'i zaferle sonuçlandırmışlardır.

Bizans'ın bu Hıristiyan Türkleri, ayrıca imparatorun şahsını savunmakla sorumlu Türkopollerin de menşeini oluşturmaktaydılar.

Selçuklular, Anadolu'ya yerleştikten sonra, Hıristiyan Türklerin bir kısmı Müslümanlığı kabul ettiler... Ama bir kısmı yine Hıristiyan olarak yaşamlarını sürdürdüler. Daha sonra kurulan Osmanlı devletinde de bu böyle devam etti.

Osmanlı devleti de Bizans devleti gibi, din temeline dayalı olarak kurulduğundan, Osmanlı, Hıristiyanların batıda olanlarını İstanbul'daki Fener Patrikhanesi'ne, doğuda olanlarını da Ermeni Patrikhanesi'ne bağladı.

Zaman içinde, Ermeni Patrikhanesi'ne bağlanan Hıristiyan Türkler, herhalde bu kilisenin baskısı ile, kendilerini Ermeni kabul etmeye başladılar. Yani asimile oldular.

Fakat Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olan batıdaki

Heybeliada Ruhban Okulu binasının ana girişi (solda). Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos (sol altta). Heybeliada'nın en tepesinde yer alan Ruhban Okulu binasının havadan görüntüsü (altta).

Patrik Bartholomeos, Fener Rum Patrikhanesi'nin merdivenlerinde (solda).

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, arkadaşımız Engin Narin ile birlikte (üstte).

Hıristiyan Türkler, kimliklerini korudular. Nitekim Osmanlı devleti zayıflayıp Batı tarafından işgal edildiğinde, Fener Rum Patrikhanesi tekrar Bizans'ı ihya etme hayaline kapıldı ve Yunanistan'la işbirliğine girerek, Anadolu'nun bir şekilde Bizanslaşması için faaliyete geçti.

Tabii bunun için de, yapması gereken ilk şey; bütün Anadolu'da yaşayan Hıristiyan Türk cemaatini, 'Siz Yunanlısınız, sizin artık bu devlete tabi olmanıza gerek yoktur' diye, devlete karşı kışkırtmaktı.

Yine o dönem, pek çok Yunanlı öğretmen Anadolu'ya gönderilmiş, o güne kadar bir tek kelime Rumca veya Yunanca bilmeyen bu cemaate, Yunanca öğretilmeye başlanmıştır.

Hattâ Yunanlı bir öğretmenin Antalya'ya ilk geldiğinde, kendi açıklaması vardır: Diyor ki, "Burada bir tek kişinin Rumca konuştuğunu duymadık, ana dilleri Türkçe olduğu için, herkes Türkçe konuşuyor." Ama bu kişiler, dînen Ortodoks mezhebine mensuptular.

İşte, Hıristiyan Türkler bu çalışmalardan rahatsızlık duydular ve ihaneti kabul etmek istemediler.

➤ *Bu durumda, sözünü ettiğiniz Hıristiyan Türklerin tavrı ne oldu?*

İstiklâl Harbi için başlangıç noktası olan 1919 senesinden itibaren, Ankara'da kurulan yeni hükümete başvurarak, yeni bir patrikhane kurulmasını, artık İstanbul'daki patrikhane ile ilişkilerini sürdürmek istemediklerini belirttiler.

➤ *Bu hareket kendi kendine gelişmedi herhalde; bir önderi var mıydı?..*

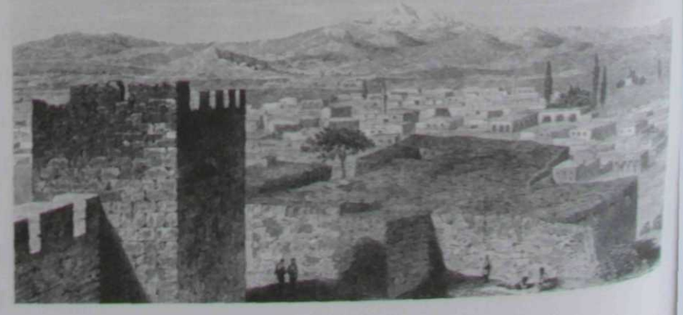
Tabii. Anadolu'da bu şuurun uyanmasında en önemli rolü, dedem Papa Eftim üstlenmiştir. Dedem aslen, Yozgat'ın Akdağ Madeni bölgesinde doğmuş ve 1917 senesinde, küçük yaştan dine merak sardığı için, ruhban eğitimi alıp metropolit vekili olarak Keskin'de göreve başlamıştı.

Onun da tabii, Fener Patrikhanesi ile olan bağlantısı, dediğim gibi, Osmanlı'nın dinî sisteme dayalı yapısından kaynaklanıyordu. Dedem de Fener'in bir papazı olarak görevlendirilmişti Anadolu'da.

Ama o, işgal sırasındaki ihaneti tasvip etmediği için, Fener'in Anadolu'ya gönderdiği genelgeye karşı çıkmış ve bütün dünyadaki Hıristiyan âlemine bir genelge yayınlamıştı.

Genelgede şunlar söyleniyordu: "Bu topraklarda yaşanan, bütün felaketlerin müsebbibi, İstanbul'da bulunan patrikhanedir. Müslüman Türk kardeşlerimiz ne kadar acı çekiyor ise, bizlerde Hıristiyan Türk olarak, aynı acıları yaşamaktayız. Dolayısı ile biz, devletimizden yana tavır aldığımızı bütün dünyaya duyuruyoruz ve Kuvvayı Milliye'ye, Mustafa Kemal'in başkanlığında katılıyoruz."

Kurtuluş Savaşı günlerinin ardından Papa Eftim İstanbul'da (sağda, ortada). 19. Yüzyıl'ın ortalarında Kayseri (sağda).

Tabii, bu olay ister istemez Patrikhane'de büyük bir infiale neden oldu. Dönemin sadrazamından, dedemin tutuklanmasını istediler.

Sadrazam da o bölgede bulunan kaymakama gönderdiği bir dilekçe ile, dedemin tutuklanmasını istedi.

Fakat, dedemin mücadelesini o yörenin kaymakamı çok iyi bildiği için, dilekçeyi 'hasır altı' etti. O tarihten itibaren dedem Anadolu'da, Kuvvayı Milliye için fiilen çalıştı.

➤ *Bu çalışmaların amacı ne idi, neler yapıldı?*

Dedem, bir İstiklâl Mücadelesi verildiğini gördüğü için, içeride herhangi bir isyanı engellemek istiyordu. Çünkü daha önce Ermeni olaylarını yaşamışlardı. Aynı olayların tekrar etmemesi için, Hıristiyan cemaatle, Müslüman cemaati barıştırdı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan olumsuzluklar, bu iki toplumun birbirine karşı güvensizlik duymasına neden olmuştu.

Dedem ilk önce köy köy gezerek bu iki toplumu barıştırmaya ve Kuvvayı Milliye'ye katmaya çalıştı: Ordu yoksuldu o dönem, Hıristiyan halktan ordu için malzeme topladı. Ayrıca, Anadolu'daki cemaati İstanbul'un hâkimiyetinden kurtarmaya çalıştı. Bunun için, Ankara Hükümeti'nin onayını alarak, bağımsız bir patrikhanenin çalışmalarını başlattı.

Kayseri'de tam 11 hafta süren gayet kapsamlı bir kongre topladı. Anadolu'da ve İstanbul'da bulunan bütün metropolitlere haber göndererek, onları Kayseri'ye davet etti. Toplam 80 metropolit vardı. Bunların 72'si cevap verdi ve kongreye katıldı. İstanbul'daki 8 metropolit ise, doğrudan patrikhanenin gözü önünde olduklarından, katılmadılar.

Kongrede, Fener Rum Patrikhanesi'nin feshine ve başındaki patriğin azledilmesine karar verildi. Çünkü başına geçirilen patrik, Yunan asıllı idi. Halbuki Osmanlı yasalarına göre, patrikhanenin başında ancak Osmanlı tebaasından biri olabilirdi. Nitekim bugün de aynı, ancak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan patrik olabilir.

Papa Eftim Meclis'in önünde...

Papa Eftim 1921'de hem Ankara'da Meclis'in önünde *(üstte)* hem de Anadolu'da Ortodoks Türklerin bulunduğu bölgelerde bu cemaati, Kuvvayı Milliye saflarına çağırır. 30 Kasım 1921'de de Papa Eftim, Türk Ortodoks Kilisesi Kuruluş Beyannamesi'ni açıklar.

Max Fruchtermann kartpostalları serisinden birinde, Haliç kıyısındaki Fener semti: Ortadaki büyük bina, Rum Ortodoks Patrikhanesi ve onun üstündeki kuleli bina, Fener Rum Okulu (solda).

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

Karaköy'deki Merkez Panayia Kilisesi, bugün aynı zamanda, Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin binasıdır (sağda).

Neden İstanbul Kilisesi 'ekümenik' değildi?

Bu arada kongre, Kayseri'de yeni bir patrikhanenin, 'Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulmasına da karar verdi.

➤ *Söz konusu kongre bu kararları alırken, böyle bir güce sahip miydi?.. Eğer öyle ise, bugünkü 'ekümenik' olma ['evrensel' olma] tartışmaları ile ilgili önemli ipuçları veriyorsunuz...*

Özellikle vurguluyorum. Balkan Harbi öncesinde, Balkanlar da İstanbul'a bağlı idi. Fakat bu savaş sonrasında, tek tek kendi bağımsızlıklarını ilan ettiler; kendi patrikhanelerini kurdular ve İstanbul'dan koptular.

Şayet Fener'deki patriğin öne sürdüğü gibi, 'ekümenik' olsaydı Fener'in gücü, o günlerde, ne Sırp ayrılıp kendi patrikhanesini kurardı, ne Bulgar ne Romen... Yani bütün Balkanlar, daha Osmanlı yıkılmadan önce, Fener'in ekümenlik iddiasını kabul etmediler ve peş peşe ayrıldılar.

İşte Kayseri'deki kongre, İstanbul'daki Fener Patrikhanesi'nin feshine karar verirken, kendinde bu gücü görüyordu. Nasıl? Katılan 72 metropolit, kendi yönetim kurullarından ve kendi cemaatlerinden güç alıyordu. Çünkü, kilisesini kuran da, yıkan da cemaattir!

O gün alınan kararlar, hem hukukî yönden yani devletin yönetimi açısından, hem de dinsel yönden kurallara uygundu. O bilinç içinde uygulandı ve o hakka haizdi.

Fakat ne yazık ki, Hıristiyanlığın dinsel hukuku iyi bilinmediği için, bu anlaşılmadı. Cumhuriyet döneminde de bunun üzerine gidilmedi, 'ne-

Türk Ortodoks Patrikhanesi'nde yer alan Merkez Panayia Kilisesi'nin içi (solda).

dir, ne değildir' araştırılmadı. O gün, Kayseri'deki kongrede alınan o kararla, Fener'deki olay, bitmişti aslında...

➤ *Kurtuluş Savaşı'ndan sonra konu nasıl yönlendi?*

Dedem Papa Eftim, Lozan'da bir 'Mübadele'den bahsedildiğini duydu. Özellikle İsmet Paşa'ya mektuplar gönderdi ve dedi ki, "Anadolu'daki Hıristiyan Türklere dokunmayın."

Sorunun kaynağı, İstanbul'daki Patrikhane ve İstanbul Rumları'dır. Mübadele yapılacaksa, onları gönderin. Ama ne yazık ki, biliyorsunuz, Mübadele'de bunun tam tersi yapıldı!

İstanbul'da bulunan Rumlarla Patrikhane tutuldu; Anadolu'dakiler mübadeleye tâbi kılındı.

Dedem, Atatürk'ün isteği ve Bakanlar Kurulu kararı ile İstanbul'a iskân ettirildi ve mübadeleye tâbi tutulmadı. Dedem Ruhban Okulu'ndan yetişmişti...

İstanbul'a geldiğinde, Patrikhane dedemle diyaloga geçti ve Ankara ile ilişkilerin düzeltilmesinde yardımı istendi. Dedemin, Anadolu'daki cemaatin yetkilisi olarak bir görevi vardı. Bir de ona 'Patrikhane Vekili' sıfatını verdiler.

Ancak Ankara'daki görüşmelerin sonucuna rağmen, hükümetin istediği patriğin seçilmemesi üzerine dedem Patrikhane'ye bir daha adımını atmadı.

Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos'un 'ekümenik' sıfatı üzerindeki iddialarını reddederken, bunu, hem 1453'te Fatih'in *(sağda)*, İstanbul'un fethinden sonra yeni bir Kilise kurdurmasına hem de çok daha önceleri, Hıristiyanlıktaki dinî konuların ele alındığı konsillerde ortaya çıkan duruma dayandırıyor: "Hıristiyanlıkta, başlangıçtan ele alırsak, en önemli olay konsillerin toplanması idi. Yani Hıristiyanlığın bir çerçeveye oturtulması idi. İslâm'daki gibi yazılı bir metin yoktu. Dolayısı ile havariler tarafından yazılan metinler uygulanıyordu; ama bu da kargaşa yarattığı için, Bizans İmparatoru I. Konstantinos *(sağ sayfada)*, M.S. 325 yılında İznik'te bir konsil toplamaya karar verdi. İmparatorluğun her bölgesinden yüksek rütbeli, 'piskopos' dediğimiz ruhanileri davet etti. Aşağı yukarı 300 küsur ruhani geldi ve bunlar Hıristiyanlığın çerçevesini belirlediler *(en üstte)*. Dediler ki, 'Üç kilise, havariler tarafından kurulduğu için, ekümeniktir ve sadece onlar bu unvana sahip olabilirler'. Bunlar Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleriydi. O konsilde, İstanbul'un adı bile geçmedi. Zaten o günlerde, İstanbul'da öyle büyük ve güçlü bir kilise de yoktu. Marmara Ereğlisi dediğimiz metropolitliğe bağlı, 'sıradan' bir kilise idi İstanbul... Daha sonra Roma, 'İmparatorluk Başkenti' olarak İstanbul'u seçti. Siyasî, idarî bütün güç İstanbul'da iken, dinî gücün İstanbul merkezde olmamasının denetim için zorluk çıkaracağı düşünülerek, yeni bir konsil toplandı. Bu konsilde, İstanbul'u 'patrikhane' statüsüne çıkardılar. Roma Kilisesi buna muhalefet etti ve bu durumu kabullenmedi. Bugün de, Roma Kilisesi burayı, 'patrikhane' olarak kabul etmez. Daha sonra, 451'de Kadıköy Konsili toplandı *(sağda)*. Dediler ki, burası ekümenik bir patrikhanedir. İşte o an, Roma heyeti toplantıyı terk etti. Antakya ve İskenderiye patrikleri, sırf imparatorun denetimi altında oldukları için, tepki koyamadılar. Fakat ülkelerine gittiklerinde, kendi cemaatleri tarafından dışlandılar. Çünkü 325'teki İznik Konsili, Hıristiyanlığın 'olmazsa olmaz' şartlarını koymuştu. Yani bu konsile aykırı hiçbir karar alınamaz, alınacak olunursa da bu, dinden sapma sayılırdı... Fakat İstanbul'daki kilise ve patrik 'ekümenik' olma iddiasından vazgeçmedi; direttiler. Bizans ordusunu da arkalarına alarak, tepki gösteren Hıristiyan cemaate karşı savaş başlattılar: 100 bine yakın Hıristiyan hayatını kaybetti. Hattâ bu yolda toprak kaybı oldu: İmparatorluk, Suriye ve Mısır'ı kaybetti. Bunun üzerine İmparatorluk, geri adım attı; burası artık 'Rum Millî Kilisesi'dir dendi. Yani Bizans İmparatoru'nun kendisi, artık patrikhanenin 'ekümenik' olmasının imkânsızlığını fark etmişti!"

Fatih'i, patrik tayin ettiği Gennadios ile birlikte gösteren Batı kaynaklı bir gravür (sağda). Patrik Gennadios'un bir portresi (sağda, ortada).

Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nde, dedemden sonra, Dr. Turgut Ereneröl, 'Papa Eftim II', Selçuk Ereneröl 'Papa Eftim III' olarak görev yaptı. 2002 yılından itibaren de, görevi Paşa Ümit Ereneröl 'Papa Eftim IV' olarak devraldı...

➤ *Geriye dönersek, Bizans döneminde İstanbul'daki patrikhanenin 'ekümenik' olması tartışmalarının Roma Kilisesi ile İstanbul arasında sorun çıkardığını anlattınız bize... Pekiyi, Fatih döneminde neler oldu?*

Bizans'ın kurmuş olduğu kilise tarihe gömüldü. Osmanlı padişahı Fatih, yeni bir kilise kurdurdu ve dedi ki: 'Artık Osmanlı devleti, kendi siyasî menfaatine göre, yeni baştan bir kilise kurulmasına onay veriyor ve kendi kurumu olan o kilisenin başına da bir memurunu atıyor'.

Çünkü zaten patriği de o belirliyor, asasını o teslim ediyor!.. Dolayısıyla, 'Biz bin yedi yüz yıldır ekümenik bir patrikhaneyiz' diyebilmek, tarihî gerçeklerle çelişkiye düşürür sizi...

Osmanlı devleti, 1923'te sona erdiğinde, Cumhuriyet hükümeti, Fener'in sadece İstanbul'da yaşayan Hıristiyan Rumların dinî ihtiyaçlarını karşılayacak bir kilise konumunda kalmasını kabul etti.

➤ *Çok tartışılan, hattâ siyasî baskı aracı olarak kullanılan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması konusunda ne düşünüyorsunuz?*

Bir kere taviz vermeye başlarsanız peş peşe gelir...

Bu olayların başlangıç noktası 1948 sonu 1949 başı olmuştur: ABD vatandaşı bir papazın [New York Başpiskoposi Athenagoras kastediliyor] İstanbul'a 'patrik' olarak gönderilmesi ile başladı.

Bir ABD vatandaşının, zamanın Bakanlar Kurulu kararı ile TC vatandaşı yapılarak 'patrik' atanması yanlıştı.

O andan itibaren, şu düşünce oluştu: 'Demek ki biz istersek Lozan'ı da delebiliriz.' Lozan'da sınırlı olan Patrikhane statüsü bu şekilde delinmiş oluyordu.

İşte, Heybeli Ruhban Okulu ile ilgili gelişmeler de, o günlere dayanır. Ortaokul seviyesinde iken birdenbire 'ilahiyat fakültesi' seviyesine çıkarıldı ve doğrudan Patrikhane'ye bağlandı. Halbuki biliyorsunuz, Tevhid-i Tetrisat Kanunu'na göre, eğitim ancak devlete bağlı olarak yapılır...

Kıbrıs sorunu patlak verip de Kıbrıs'ta Türklere karşı vahşet başlayınca, geri adım atıldı: 1971'de Anayasa Mahkemesi bütün dinî, askerî ve mülkî eğitim kurumlarının, ancak devlete bağlı olarak çalışabileceği kararını yayımladı.

Ruhban Okulu'na da, herhangi bir üniversitedeki ilahiyat fakültesine bağlı olarak, eğitimini sürdürebilme seçeneği sunuldu. Kabul etmediler.

Bunun üzerine, 1984'e kadar, 'Rum Erkek Lisesi' olarak çalıştı Ruhban Okulu. Fakat 1984'te artık öğrenci bulamadılar. Bunun üzerine, hükümete başvurarak okulun kapatılmasını talep ettiler. Hükümet buna onay vermedi...

➤ *Bugünkü durum nedir?*

Orada hâlâ, Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından atanmış bir müdür yardımcısı, sabah dokuz akşam beş, boş binada görevini sürdürür. Yani o okul kapanmış değildir; okula öğrenci bulamadıkları için, okulu çalıştıramıyorlar...

1 Kasım 1948'de 'Fener Rum Patriği' ilan edilen New York Başpiskoposu Athenagoras [solda], Rus Ortodokslarının lideri Aleksis ile birlikte (altta). Papa Eftim'den sonra 'Papa Eftim II' unvanıyla Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin başına geçen Dr. Turgut Ereneröl (sağda).

'Tehdit, fırsat ve değişim'in ışığında...

Dünü ve bugünüyle Birleşmiş Milletler

Haziran 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler, 60. yaşını geride bırakırken, Genel Sekreter Kofi Annan *(sağda)*, örgütün önümüzdeki dönemin önceliklerine ışık tutmak üzere iki ayrı bağımsız kurulu, 21. Yüzyıl'ın en can alıcı konuları üzerinde birer araştırma yapmakla görevlendirdi. 'Tehdit, Fırsat ve Değişim' başlığı altındaki çalışmalarına 2003'te başlayan 'Üst Düzey Panel', raporunu Aralık 2004'te Genel Sekreter'e sundu. 'Binyıl Projesi' adıyla kurulan ve dünyanın dört bir yanından ve bir o kadar farklı alandan 265 uzmandan oluşan ikinci kurul da raporunu, Ocak 2005'te tamamlayarak Genel Sekreter'e sundu.

İlki güvenlik, ikincisi kalkınma konusunda yoğunlaşan bu iki raporun içerdiği çarpıcı gözlemler ve somut önerilerden de yararlanan Genel Sekreter, bu iki konuya eklediği insan hakları ve BM reformunu da kapsayan kendi raporunu, Mart 2005'te yayımladı. Rapor, Güvenlik Konseyi'nin yeniden yapılanmasından, Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne, çevre ve insan haklarından, terörizm ve nükleer silahlara kadar, çok çeşitli alanlarda her ülkeyi ve her bireyi yakından ilgilendiren bir belge niteliğinde. Rapor, BM'ye üye 191 ülkenin devlet ve hükümet başkanını, bu ay (Eylül 2005) örgütün New York'taki genel merkezinde bir araya getirecek olan zirvede ele alınarak karara bağlanacak...

Birleşmiş Milletler'de daha etkili olmak isteyen Türkiye'nin, BM Güvenlik Konseyi'ne geçici statüde üye olma çabaları da sürüyor. Türkiye, 2003'te, 2009-2010 dönemi için, Batı Avrupa ve Diğer Devletler Grubu'ndan Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için adaylığını açıkladı. Mayıs 2005'te, Kemal Derviş'in 'BM Kalkınma Programı' başkanlığına seçilmesi de bu çabaya yeni bir ivme kazandırdı...

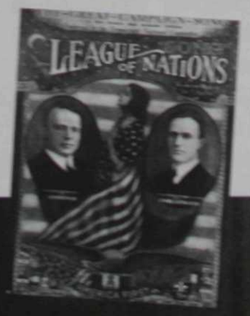
Popüler Tarih olarak, daha önce (Eylül 2003, Sayı 37) 'Dünya'nın Hakemi Nereye Gidiyor?' başlığı altında, Birleşmiş Milletler'i masaya yatırmış, bu sorunsalı ABD ve AB zeminlerinde ele almıştık... Birleşmiş Milletler'in 60. yaşını kutladığı bugünlerde ise, örgütün geçmişini ve geleceğini, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Çağrı Erhan, Ersin Embel ve Gökhan Erdem'in kalemlerinden okurlarımıza sunuyoruz...

'Yeniden inşa' sürecinde bir hayal kırıklığı...

Milletler Cemiyeti

Milletler Cemiyeti, liberal ilkelere dayanan uluslararası sistemin restorasyonu hedefini yansıtsa da, uluslararası sistemin yeniden yapılanma sürecinde olduğu gerçeğini yansıtmadığından, tarihteki yerini başarısız bir girişim olarak aldı.

Büyük devletler arasındaki yarışın 19. Yüzyıl'ın sonunda belirginleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan I. Dünya Savaşı, özellikle Avrupa açısından büyük bir yıkım getirdi. İngiltere, her ne kadar kazanan tarafın lideri olsa da, I. Dünya Savaşı aynı zamanda, 19. Yüzyıl'a damgasını vuran İngiliz hegemonyasının (ya da bir başka ifadeyle 'pax-Britannica'nın) da sonunun geldiğini göstermekteydi.

Yıl 1936: Etiyopya İmparatoru Haile Selassie, cemiyetin kürsüsünden, Milletler Cemiyeti'ni, ülkesini İtalyan işgaline karşı korumaya davet ediyor (sağda). 1920 tarihli, 'Milletler Cemiyeti Kampanya Şarkısı' illüstrasyonu (sağ üstte).

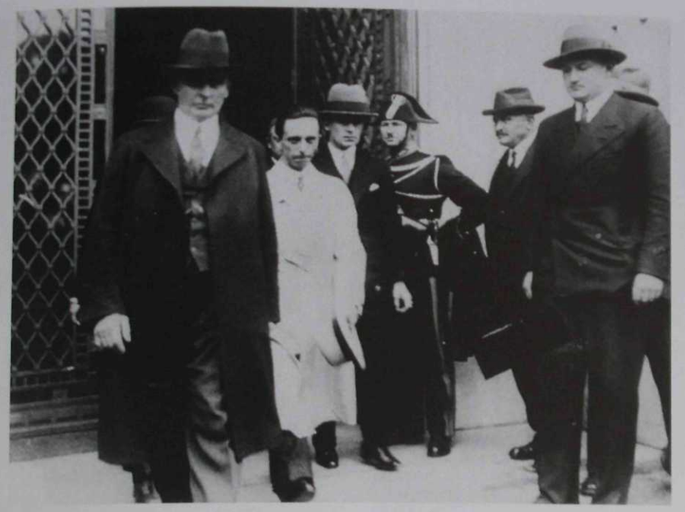
Çünkü savaş sonrasında uluslararası sistemin yeniden kuruluşu hegemon güç olan İngiltere'den kaynaklanan bir ideolojik tabana değil, yükselen güç ABD'den kaynaklanan bir ideolojik tabana dayandı.

Bu ideolojik taban, ABD başkanı Wilson'ın savaş sırasında ilan ettiği '14 Nokta' ve bu manifestonun üzerinde inşa edildiği 'liberalizm' idi. Savaşın nedeni olarak emperyalizmi değil ama; emperyalist mücadelenin aldığı sert, çatışmacı, anti-demokratik, gizliliği esas alan, militarist, blok politikasına dayanan milliyetçi biçimini gören bu retorik, '14 Nokta'da ifade edildiği gibi, uluslararası barışı ve güvenliği sağlayacak uluslararası bir örgütün kurulmasını uluslararası sistemin yeniden inşası sürecinin temeline oturtmaktaydı.

Bu çerçevede, Milletler Cemiyeti'nin kurulması I. Dünya Savaşı'nın yenik devletleriyle yapılacak barış antlaşmalarının genel çizgilerini belirlemek üzere toplanan Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919'daki oturumunda kararlaştırıldı. Yeni örgütün misakı, ABD'li hukukçu Miller ve İngiliz hukukçu Hurst tarafından hazırlanan tasarılara dayanılarak oluşturuldu ve 28 Nisan 1919 tarihli oturumda kabul edildi. Milletler Cemiyeti Misakı, 20 Ocak 1920'de Versailles Antlaşması ile beraber yürürlüğe girdi. Milletler Cemiyeti Misakı'nın yenik devletlerle yapılan bütün barış antlaşmalarının birinci bölümü olarak yer alması dikkat çekicidir...

Birleşmiş Milletler'in (BM) bir öncülü olarak kurulan örgüt, 19. Yüzyıl'ın son çeyreğine kadar süren İngiliz hegemonyası altında liberal ilkelere dayanan uluslararası sistemin restorasyonu hedefini yansıtsa da, uluslararası sistemin ekonomik, siyasal ve ideolojik nedenlerle bir yeniden yapılanma sürecinde olduğu gerçeğini yansıtmadığından, başarısız bir girişim olarak tarihteki yerini aldı. Örgütün İngiliz hegemonyasını yansıtması, ama İngiliz hegemonyasının ekonomik, siyasal ve ideolojik dinamiklerinin aşınması, bu başarısızlığın temel nedeniydi.

Uluslararası sistemin çevresinde inşa edileceği merkezini kaybetmesi, buna en büyük aday olan ve örgütün kurulması fikrinin sahibi olan ABD'nin ise izolasyonist politikalarına geri dönerek örgüte katılmaması, başarısızlığın bir

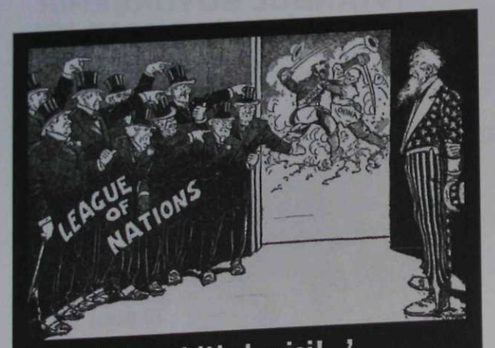

Paris, 1919: İngiliz Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau ve ABD Başkanı Woodrow Wilson, Paris Barış Konferansı günlerinde (solda). 10 Şubat 1933: Cenova'ya korumalarıyla gelen tek delege olan Alman Propaganda Bakanı Goebbels, 'Milletler Cemiyeti' oturumundan ayrılıyor (sol üstte). Londra, 1936: Milletler Cemiyeti delegeleri, Almanya'nın Locarno Antlaşması'nı neden ihlal ettiğini anlatan Alman temsilciyi dinliyor (solda).

29 Kasım 1920: Milletler Cemiyeti'nin ilk toplantısının çıkışında, delegeler bir arada (solda).

'Haydi Sam bitir bu işi!..'
Winsor McCay imzalı, 1931 tarihli politik karikatür, 'Haydi Sam bitir bu işi!..' lejandıyla, Milletler Cemiyeti ve Japonya ile Çin arasındaki anlaşmazlığa gönderme yapıyor.

'Sürekli ve yaygın' bir güvenlik sistemi arayışı

Birleşmiş Milletler

ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girişinin hemen ertesinde imzalanan 'Birleşmiş Milletler Deklarasyonu' ile, savaş sonunda kurulacak yeni örgütün ismi ve genel çerçevesi kabul edilmişti.

İngiltere ile ABD arasında, ABD henüz savaşa girmemişken, 14 Ağustos 1941'de imzalanan 'Atlantik Demeci'nde, sürekli ve yaygın bir güvenlik sisteminin kurulması için gerekli yeni bir uluslararası örgüt ihtiyacı dile getirilmişti. Yine, ABD'nin savaşa girişinin hemen ertesinde imzalanan (1 Ocak 1942) 'Birleşmiş Milletler Deklarasyonu' ile savaş sonunda kurulacak yeni örgütün ismi ve genel çerçevesi kabul edilmişti.

Haziran 1944'te başlayan 'Normandiya Çıkarması' ile nihai zaferin ufukta görünmesinin hemen ardından, Ağustos-Eylül 1944'te, Washington, Dumbarton Oaks'da BM ile ilgili teknik altyapıyı hazırlamak üzere ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'in katıldığı bir konferans düzenlenmişti. Katılımcıların sayısı ve kompozisyonu, ABD başkanı Franklin D. Roosevelt'in 'Dört Polis' dediği planı yansıtmıştı. Churchill çizgisindeki geleneksel güç dengesi yaklaşımı ile Wilsoncu liberalizm arasında bir uzlaşıyı temsil eden ve 1815 sonrasındaki Kutsal İttifak'a çok benzeyen bu sistemde, Roosevelt, dünya barışının bu dört büyük ülkenin işbirliği ve denetimiyle gerçekleştirilebileceğini düşünmüştü...

Ancak SSCB, öncelikle kurulacak örgütün işlevinin uluslararası barış ve güvenlik sorunlarıyla ilgili olarak sınırlandırılması, ekonomik ve toplumsal sorunlar hakkında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi konusuyla ilgili kılınmaması yönünde ısrar etmişti.

19 Mart 1936: Almanya'nın Londra Büyükelçisi von Ribbentrop ve Dr. Dieckhoff, Milletler Cemiyeti toplantısı için, Londra'da (sağda).

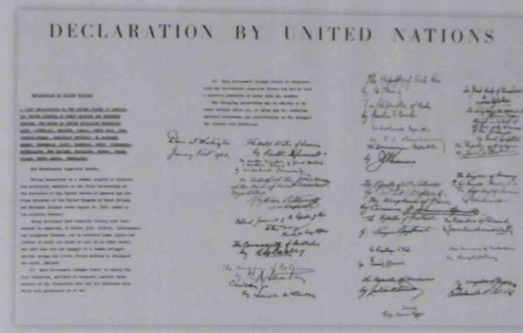
Farklı ülkelerden gelen delegeler, 1945'te, San Francisco Konferansı'nda, fikir alışverişi yapıyor.

Eylül 1945: Çan Kay-Şek, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nı imzalıyor (en solda). 1 Ocak 1942: Birleşmiş Milletler Anlaşması'nı (altta) imzalayacak olan 26 devletin temsilcisi, ABD Başkanı Roosevelt'in çevresinde (solda).

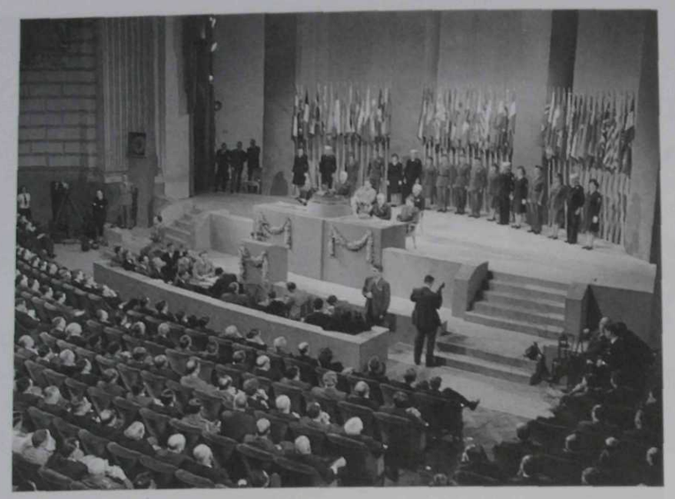

Sonuçta, SSCB bu konudaki itirazını 'şeklen' sürdürmemiş ve BM'nin söz konusu sorunları da içermesi kabul edilmişti. Sovyetler Birliği ikinci olarak, örgütün işleyişinde büyük güçlerin başat ve belirleyici bir rolü ve konumu olması konusunda ısrarcı olmuştu. Veto sistemi olarak bilinen bu yapı hakkında Sovyet itirazları görüşmeler boyunca sürmüş ve sorun, ancak Şubat 1945 Yalta Konferansı'nda, beş büyük devlete (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin) de veto yetkisi tanınmasının kabulüyle çözülmüştü.

1942 tarihli BM Deklarasyonu'nu 1 Mart 1945 tarihine kadar imzalayarak Mihver Devletleri'ne savaş ilan eden ülkelerin, BM'nin aslî üyeleri olacağı kabul edilmişti. 1944'teki Dumbarton Oaks Konferansı'nda belirlenen öneriler üzerinden, BM'nin resmen kuruluşunu görüşmek üzere, 25 Nisan 1945'te San Francisco'da başlayan Birleşmiş Milletler Konferansı, aslî üye olarak BM'yi kuran katılımcı 50 ülkenin Birleşmiş Milletler Şartı'nı 26 Haziran'da imzalamasıyla sonuçlandı.

Birleşmiş Milletler'in ilk Genel Sekreteri Trygve Halvdan Lie (solda, ortada). 10 Ağustos 1941: Roosevelt ve Churchill, 'Atlantik Demeci' için bir arada (solda).

28 Haziran 1945: San Francisco Konferansı kapsamındaki 9 haftalık müzakere ve çalışmanın ardından, ABD Başkanı *Truman* delegelere sesleniyor (sağda). Nisan 1945: ABD Temsilcisi BM Deklerasyonu'nu imzalıyor (altta).

BM Güvenlik Konseyi'nin ilk toplantısında, Sovyetler Birliği ve İngiltere temsilcileri yan yana (sağda). 4 Ekim 1965: Papa VI. Paul, ABD'ye yaptığı tarihî ziyareti sırasında BM Genel Kurulu'na sesleniyor (sağda, en üstte).

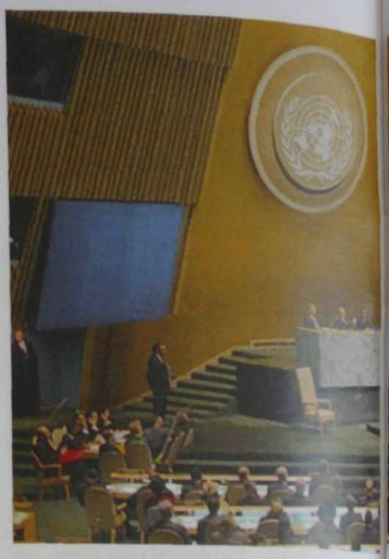
Polonya ise şarta sonradan imza koymakla, 51. kurucu (aslî) üye sayıldı. BM Şartı, üyelerinin çoğunluğunun onay işlemlerini tamamlaması sonucu 24 Ekim 1945'te resmen yürürlüğe girdi...

BM'NİN ANA ORGANLARI

Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı, örgütün ana organları olarak kurulmuştur. Bunun dışında, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ile Ekonomik ve Sosyal Konsey'e de, kendi faaliyetleriyle ilgili olarak yardımcı organlar kurma imkânı verilmiştir.

Genel Kurul, tüm üyelerin eşit olarak temsil edildiği, uluslararası bir forum niteliğini taşıyan en temel BM organıdır. Genellikle tavsiye niteliğinde olmak üzere oy çokluğuyla ya da uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması gibi önemli sorunlar söz konusuysa, 2/3 oyçokluğu ile karar alır. Genel Kurul, ilke olarak, Güvenlik Konseyi'nin incelemesinde bulunmayan konularda yetkilidir. Yılda bir kez olağan toplantı ve uygun gördüğü kadar da olağanüstü toplantı yapar.

Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın ilk halinde, 5 daimi üye (ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin) ile 6 geçici üyeden oluşmuştu. 1963'te yapılan bir değişiklikle, toplam üye sayısı 15'e çıkarıldı. SSCB'nin dağılması sonrasında, bu ülkenin yerini, halefi olarak kabul edilen Rusya Federasyonu aldı...

Geçici üyelikler, Genel Kurul tarafından 2 yıllık bir dönem için seçilirler. Güvenlik Konseyi'nin temel görevi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. Bu çerçevede en önemli yetkisi, zorlama önlemlerini de içeren yaptırım uygulanmasına karar verme yetkisidir. Daimi üyelerden birisinin karşı çıkması durumunda, Güvenlik Konseyi karar alamaz. Dolayısıyla, daimi üyelerin her birinin veto hakkına sahip olduğu kabul edilir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1973'te yapılan değişiklikle, 54 üyeden oluşan bir ana organdır. Üyeler, yeniden seçilme hakları da bulunmak üzere, 3 yıl için Genel Kurul tarafından seçilirler. Görevi, alanıyla ilgili olarak incelemeler yapmak, Genel Kurul'a tavsiyeler sunmak ve antlaşma tasarıları hazırlamaktır. Bu çerçevede, 1948 BM 'İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi' ile, 1966 tarihli 'İkiz Sözleşmeler'i (Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi) bu organ hazırladı...

Vesayet Konseyi, savaş sonunda kurulan vesayet rejiminin yürütülmesi ve denetlenmesi ile görevlendirilmişti; ancak, günümüzde vesayet altında hiçbir ülke kalmadığı için, konseyin fiilen hiçbir görevi kalmadı.

Uluslararası Adalet Divanı, BM'nin başlıca yargı organıdır. Burada, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi'nin çoğunluk oylarıyla, 9 yıllık bir süre için seçilen 15 bağımsız yargıç görev yapar. Divan'da sadece devletler taraf olabilir ve Divan'ın yargı yetkisini tanımak da ihtiyari niteliktedir. Divan'ın aldığı kararlar ise sadece ilgili uyuşmazlığa taraf olan devletler bakımından bağlayıcı olur.

Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi ile Genel Kurul tarafından atanır ve kendisine bağlı sekreterlik memurlarıyla çalışır. Örgütün en yüksek memuru olmakla birlikte, ana organların kendisine vereceği görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. ■

Unicef yetkilileri, savaşın ardından, 1948'de, Avusturya'da (solda).

BM Şartı neyi öngörüyor?

BM Şartı'nın 1. Madde'sinde öngörüldüğü haliyle, örgütün başlıca amaçları, barışa yönelik tehditleri önlemek ve ortadan kaldırmak ve saldırı eylemi veya diğer barışın bozulması durumlarını ortadan kaldırmak için etkin önlemler almak; barışın bozulmasına gidebilecek uluslararası uyuşmazlıkların veya durumların adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak ve barışçı yollarla düzeltilmesini ve çözülmesini sağlamak; temel özgürlüklere ve insan haklarına saygıyı geliştirmek için işbirliği sağlamak şeklinde genel olarak özetlenebilir.

2. Madde'de, bu amaçlara ulaşmak için gözetilecek ilkeler sayılır. Buna göre örgüt, tüm üyelerin eşit egemenliği üzerine kurulmuştur. Üyeler, uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmaktan ve BM'nin aleyhinde yaptırım uygulama kararı aldığı devlete yardım etmekten kaçınacaklardır.

7. Fıkra gereğince ise, Şart'ın hiçbir hükmü, BM'nin özünde devletlerin ulusal yetkisine giren konulara karışmasına izin vermez veya üyelerin, bu nitelikteki konuları bu Şart'a göre çözmelerini zorunlu kılmaz. Ancak bu ilke, VII. Bölüm'e göre zorlama önlemi uygulanmasına halel getirmez...

1930'lardan II. Dünya Savaşı'na...

Türkiye ve Milletler Cemiyeti

1920'ler boyunca Milletler Cemiyeti'ne soğuk bakan Türkiye, 1930'ların başından itibaren tavrını değiştirdi. Bu, Türkiye'nin dış politikasının dayandığı temel iki ilke olan 'Batıcılık' ve 'statükoculuk'un doğal sonucuydu.

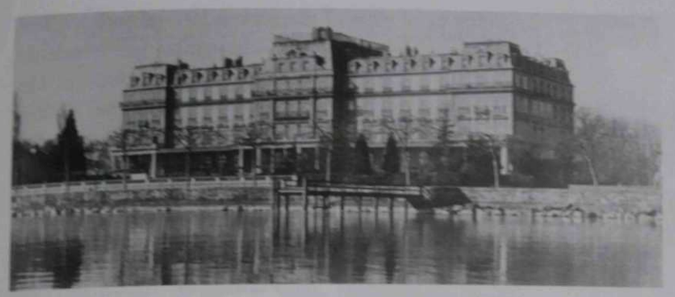
Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılan bütün ülkelerle yapılan barış antlaşmalarının birinci bölümünde 'Milletler Cemiyeti Misakı' bulunmasına rağmen, Lausanne Antlaşması'nda böyle bir düzenleme yer almadı. Buna rağmen Türkiye, Lozan Antlaşması'nda azınlıkların korunması, karma hakemlik, sağlık işleri ve Musul gibi konularda Milletler Cemiyeti'nin bazı yetkilere sahip olacağını bağıtladı.

Bu durum Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne uzun süre üye olmamasının da nedenlerinden birini oluşturdu. Çünkü, Lozan sonrasına taşan İngiltere ile Musul sorunu ve Yunanistan'la mübadele sorunlarında, Milletler Cemiyeti'nin Türkiye aleyhine kararlar vermesi, Türkiye'nin bu örgüte soğuk bakmasında rol oynadı.

Örgütün özellikle, Lozan Antlaşması'nda çözümlenemeyen ve 9 ay içinde çözüm bulunamaması halinde Milletler Cemiyeti hakemliğiyle çözülmesi kararlaştırılan Musul sorununda, çok açık bir biçimde İngiltere'nin görüşünü benimsemesi, Türkiye'de örgüte yönelik büyük bir tepkinin doğmasına neden oldu. Örgüt, çok haklı bir biçimde İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarını koruyan bir platform olarak algılandı. Bu durum, emperyalizme karşı verilmiş olan Kurtuluş Savaşı deneyiminin hâlâ çok taze olduğu gerçeği dikkate alındığında, daha da önem kazanır...

Başbakan İsmet İnönü'nün Moskova ziyaretinde (sağ üstte; İnönü, Leningrad İstasyonu'nda) Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği için Sovyet onayı alınır. İsmet İnönü Lozan'da (sağda).

Cenova'daki Milletler Cemiyeti binasının 1920'lerin başındaki görünümü (solda). Eylül 1923'teki bir Milletler Cemiyeti konferansı (sol altta).

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ye girişinin gecikmesinin bir diğer temel nedenini ise SSCB ile ilişkileri oluşturmaktaydı. Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyetler'le kurulan işbirliği daha sonra da geliştirilerek sürdürüldü ve iki ülke arasında 1925'te 'Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması' imzalandı. Bu antlaşma, 1929'da imzalanan bir protokolle uzatılmıştı. Bu protokolle, Türkiye ve SSCB, 'öteki tarafa bildirmeksizin, onun kara ya da denizden doğrudan komşusu olan devletlerle siyasal bağıtlar yapmayı amaçlayan görüşmelere girişmemeyi ve bu gibi anlaşmaları ancak söz konusu tarafın onaması gerçekleştirmeyi' yükümlenmekteydi. SSCB'nin 1930'ların başına kadar Milletler Cemiyeti'ni 'emperyalizmin uzantısı' olarak gördüğü dikkate alındığında, Türkiye'nin üyeliğindeki gecikmenin nedeni daha rahat anlaşılabilir.

Cumhuriye
Cemiyeti Akvama girdik
Büyük Meclis, Türkiye'nin azalığını ittifakla tasvip ve kabul etti

1920'ler boyunca Milletler Cemiyeti'ne soğuk bakan Türkiye, 1930'ların başından itibaren politikasını tedrici bir biçimde değiştirdi. Bu, Türkiye'nin dış politikasının dayandığı iki temel ilke olan 'Batıcılık' ve 'statükoculuk'un doğal sonucuydu. Türkiye, anti-emperyalist bir savaş sonucunda kurulmuş olmasına rağmen, Batı sistematiği içinde yer alma hedefinden hiçbir zaman sapmamıştı. Ayrıca, 1930'ların başından itibaren, uluslararası sistemde revizyonist eğilimlerin güç kazanması, statükodan yana bir ülke olan Türkiye'yi İngiltere ve Fransa'ya yakınlaştırmaya başlamıştı. Bu durum, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üyeliği konusunu gündeme getirdi. İngiltere de Türkiye'ye üyelik doğrultusunda telkinlerde bulunmaya başlamıştı. Türkiye, Milletler Cemiyeti Konseyi'nde kendisine daimi üyelik verilmesi halinde örgüte üye olacağı bildirdi.

1930'ların başında uluslararası konjonktürdeki değişimin daha da belirginleşmesi ve bizzat SSCB'nin bile İngiltere ve Fransa ile yakınlaşma ihtiyacı içine girmesi, Türkiye'nin Sovyet çekincesini ortadan kaldırdı. Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Moskova ziyaretlerinde Türkiye'nin MC üyeliği için Sovyet onayı alındı. Atatürk, Türkiye'nin başvuruyla değil, Milletler Cemiyeti'nden gelen davetle üye olmasında ısrar etmekteydi. Bu çerçevede, 6 Temmuz 1932'de yapılan oturumda, İspanyol delegesinin

Cumhuriyet gazetesi, 'Cemiyeti Akvam'a girişi duyuruyor (solda). Musul için Berlin'de gösteri yapan Türkler (altta).

Türk birlikleri Hatay'da (sağda). Tevfik Rüştü Aras, 1937'de Birleşmiş Milletler Konseyi'nin başkanlığını yürütmüştü (sağ altta).

önerisi ve Yunanistan delegesinin desteğiyle, oybirliğiyle alınan kararla, Türkiye resmen üye olması için davet edildi. 9 Temmuz'da alınan bir Bakanlar Kurulu kararıyla davet kabul edildi ve 18 Temmuz'da Genel Kurul oybirliğiyle Türkiye'yi üyeliğe kabul etti.

Türkiye'nin SSCB konusundaki hassasiyetini sürdürdüğü, Milletler Cemiyeti'ne üye olurken çekinceler ileri sürmesinden anlaşılıyordu. Türkiye, cemiyet misakının saldırgan devlete karşı alınacak zorlama tedbirlerinin düzenlendiği 16. ve 17. maddelerine çekince koydu. Buna göre, SSCB'nin bir başka ülkeyle çatışması durumunda, saldırgan tarafın kim olduğuna Milletler Cemiyeti değil Türkiye karar verecek, bu ülkeye uygulanacak yaptırımlara otomatikman katılmak zorunda kalmayacaktı.

Milletler Cemiyeti'ne üye olduktan sonra örgüt içinde aktif bir rol oynamak isteyen Türkiye, özellikle Konsey'e üye olma yolunda çaba gösterdi. Bu çerçevede, 17 Eylül 1934'te Türkiye Konsey'in geçici üyelerinden biri olmayı başardı. 1935-37 yılları arasında süren bu üyelik, son yıl Tevfik Rüştü Aras'ın Konsey başkanlığı görevini yürütmesiyle daha büyük anlam kazandı.

Statükocu tavrı nedeniyle, özellikle İtalya'nın Habeşistan'ı işgali karşısında Milletler Cemiyeti'nin etkili tedbirler almasını destekleyen Türkiye, Habeşistan'a yardım konusunda Milletler Cemiyeti çerçevesinde oluşturulan komisyona da üye oldu.

1936'da Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık verme kararından sonra, Türkiye Hatay konusundaki isteklerini dile getirmeye başladı. Yapılan görüşmeler sonucunda, Türkiye ve Fransa konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürme konusunda anlaştılar. Milletler Cemiyeti'nde yapılan görüşmelerde, bir gözlemci grubunun Hatay'a gönderilmesi ve Türkiye ile Fransa'nın ikili görüşmelere devam etmesi kararlaştırıldı.

1937'de MC'nin Hatay'a bağımsız bir siyasal varlık statüsü verilmesini kararlaştırması Türkiye'de memnuniyet yarattı. Fakat, Hatay'da seçim işlerini düzenlemek için Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen komisyonun çalışmaları, Türkiye'nin tepkisine neden oldu.

Seçmen kayıt işlemleri sırasında yaşanan olumsuzluklar, Türkiye basınında sadece Fransa'ya değil, aynı zamanda Milletler Cemiyeti'ne karşı yazıların çıkmasına neden oldu. Avrupa'daki gelişmeler nedeniyle Türkiye ile yakınlaşmak isteyen Fransa'nın sorunun çözümü için Türk tezlerini kabulü ve Milletler Cemiyeti'nin geri plana atılması, bu havayı yumuşattı.

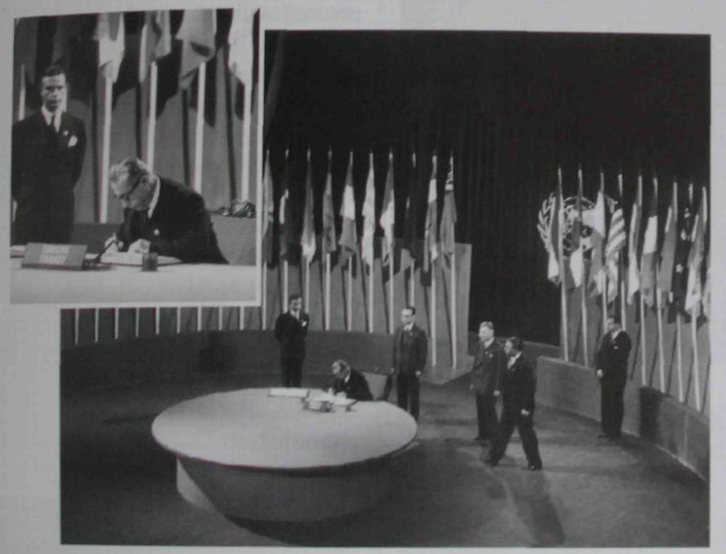
1939'da başlayan II. Dünya Savaşı, Milletler Cemiyeti'nin zaten az olan etkinliğini tamamen bitirdi. Dolayısıyla örgüt, Türkiye'nin gündeminden de çıktı ve savaş boyunca Türkiye'nin Batı ile bağlantısını, İngiltere ve Fransa ile 1939'da yaptığı ittifak antlaşması sağladı... ■

İtalyan birlikleri Habeşistan'da (sağda).

'Soğuk Savaş' yılları...

... Ve Türkiye Birleşmiş Milletler'de

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzalıyor (solda). Akşam gazetesi, Türkiye'nin savaşa ve Birleşmiş Milletler'e girişini duyuruyor (altta).

AKŞAM

Almanya ve Japonyaya harb ilân etti

Millet Meclisi, harb ilânı kararını oy birliğile kabul etti

Türkiye, BM nezdindeki diplomasisinde, 1950'lerden sonra dikkate değer bir oy sayısına ulaşan 'Bağlantısızlar'ı göz ardı etmesinin olumsuz sonuçlarını, Kıbrıs sorunu çerçevesinde gördü.

Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler'e (BM) kurucu üye olma şartını yerine getirdi. San Francisco Konferansı'na da katılan Türkiye, 51 kurucu üyeden biri olarak Birleşmiş Milletler Şartı'nı imzaladı. Türkiye, bu tarihten itibaren, BM gündemindeki çeşitli sorunlarda önemli sayılabilecek roller üstlenecek; özellikle, 'Batıcılık' perspektifindeki temel dış politikası doğrultusunda, BM ile ilişkilerine önem verecekti...

Türkiye'nin BM çerçevesinde aktif olarak rol aldığı ilk önemli konu, Filistin sorunu oldu. Filistin sorunu, Nisan 1947'de BM Genel Kurulu gündemine getirilmişti. Konuyla ilgili olarak kurulan Özel Komisyon, Filistin'in Araplar ile Yahudiler arasında taksim edilmesini önermiş, bu öneri 29 Kasım 1947'de, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmişti. Türkiye, taksim önerisine karşı çıkmış, 29 Kasım'daki oylamada da ret oyu veren 12 ülkeden biri olmuştu.

Bu kararı izleyen dönemde Filistin sorunu çözülememiş, aksine, İsrail'in Mayıs 1948'de bağımsızlık ilanını takiben bir Arap-İsrail savaşı başlamıştı. BM, bu savaş sırasında da devreye girerek, önce ateşkesin sonra da barışın sağlanması için çalışmalarını sürdürdü. Türkiye de söz konusu çalışmalara katıldı. Bu çerçevede, 12 Aralık 1948'de, ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşan 'Filistin Uzlaştırma Komisyonu' kuruldu.

Komisyonun üye kompozisyonu belirlenirken ABD'nin İsrail yanlısı, Fransa'nın tarafsız ve Türkiye'nin de Arap yanlısı olacağı düşünülerek bir denge sağlamaya çalışılmıştı. Fakat Türkiye, bu komisyonda bulunmayı kabul etmekten başlayarak, giderek Arap destekçiliğinden uzaklaştı ve daha batıcı bir çizgiye yöneldi. Bu tavır değişikliği, Türkiye'nin o dönemde özel-

Türkiye, BM'nin, 1948'de patlak veren Arap-İsrail Savaşı (sağda) konusundaki ateşkes ve barış çalışmalarına da katıldı.

likle ABD ile ilişkilerini geliştirme amacından kaynaklanmıştı. Nitekim Türkiye, 'Uzlaştırma Komisyonu' üyeliğinin sürdüğü sırada, İsrail'i Mart 1949'da tanıdı...

Gerek BM tarihinde gerekse Türk dış politikası tarihinde bir dönüm noktası sayılabilecek olay, 1950-1953 yılları arasındaki Kore Savaşı'ydı. Kore Savaşı'nın BM tarihi bakımından önemi, 3 Kasım 1950 tarihli 'Barış İçin Birleşme' kararı ile, bir yaptırım kararının, Güvenlik Konseyi atlanarak, Genel Kurul tarafından alınmasının, 'Soğuk Savaş' tarihindeki ilk ve tek örneğini oluşturmasıydı. ABD önderliğindeki ülkeler grubunun girişimleriyle, hem Çin Halk Cumhuriyeti tanınmayıp sorunun tarafı olarak kabul edilmemiş, hem de Sovyetler Birliği'nin tüm itirazına karşın BM çerçevesindeki ilk askerî müdahale gerçekleştirilmişti...

Kore'de çatışmaların başlaması üzerine, 25 Haziran 1950'de alınan Güvenlik Konseyi kararında, Kuzey Kore güçleri tarafından Kore Cumhuriyeti'ne yapılan silahlı saldırının, barışın bozulması olduğu belirtilmiş, Kuzey güçlerine derhal 38. paralelin kuzeyine çekilme ve ayrıca tüm BM üyelerine de bu kararın uygulanabilmesi için her türlü desteği vermeleri çağrısı yapılmıştı. 27 Haziran tarihli ikinci Güvenlik Konseyi kararında da Kore Cumhuriyeti'ne (Güney Kore) yönelik silahlı saldırının püskürtülmesi ve bölgedeki uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması için BM üyelerine Kore Cumhuriyeti'ne yardım etmeleri tavsiye edilmişti.

SSCB'nin protesto nedeniyle Güvenlik Konseyi oturumlarına katılmadığı bir dönemde alınan her iki karar da, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 39 üye ülke tarafından desteklendi; yine içlerinde Türkiye'nin yer aldığı 15 ülke ise, askerî harekâta fiilen katıldı. Türkiye, 25 Temmuz'da, Kore'ye 4 bin 500 asker göndereceği açıkladı...

Çin'in Kore'deki savaşa dahil olması ve durumun daha da ciddileşmesi üzerine, BM operasyonuna ilişkin yeni düzenlemeler yapılması gereği doğdu. Ancak Sovyetler Birliği'nin bu sırada Güvenlik Konseyi'ne yeniden dönmesi, Konsey'in harekâtı sürdürecek ve yönlendirecek biçimde işletilmesini imkânsız hale getirmişti. İşte bu noktada, operasyona ilişkin yetki ve sorumluluğun Genel Kurul'a devredilmesine imkân tanıyan

12 Mart 1951: Türk birlikleri Kore'de (sağ üstte). ABD Büyükelçisi Arthur Goldberg, BM Güvenlik Konseyi'nde, Kore haritası önünde bir açıklama yapıyor (sağda).

ve yine Genel Kurul'da alınan 'Barış İçin Birleşme' kararı gündeme geldi.

Türkiye, bu kararın hazırlanmasında ve alınmasında da aktif ve olumlu bir rol oynadı. Genel Kurul'a bağlı Birinci Komite'de kararın taslağı oluşturuldu. ABD, Filipinler, Fransa, İngiltere, Kanada ve Uruguay ile birlikte Türkiye de, komitede bu taslağı öneren yedi ülkeden biri oldu. Söz konusu öneri, 3 Kasım'da 39 kabul, 5 ret, 11 çekimser oyla Genel Kurul'da kabul edildi.

Bu tarihten sonra, Kore'deki BM operasyonun kapsamı daha da büyüdü. 15 ülke içinde, ABD'den sonra Kore'ye en çok asker gönderen ülke Türkiye oldu. Albay Tahsin Yazıcı komutasında ve 25. Amerikan tümenine bağlı olarak savaşan Türk birliğinin sayısı, ilerleyen dönemlerde 6 binin üzerine çıktı. 1953'te ateşkes yapıldığında ise 721 Türk askeri şehit olmuş, yaklaşık 2 bini yaralanmış, 175 asker ise kaybolmuştu. Türkiye, BM'ye verdiği bu etkin desteğin karşılığı olarak da görülebilecek bir biçimde, 1951-1952 ve 1953-1955 dönemlerinde, BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üye olarak yer aldı...

1950'lerden itibaren, büyük ölçüde Asya ve Afrika'daki ülkelerin oluşturduğu 'Bağlantısızlar' grubu ile sömürgeciliğin tasfiyesi sonucu bağımsızlıklarına kavuşan ve Batılı ülkelere karşı mesafeli duran yeni devletler, BM Genel Kurulu'nda dikkate değer bir oy sayısına ulaşmaya başlamışlardı. Öte yandan Türkiye, genel dış politikasında olduğu gibi BM nezdindeki diplomasisinde de bu ülkeleri göz ardı etmişti.

Bu çerçevede, Türkiye'nin, özellikle Kasım 1954'te başlayan Cezayir bağımsızlık savaşı boyunca izlediği politika, son derece olumsuz sonuçlar doğurmuştu. 1955'te, Asya-Afrika ülkelerinin isteğine karşın, Cezayir sorununun Genel Kurul gündemine alınmasına karşı oy kullanmıştı. Yine Asya-Afrika grubu tarafından 1957 ve 1958'de Cezayir konusunda yapılan 'self-determinasyon' önerisi karşısında çekimser kalmıştı.

Türkiye, bu tavrının olumsuz sonuçlarını, yine bu tarih-

19 Temmuz 1974: Başpiskopos Makarios, New York'taki BM Güvenlik Konseyi'de, kendisinin Kıbrıs başkanı olması konusunda konuşuyor (solda). BM, 17 Aralık 1965'te Makarios'un Kıbrıs tezini kabul etmişti (solda, ortada).

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, 1968'de barış görüşmeleri sırasında BM elçisi Bibian Osorio-Tafal ve Kıbrıs Rum delegesi Glafkos Klerides ile (solda).

BM birlikleri, Ekim 1974'de, Kıbrıs'taki Türk bölgesinde (sağda). Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil (sağda, ortada).

lerde uluslararası bir niteliğe kavuşmaya başlayan Kıbrıs sorunu çerçevesinde, özellikle 1960'ların ortalarından itibaren gördü. İlk kez Aralık 1954'te Genel Kurul'a taşınan Kıbrıs sorunu, 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar, daha çok İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında bir sorun olarak değerlendirilmişti. Ancak 1960'tan sonra, bağımsız ve Makarios'un girişimleriyle 'Bağlantısızlar' grubuna yakın bir Kıbrıs söz konusu oldu.

1963'ten itibaren adada başlayan çatışmalar, konuyu BM gündemindeki başlıca sorunlardan biri haline getirdi. 'Bağımsız ve Bağlantısız Kıbrıs' imajı ise, BM Genel Kurulu'nda Türkiye'nin karşısında tüm 'Bağlantısızlar' grubunun yer almasıyla sonuçlandı. Bu nedenle Türkiye, Kıbrıs konusunda Genel Kurul'da yapılan oylamalarda istediği sonuçları elde edemedi. Güvenlik Konseyi'nde ise en son 1961'de, Polonya ile birlikte bir yıllık yarı dönem geçici üyelik yapabilmiş, o tarihten itibaren de bir daha bu organda yer alamamıştır...

Türkiye'nin özellikle Kıbrıs konusunda yaşadığı yalnızlık, dış politika yönelimini etkileyerek, 1960'ların ortalarından itibaren Batı dünyası dışındaki ülkelerle de ilişkilerini iyileştirerek çok yönlü bir dış politikaya geçme çabalarına kaynaklık etti. Bunun yansımaları, Türkiye'nin BM'deki tavrında da görüldü.

Örneğin, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında İsrail'in Kudüs'ü işgal etmesine ilişkin olarak, Pakistan, Türkiye, Gine, Mali ve İran tarafında sunulan ve Genel Kurul'da Temmuz 1967'de 99 oyla kabul edilen (ABD çekimser kalmıştır) kararda, İsrail'in Kudüs'teki düzenlemeleri geçersiz sayılmış ve bunları geri alması istenmişti. Bu dönemde yaptığı bir konuşmada, Türk Dışişleri Bakanı İ. S. Çağlayangil, kuvvet yoluyla toprak kazanılmasının karşısında olduklarını belirtmenin dışında, Türk halkının Kudüs'e yönelik ilgisini ve Arap ülkelerine karşı beslediği 'derin dostluk ve sempati'yi vurgulamıştı...

Türkiye'nin Kıbrıs sorunu merkezli BM ilişkileri, 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası daha da sorunlu bir hale geldi. 20 Temmuz'da, Güvenlik Konseyi aldığı 353 sayılı kararda özetle, derhal ateşkes çağrısında bulundu ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki yabancı müdahaleye derhal son verilmesi gerektiği vurgulandı. Türkiye'nin ikinci kez müdahale etmesinden sonra da, bu kez Genel Kurul, 1 Kasım'da 3212 sayılı kararda, yine yabancı müdahalesini kınayan ve buna son verilmesini isteyen ifadelere yer verdi; mültecilerin geri dönüşlerinin sağlanmasını öngördü...

Türkiye, 2003 tarihli Annan Planı'na kadar BM tarafından öngörülen çözüm önerilerine olumlu yanıt vermedi ve BM nezdinde tanınmayan KKTC ile ilişkilerini geliştirdi. ■

Ekim 1971: BM askerleri, Kıbrıs'taki 'Yeşil Hat'ta devriye geziyor (sağda).

BM'de 'önleyici diplomasi' dönemi...

Türkiye'nin yeni görevleri

Haziran ayı başında, New York'ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan ile görüşen Başbakan Erdoğan, Annan'dan, 'Kıbrıs Raporu'nun Güvenlik Konseyi'nde onaylanmasını istedi.

'Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından, BM'nin genişleyen faaliyet sahası ve değişen misyonu, Türkiye'nin BM ile ilişkilerine doğrudan yansıdı.

Doğu Bloku'nun yıkılması sonucu iki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkışı ve 1980'lerin ikinci yarısında ortaya çıkan yumuşama, Birleşmiş Milletler için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. İki kutuplu dünya düzeninin yıkılması, hem siyasal ve ekonomik liberalizmin BM'yi uluslararası bir güvenlik ve işbirliği örgütü olarak gören tarihsel hedefinin güç kazanmasını, hem de BM'nin 'Soğuk Savaş'ın getirdiği 'işlersizlik' olumsuzluğundan kurtulmasını sağlayacaktı.

BM'nin uluslararası alanda daha fazla sorumluluk almasının bir başka nedeni de, 'Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından gelen etnik ve dinsel çatışmaların uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmesi ve bu çerçevede BM'nin çok daha geniş bir coğrafyada ve çok daha geniş bir çerçevede faaliyette bulunmak durumunda kalmasıydı. Bu durum, BM'nin uluslararası krizlere bakışını ve stratejisini değiştirdi.

1992'de, dönemin Genel Sekreteri Boutros Ghali tarafından hazırlanan raporda, BM'nin uluslararası sorunları sıcak bir çatışmaya dönmeden engellemesi ve bunun için 'önleyici diplomasi'yi kullanmasının gerekliliği üzerinde duruldu. Ayrıca BM'nin 'barışı yapma', 'barışa zorlama', 'barışı koruma' ve 'çatışma sonrası barışı kurma' gibi misyon ve faaliyetlerini genişleten bir stratejiye sahip olmasının önemi üzerinde duruldu.

BM'nin genişleyen faaliyet sahası ve değişen misyonu, Türkiye'nin BM ile ilişkilerine doğrudan yansıdı. 1990-1991

BM Genel Sekreteri Boutros Ghali (sol altta), 1992'de, BM'nin 'önleyici diplomasi'yi kullanmasının gerekliliği üzerinde durmuştu. Doğu Almanya'daki Sovyet birlikleri, 1989'da, Rusya'ya dönmeye hazırlanıyor (altta).

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
ATA... LER MÜDÜRLÜĞÜ
...TAPLIĞI

Körfez krizi ve savaşı (sağda) ile başlayan süreçte, Türkiye dış politikasını belirlerken, BM kararlarını dikkate alan bir tavır benimsedi. Türkiye, BM ile birlikte, Bosna Savaşı'nda çok daha aktif bir politika izledi (sağ altta).

Körfez Krizi ve Savaşı ile başlayan süreçte, Türkiye dış politikasını belirlerken, BM kararlarını dikkate alan bir tavrı benimsedi. 1991 krizinde, BM kararlarını benimseyerek aynen uygulayan Türkiye, bu politikasını Irak'ın kuzeyindeki Kürtler konusundaki derin endişelerine ve Irak'a uygulanan ambargonun Türkiye ekonomisine verdiği büyük zarara rağmen sürdürdü.

Irak konusunda BM çerçevesinde daha pasif bir politika izleyen Türkiye'nin, 1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı'nda, çok daha aktif bir politika izlediği görüldü. Sorunun uluslararasılaşması noktasında, BM çerçevesinde müdahale edilmesini isteyen Türkiye'nin, sorunu yoğun bir biçimde BM gündemine getirmeye çalıştığı görüldü. Bu bağlamda, Türkiye BM'ye Bosna için bir eylem planı sunarak diplomatik baskılar ve insanî önlemlerin yanı sıra, askerî önlemlerin alınmasını da önerdi. Türkiye'nin bu konudaki çabalarının bir başka boyutunu da Bosnalı Müslümanlara uygulanan silah ambargosunun kaldırılması girişimi oluşturuyordu.

Türkiye'nin BM çerçevesinde aktif bir politika izlemeye çalıştığı bir başka konu da 1998-1999 yılları arasında, sıcak çatışmaya dönen Kosova sorunuydu. Sorunu BM gündemine sokmaya çalışan ve Kosovalı Arnavutları destekleyen Türkiye, BM Güvenlik Konseyi kararı olmamasına rağmen, Mart 1999'da NATO kuvvetlerinin Yugoslavya'yı bombalamasını destekledi ve Türk uçakları da bu görevde yer aldı. BM Antlaşması'na ve uluslararası hukuka aykırı olan bu eylemin Türkiye tarafından desteklenmesi, Türkiye'nin real-politik kaygılarını, BM'den üstün tuttuğunun bir göstergesiydi.

Benzer bir durumun, 2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesi sırasında da yaşandığı görüldü. Türkiye, 11 Eylül 2001 sonrasında ABD ve koalisyon güçlerinin, meşru müdafaa hakkına dayandırılan BM kararları çerçevesinde Afganistan'ı işgalini destekledi.

'Yüzen doruk'ta 'Soğuk Savaş'ın bitişi

ABD Başkanı George Bush ile Sovyet lideri Mihail Gorbaçov *(altta),* Doğu Avrupa'daki reform hareketlerini, silahsızlanmayı, ticarî konuları ve Nikaragua ile Afganistan'ı görüşmek üzere, 2 Aralık 1989'da, Malta açıklarında demirlemiş olan Sovyetler'in ünlü yolcu gemisi Maksim Gorki'de buluştu. Dünya kamuoyunun 'yüzen doruk' olarak adlandırdığı buluşmanın ikinci gününde Bush, Orta Amerika'ya ilişkin görüşlerini aktarırken; Gorbaçov daha çok perestroyka ve ülkesinde başlattığı reformlar üzerinde durdu. İki ülkenin sözcüleri, buluşma sonrası, " 'Soğuk Savaş' artık bitmiştir" açıklamasını yaptılar.

Öte yandan, BM Güvenlik Konseyi'nden askerî müdahale kararı çıkmamış olmasına rağmen, ABD ile Irak'a müdahale konusunda görüşmeler yapması, Türkiye'nin dış politikasını belirlerken gerekli gördüğü durumlarda BM çerçevesinden uzaklaşabildiğini göstermesi açısından önem taşıyordu.

Her ne kadar ABD askerlerinin Türkiye'den Kuzey Irak'a girişini ve Türk ordusunun Kuzey Irak'a girişini bağıtlayan tezkere TBMM tarafından kabul edilmese de, bunun BM Antlaşması'na ve uluslararası hukuka uyma kaygısından çok, Türkiye kamuoyunun siyasal hassasiyetlerinden kaynaklandığı açıktır...

Soğuk Savaş'ın bitiminden günümüze kadar geçen dönem, Türkiye'nin BM çerçevesinde çeşitli roller üstlendiği bir dönem oldu. Özellikle, BM'nin sorunlu bölgelerde barışı sağlama ve koruma amacıyla görevlendirdiği BM Barış Gücü operasyonlarına, Türkiye büyük destek verdi. Bu çerçevede, 1993'te Somali'ye gönderilen Türk birliğiyle başlayan süreçte, Türkiye çeşitli BM operasyonlarına binlerce personel gönderdi. Bu tarihten sonra Bosna, Arnavutluk, Kosova, Afganistan gibi ülkelerdeki BM barış güçlerinde önemli sayıda Türk personel görev yaptı.

Nisan 2005 itibarıyla, doğrudan BM tarafından yapılan BM operasyonlarında 291 polis ve 8 gözlemci subay, BM tarafından desteklenen operasyonlarda ise 1700'ü aşkın asker ve 100 civarında sivil polis ve jandarma görev yapıyor. Türkiye ayrıca 1997'de kurulması kabul edilen 'BM Hazır Barış Gücü Düzenlemeleri Sistemi'ne, 2000'de bir tabur asker ve 100 kişilik polis gücüyle resmen katıldı.

BM çerçevesinde daha etkili olmak isteyen Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne geçici statüde üye olma çabaları da sürüyor. Türkiye, 2003'te, 2009-2010 dönemi için Batı Avrupa ve Diğer Devletler Grubu'ndan Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için adaylığını açıkladı. Mayıs 2005'te, Kemal Derviş'in 'BM Kalkınma Programı' başkanlığına seçilmesi, bu çabaya yeni bir ivme kazandırdı... ■

Kemal Derviş (sol üstte), Mayıs 2005'te 'BM Kalkınma Programı' başkanlığına seçildi. BM Güvenlik Konseyi'nin çağrısıyla Somali'ye gönderilen 300 kişilik Türk birliği, Mersin Limanı'nda (solda).

'11 Eylül' sonrasında BM

11 Eylül sonrası dönemde, Birleşmiş Milletler gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya barışına dönük uluslararası normların temel taşıyıcı kurumlarının 'geçerliliği' tartışılır oldu; Irak Savaşı temelinde BM Güvenlik Konseyi, ABD ve İngiltere'nin tek taraflı dış politika anlayışları yüzünden çok ciddi bir yönetim-meşruiyet kriziyle karşı karşıya kaldı.

Fransız-Alman rekabetinin doruk noktası

Verdun felaketi

1916'da yaşanan Verdun felaketi, yüzyıllar süren Fransız-Alman rekabetinin hem 'çılgın' doruk noktası hem de sona erişi idi. Fransa'nın 'savaşa direnç' duygusu da, Verdun'de patlak verecekti...

M. Tanju Akad

Fransa ile Almanya arasındaki rekabet, 20. Yüzyıl'a girilirken, Avrupa'nın bir numaralı sorunu haline gelir...

Düzinelerce küçük devletten oluşan Almanya, önce Frederick, sonra da Napolyon zamanında, Fransa ile yaptığı savaşlarla tek bir ulus olma bilincini geliştirmiş, ortak kültürün gücü sayesinde kurumlarını yaratmaya başlamıştır.

Avrupa'nın en büyük kara gücü Fransa ise, uzun bir süre 'kuzeyindeki dev'i uyandırmamaya çalışır; ama bu, nafile bir çabadır...

Bismarck

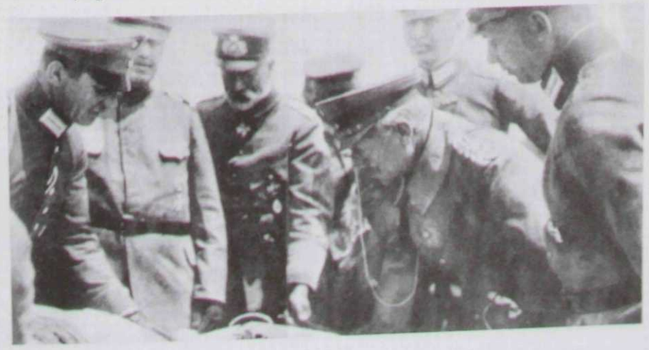
Nihayet 1870'te III. Napolyon ezici bir yenilgi alıp Prusya askerleri Paris'i işgal edince, Bismarck fiilen çoktan hazırlanmış olan Alman Birliği'ni resmen ilan ederek, Avrupa'nın güç dengelerini altüst eder. Üstelik Almanya, bu savaşın tazminatı olarak, Fransa'dan Alsace ve Lorraine bölgelerini de alır...

Bundan sonraki yarım yüzyıl boyunca Fransa, büyük bir bölünme yaşar: Fransızların bir bölümü, olup biteni sindirmeye çalışırken, diğer bölümü de intikam almak için yanıp tutuşur.

Ne var ki, bu kolay bir iş değildir; çünkü nüfus, sanayi ve demiryolları açısından Almanya, Fransa'nın çok ilerisine geçmiş bulunmaktadır. Böylece Fransa diplomasisine düşen esas görev de, Rusya ile ittifak yaparak Almanya'yı iki taraftan sıkıştırmak ve İngiltere'nin desteğini almak şeklinde ortaya çıkar. 'Üçlü Antant' ile Fransa bunu başarır. Ne var ki, Fransa'nın askerleri, diplomatları kadar başarılı olamayacaklardır!..

'BÜYÜK SAVAŞ' BAŞLAYINCA...

1914 yazında, o dönemdeki adıyla 'Büyük Savaş' başla-

Geçen sezon Türkiye'de de gösterime giren 'Kayıp Nişanlı' filminden bir sahne: I. Dünya Savaşı'nda Fransız-Alman cephesi (üstte). 'Kayzer' adıyla anılan Alman imparatoru II. Wilhelm cephede, saldırı planlarını inceliyor (solda).

1916, Verdun: Fransızlar Verdun'de, Almanlara karşı direnişin doruk noktasını yaşadılar (üstte).

Marne bölgesinde, Almanları durduran Fransız askerleri.

Verdun'deki bir Alman saldırısından sonra, genel manzara...

yınca, Fransızların hafif topların desteğinde hızlı hücum doktrinleri, Almanların ağır topların desteğindeki güçlü tümenleri karşısında erir.

Ağustos 1914'te Fransızlar büyük bir asker kaybıyla ve toprak yitirerek geri çekilirler. Ancak İngiltere ve Rusya sayesinde ayakta kalabileceklerdir. Savaşın gidişatı daha ilk haftalarda belli olur:

Ruslar, Fransa'nın acele imdat çağrıları karşısında hazırlıklarını tamamlamadan hücuma geçince, Doğu Prusya'da iki büyük ordularını yitirirler.

Batıda ise, cepheler kilitlenir ve tarafların dört yıl boyunca işkence çekecekleri kanlı siper savaşları başlar. Aylar birbirini kovaladıkça, her iki taraf da yeni projeler geliştirir. İngilizler 1915'te Çanakkale'ye çıkarlar; ama yılın sonunda çekilmeye başlarlar. 1916'da, İtilaf güçleri toparlanmaya çalışırken, sıra Almanya'ya gelir...

Von Falkenhayn

BÖLGENİN ÖZELLİKLERİ

O dönemde Alman Genelkurmay Başkanı olan von Falkenhayn gözünü kilitlenmiş olan batı cephesine çevirmiştir. Kayzer'e bir sunuş yaparak, zaferin tek yolunun Fransız ordusunu ezmekten geçtiğini ileri sürer. Fransızlar savunması zor bir noktada muharebeye çekilerek kıyıma uğratılacak, Falkenhayn'ın kendi sözleriyle, "Fransa kan kaybından bembeyaz olacaktı"...

Paris'in 150 kilometre kadar doğusuna düşen ve Alman hatlarında bir çıkıntı olarak kalan Verdun, bu plan için biçilmiş kaftandı.

Romalılar zamanından beri tahkimli olan bu bölge, 17. Yüzyıl'da 'Güneş Kral' XIV. Louis'nin ünlü istihkamcısı Vauban tarafından dünyanın en kuvvetli kaleleriyle çevrilmişti.

Bu kalelerin en önemlisi olan Fort Douaument, 19. Yüzyıl'da tadil edilmiş, 3 metresi beton olan toplam 7 metrelik duvarlarla, her türlü top atışına dayanıklı hale getirilmişti.

Verdun 20 büyük ve 40 küçük kale ile, bunları birleştiren siper sistemleri sayesinde, 1870 savaşında en son düşen Fransız askerî bölgesi olmuş; 1914'te ise, Fransız hattının dayanak noktası olarak, Marne savaşında Almanların durdurulmasını sağlamıştı. Falkenhayn, Fransızların bu kaleyi her ne pahasına olursa olsun savunacaklarını seziyordu...

Özellikle 1870'ten sonra Germenler 'ezeli düşman'

Fransız-Alman rekabetinin kökleri, genel olarak 'Frank' adı verilen ilkel Germen kabilelerinin bugünkü Fransa'nın kuzeyine doğru akmalarıyla başlar. Batı Frankları Latin-Roma etkisi altında 'Fransa' haline dönüşürken, Doğu Frankları da Almanya'yı oluştururlar... 1870'teki yenilgiden sonra, Fransızlar için 'ezeli düşman' haline gelen Germen *(solda)*, hep kaba saba bir biçimde temsil edilecek; Batı Frankları olan Galliler ise *(sağda)*, çok uygar bir görünümde olacaklardı.

İMHA PLANI

Almanlar, Verdun'e üç taraftan ateş edecek şekilde, dünyanın o güne kadar gör-

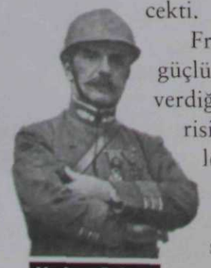
Verdun civarındaki Fort Douaument tahkimatı (solda ve en solda).

'Kayıp Nişanlı' filminden bir sahne: Fransız piyadesi, topçu ateşinin bataklık haline getirdiği topraklarda karşı saldırıya geçiyor (sağda).

düğü en büyük topçu yığınağını yaptılar. 13 kilometrelik bir cepheye, tam bin 400 adet top ve ağır havan ile 72 tabur askeri dizdiler.

Böylece cephenin yaklaşık her 9 metresine bir top düşüyor ve top başına ortalama bin 800 mermiden toplam 2,5 milyon cephane de yığılmış bulunuyordu. Fransız ordusu bu cehennemde imha edilecekti.

Yarbay Driant

Fransızlar ise, güçlü mevzilerinin verdiği rahatlık içerisinde gevşemişlerdi. Ayrıca cephenin en sakin bölgesinde bulunuyorlardı. Fransızların buradaki tüm güçleri ise, 270 top ve ihtiyatlar dahil, 34 tabur askerden ibaretti.

Bu sırada, Fransız çıkıntısının en ucunda, iki avcı taburuna komuta eden Driant adındaki yetenekli bir yarbay yaklaşan hücumu sezdi ve Verdun'ün hazırlanmasını istedi.

Ne var ki, bu 'gereksiz gayretkeşliğinin' tek sonucu feci şekilde azarlanmak oldu.

EŞİ GÖRÜLMEMİŞ BİR ATEŞ

1916'nın 21 Şubat günü, şafak sökerken Fransız siperlerinin üzerine inen cehennemî saldırı, aralıksız olarak 9 saat sürdü. Daha önce eşi görülmemiş olan bu ateş, siperleri havaya atıyor; sağ kalanları da toprağa gömüyordu. Saat 4'te bombardıman aniden kesildi ve Alman taburları ileri atıldı.

General Pétain'in Verdun'de Fransız askerlerine uyguladığı 'sopa' ve 'havuç' politikası: Divanı Harp (sağ üstte) ve izne gönderme (sağda).

Mucizevî bir şekilde hayatta kalan bir grup Fransız askeri, onları durdurdu. Ertesi gün aynı şey tekrarlandı ve bir avuç yaralı askeriyle geri çekilen Driant burada öldü.

Ne var ki, topçu ateşi toprağı öylesine bir bataklık haline getirmişti ki, Almanlar ilerleyemiyor, savunma kolaylaşıyordu. 23 Şubat'ta Almanların ateşi tekrarlanırken askerlerinin geri çekildiğini zanneden Fransız topçuları kendi siperlerini bombaladılar.

General Pétain, kurmaylarıyla birlikte Verdun'de.

Fransız ordusu kaosa sürüklenmeye başladı. 25 Şubat günü 24. Brandenburg Taburu'ndan Teğmen Radke, üç kişilik bir keşif kolunun başında Fort Douaument'in önüne geldi ve Fransızların burasını kilitleyip çekilmiş olduklarını gördü. Bir geçit bularak içeri girdi: Teğmen, dünyanın en güçlü kalesini ele geçirmişti!

PÉTAİN, VERDUN'DE

Douaument'in alınışı tüm Almanya'da çanlarla kutlanırken, Fransız başkomutanı Joffre, durumun aciliyetini kavradı ve savunma uzmanı olarak tanınan General Pétain'i Verdun'e gönderdi:

Bu atama Petain'in tam 30 yıl sonra idama mahkûm edilmesiyle sonuçlanacak olan büyük bir Fransız trajedisinin başlangıcı oldu.

Verdun, Fransızların deyişiyle, tam bir "guerre à l'outrance", yani 'sonuna kadar savaş' biçiminde gelişti. Şubat'tan 11 Temmuz'a kadar süren muharebelerde Fransız ordusundaki 330 alayın 259'u dönüşümlü olarak Verdun cehennemini yaşadı.

Pétain, 'kutsal yol' adı

Mareşal Pétain'in trajedisi

Henri Philippe Pétain, gerek Verdun'de gerekse de 1917 isyanları sırasında askerlerini kollamış ve tüm generaller itibar yitirirken, o halkın gözünde büyük bir prestij kazanmıştı *(sağda; Verdun günlerinde)*. 1940'ta her şey birkaç haftada çökerken, Pétain teslim olan Fransa'yı çekip çevirecek tek lider olarak başbakan oldu *(altta; mareşal üniformasıyla)*... Direnen Fransa'ya asla en ufak bir tahammül göstermedi. Başında olduğu Vichy Hükümeti işbirlikçi ve faşist bir 'millî yenileşme' hareketi başlattı. Artık bir Fransız cumhuriyetinden değil, sadece Fransa'dan söz ediliyordu. Cumhuriyetçi kavramlar olan "eşitlik, hürriyet ve kardeşlik" yerine "iş, aile ve vatan" şeklinde ifade edilen muhafazakâr kavramlar getirildi. 'Mareşal', diktatör ile aziz karışımı bir imaj içerisinde ulusun babası oldu. Milyonlarca büstü ve portresi basıldı. Evlerde onun için takdis edilmiş köşeler yapıldı, "Kurtarıcı mareşal, sen Fransa'sın, Fransa da Pétain'dir" diye marşlar yazıldı. Ne var ki, Almanların sonuna kadar soyduğu ülkede, işler iyi değildi: 'İş, Aile, Vatan' sloganı direnişçiler tarafından, "İş: Bulunamaz; Aile: Dağılmış; Vatan: Aşağılanmış" şekline dönüştürüldü. 1944 yılında Müttefikler, Fransa'yı kurtarırken, Almanlarla birlikte kuzeye kaçan Pétain de İsviçre'ye geçti, ama iki gün sonra, Fransa'ya geri döndü: Belki de Verdun'deki itibarını düşündü!

Hâlâ çok sayıda taraftarı vardı; ama artık onlar 1945'in anti-Nazi havası içinde, ses çıkaracak halde değillerdi. Sağ kolu Laval idam edildi *(solda; Pétain, Laval ile birlikte)*. Mareşal de aynı cezaya çarptırıldı; fakat yaşı nedeniyle, ölünceye kadar Atlantik'te Yeu kayalıklarında tutuldu. 1951'de 95 yaşında öldüğü zaman buraya gömüldü. Verdun şehitliğinde kendisi için hazırlatmış olduğu mezar, boş kalacaktı.

Alman ordusuna karşı, Somme bölgesinde İngilizlerin başlattıkları taarruz (üstte ve sağda).

verilen bir ikmal hattı açarak Fransız ordusunun burada tutunmasını sağladı. Fransız askerlerin çoğu, düşmanı hiç görmeden tepelerine inen bombalarla öldü.

Mangin

Alman ordusu yavaş yavaş ilerlerken son çare olarak İngilizler Somme, Ruslar da Brusilov taarruzunu başlattılar.

Somme'da İngilizler 630 bin kayıp vererek Verdun üzerindeki baskıyı hafiflettiler. Brusilov saldırısı ise, Rusların son ileri harekâtı oldu. Burada 1 milyona yakın kayıp vererek müttefiklere Amerikalıların gelmesine kadar zaman kazandırdılar; ama Çarlık yönetimi birkaç ay sonra yıkıldı ve Almanlar da o günlerde tartışılmakta olan 'zafersiz barış' fikrinden vazgeçtiler.

FRANSIZ ORDUSUNDA İSYAN ÇIKIYOR!

Fransızlar Verdun'de 1916 yılı boyunca 168 bin 308'i ölü olmak üzere, 377 bin 231 kayıp verdiler. Almanlar da 162 bini ölü, toplam 337 bin kayba uğradılar. Muharebeler giderek anlamını ve stratejik amacını yitirdi, itişip kakışmaya dönüştü.

Vaux'nun kalesi ve köyü, sadece Mart ayında 13 kez, Thiamont Kalesi 1916 yazında 16 kez el değiştirdi.

Almanların Fort Douaument'i şans eseri ele geçirmeleri, Fransızların fazladan 100 bin kayıp vermelerine neden olmuştu. Yılın sonunda cephe eski yerindeydi.

Pétain cepheyi istikrara

'Modern' ölüm makineleri

Uçak, ilk kez I. Dünya Savaşı'nda bir silah olarak kullanıldı. Tanklar da yine ilk kez 1916'da ortaya çıktılar.

Fransız uçaklarını düşürmeye çalışan bir Alman makineli tüfek grubu.

kavuşturduktan sonra, 1916'nın ikinci yarısında Mangin ve Nivelle gibi, "Her ne pahasına olursa olsun taarruz" taraftarı komutanlar Verdun'de yitirilen arazileri geri almak için hücuma giriştiler ve savaşın başından beri 2 milyona yakın kayıp vermiş olan Fransız birliklerini boş yere ezdirdiler.

Nivelle

Bunun üzerine 1917 başlarında Fransız ordusunda bir dizi isyan çıktı: Asker kıyımdan yılmıştı.

İsyanların bastırılması yine Pétain'e düştü. O, ilk iş olarak, cepheyi birkaç yüz

metre ileri almak için on binlerce askeri öldürten anlamsız saldırılara son verdi.

Sonra da büyük bir topçu parkı kurarak askerlerini bunların koruması altına çekti. 67 milyon Alman'a karşı 39 milyon Fransız'ın savunulabilmesi için, insan gücü yerine makine ve metali ikâme etti.

Pétain

Ayrıca Pétain, birliklerin izin ve iaşe durumlarını düzene soktu, morallerini yükseltti. Böylece tüm Fransız gazilerinin sevgilisi haline geldi. Cephede milyonlarca asker onun sayesinde kayıpların azaldığını biliyor ve bir daha asla Almanlarla savaşmak istemiyordu.

İşte bu düşünce ve savaşa karşı direnç, İkinci Dünya Savaşı'nda daha da yükselecekti... Fransa 1940'ta, en kısa zamanda teslim olmakla kalmadı, Pétain'in Vichy Hükümeti, Hitler'in "yeni Avrupa düzeni" düşüncesine derhal entegre oldu... ■

Verdun'den Maginot Hattı'na

Almanlar 1916'da, 10 ayda alamadıkları Verdun'ü 1940 yılında sadece birkaç saatte ve 200'den daha az kayıpla alacaklardı. O gün teslim olan Fransız askerleri arasında, François Mitterrand adında genç bir piyade çavuşu vardı ve 1914'ün 80. yılında, 22 Eylül 1984'te, ülkesinin cumhurbaşkanı olarak, Alman Başbakanı Helmut Kohl ile, burada, bir barış töreni yapacaktı *(üstte)*... Mitterrand bir milyon arkadaşıyla birlikte savaşın sonunu esir kampında beklerken, 1916'da Verdun'de yaralanmış olan askerlerden de Gaulle, Fransa'nın şerefini savunan yegane lider olacaktı... 1916 Verdun gazilerinden André Maginot adındaki bir çavuş ise, Savaş Bakanlığı'na getirildikten sonra *(solda)*, ülkesinin servetini harcatarak kendi adıyla anılan istihkam hattını yapmıştı. Bu hat adeta Fransa'nın bir daha savaşmayacağının maddî anıtı oldu. Maginot, Fransa'nın paralarını ve askerleri yeraltına gömerken, yine Verdun cehenneminden geçmiş olan Alman generali Heinz Guderian *(sağda)*, hızlı zırhlı birliklerini kurarak, siperleri aşmanın yolunu bulmuş, Hitler için Avrupa'yı fethetmeye başlamıştı.

Verdun'de Fransız askerleri bir dinlenme anında (en solda): Pétain, Verdun cephesinde, onbinlerce Fransız askerinin ölümüne yol açan anlamsız saldırılara son verdi.

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANE ve MÜZELER MÜDÜRLÜĞÜ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

Âmin Alayı ve ilk gün törenleriyle

Okula nasıl başlanırdı?

Tanzimat öncesi Osmanlı dönemi çocuklarının mahalle mekteplerinde okula başlaması, ilk örnekleri 13. Yüzyıl'a kadar uzanan belirli törenlerle olurdu.

BUĞRA TOKATLI

Osmanlı İmparatorluğu'nda çocukların okula başlaması için belirlenmiş bir yaş sınırı yoktu. Çocuklar olgunlaşma durumlarına göre, dört ilâ altı yaş arasında okula başlarlardı.

Osmanlı'nın Tanzimat öncesi döneminde, ilköğretimi veren okullara 'sıbyan mektebi', 'mahalle mektebi' veya 'taşmektep' denirdi. Bu okulların çoğu, taştan yapılmış camilere bitişik inşa edilirdi ve büyük bir odadan ibaret olurlardı.

Eski eğitimci ve tarih araştırmacısı Necdet Sakaoğlu, Popüler Tarih'te yayımlanan bir söyleşide [Ağustos 2003, sayı 36], mahalle mekteplerinin, Anadolu'nun en eski eğitim kurumlarından olduğunu anlatır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları arasında çıkan "Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi" adlı kitabın da yazarı olan Necdet Sakaoğlu, mahalle mekteplerini şöyle anlatır:

16. Yüzyıl'dan Batı kaynaklı bir çizimde, mahalle mektebinin Âmin Alayı (sağda).

"Bir hoca ile etrafında toplanmış öğrencilerden oluşan mahalle mektepleri, herhangi bir genel disipline tâbi olmayan, göreneklerle yönetilen bir sisteme sahiptiler..."

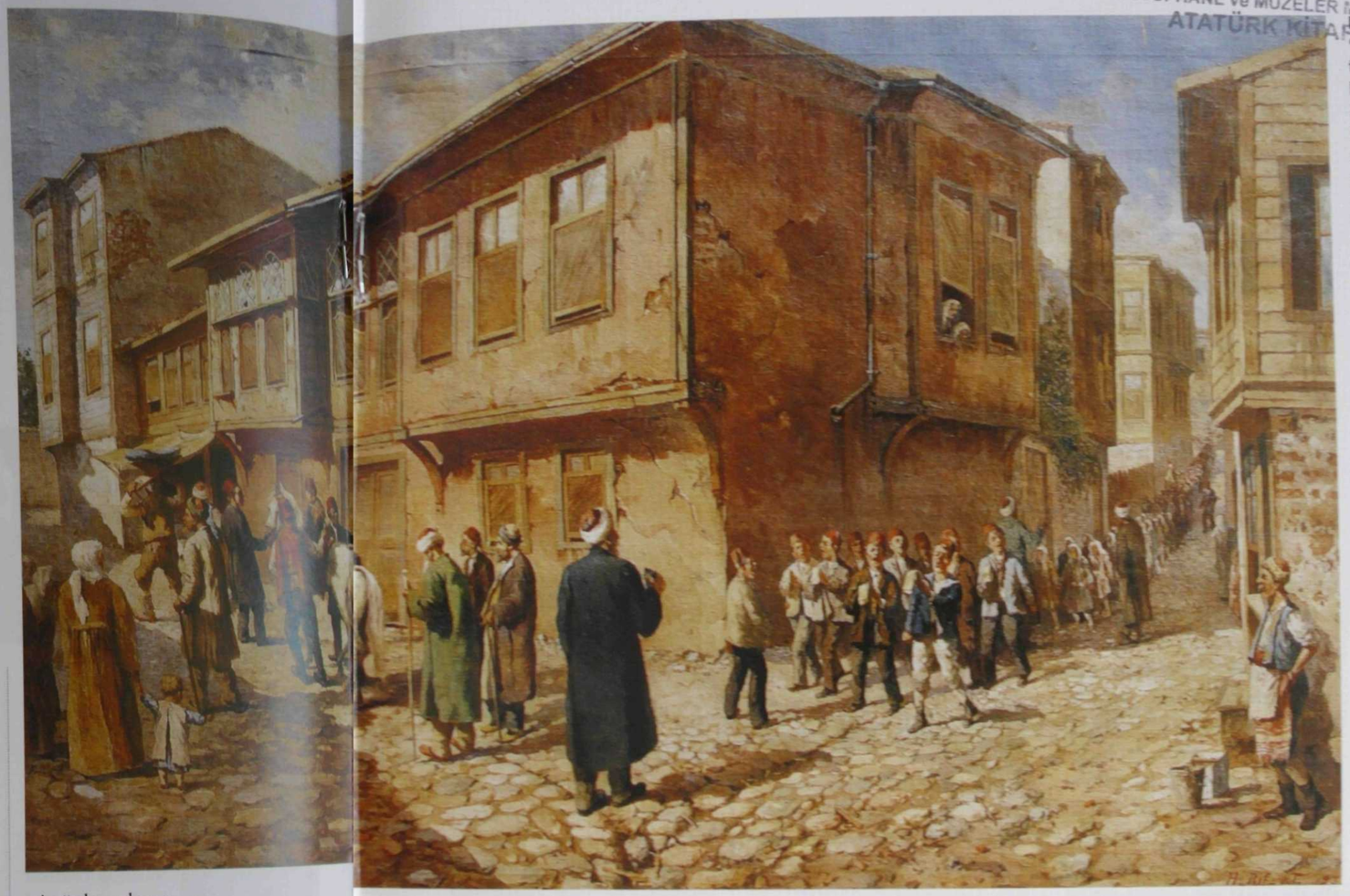
Sakaoğlu'nun deyimiyle, "Bir imam, ortalama bir medrese eğitimi almış biri ya da konuya 'meraklı' bir insan" mahalle mekteplerinde 'hocalık' yapabilirdi. Bu tür hocalar, evlerinin bir odasını 'mektep' olarak düzenleyebiliyor; mahallenin sakinleri de kendisini tercih ederlerse, çocuklarını götürüp onun 'mektebine' veriyorlardı.

Çocukların bu mahalle mekteplerinde okula başlaması da, ilk örnekleri 13. Yüzyıl'a kadar uzanan belirli merasimlerle olurdu. Çocuğu okula başlayacak aile ziyafetler verir, mektebin hocasına hediyeler hazırlanırdı. Okuldaki diğer öğrencilere de şeker, simit gibi yiyecekler dağıtılırdı.

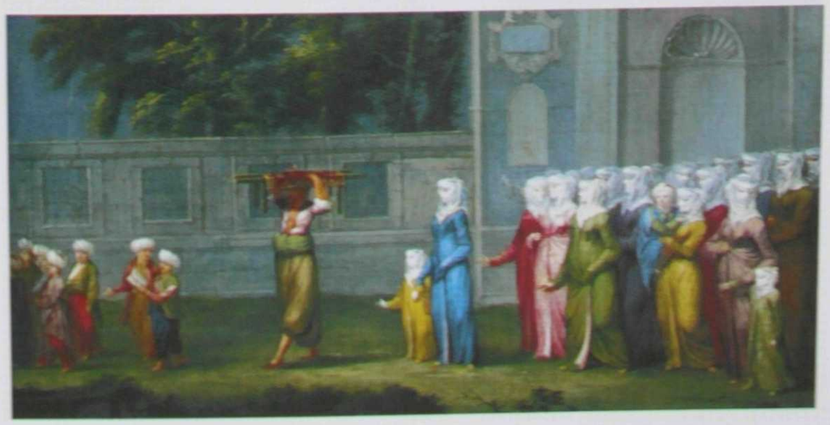
Aileler çocuklarının mektebe başlama gününü kandillere denk getirmeye çalışırlardı. Eğer kandile denk gelmezse, çocuklar pazartesi veya perşembe günleri okula başlarlardı.

Okula başlayacak çocuğu olan aile, evini baştan aşağı temizler; temizlikten sonra da ailenin kadınları, öğrenci adayı çocuklarıyla birlikte, hamama gidip yıkanırlar ve hamam eğlenceleri düzenlerlerdi...

Bütün aile, okula başlama töreninin yapılacağı gün, hava aydınlanmadan kalkardı. Yeni elbiseler giydirilen çocuk, mücevherler ya da parıltılı taşlarla süslenir; boynuna da işlemeli Kuran cüz kesesi asılırdı... Fesin giyildiği dönemde, çocuğun başındaki püskül mavi olur ve fese bir nazarlık

Hüseyin Rifat'ın 'Âmin Alayı' tablosu, bu törenin 19. Yüzyıl'daki bütün ayrıntılarını, adeta bir belgesel anlayışıyla yansıtır (solda). Vanmour'un 18. Yüzyıl'ın ilk yarısında İstanbul'da gerçekleştirdiği bir Âmin Alayı tablosu (altta): Tabloda, törene katılan kadınların çokluğu dikkati çeker.

asılırdı. Daha sonra da Eyüpsultan ve Fatih türbeleri ziyaret edilirdi.

Aile türbe ziyaretinden döndükten sonra, mektebin diğer çocukları okula başlayacak arkadaşlarını evinden alarak ilahi ve âminlerle götürmek için, eve gelirlerdi. Çocukların okula törenle başlamalarına 'Âmin Alayı' veya 'Bed-i Besmele' denirdi.

Okula gidecek çocuk, evin önünde kendisini bekleyen süslenmiş ata bindikten sonra tören başlardı. İlahiciler hep bir ağızdan, "Tövbe edelim zenbimize / Tövbe ilallah, ya Allah / Lütfunla bize merhamet eyle / Aman Allah, ya Allah" dedikten sonra, onları âmincilerin "Âmin, âmin" sözleri takip ederdi.

Çocuk ata bindirildikten sonra, Âmin Alayı yürümeye başlardı. Alayın en önünde, atlas yastık üzerinde sırmalı cüz kesesiyle elifba taşınırdı. Arkasından da başının üzerinde, çocuğun okulda oturacağı minder ve elifbayı koyacağı rahleyi taşıyan birisi giderdi. Bu iki kişiyi ata binmiş çocuk takip eder, arkasından da mektep hocası, hocanın yardımcıları, ilahiciler ve âmin-ciler gelirdi.

Salih Erimez'in çizgileriyle...

Cumhuriyet dönemi karikatüristlerinden Salih Erimez'in çizgileriyle mahalle mekteplerine ilişkin iki görüntü: Âmin Alayı törenleri *(üstte)* ve mahalle mektebi odasında eğitim *(sağda)*.

Törende çocuğun akrabaları ve davetliler de bulunurdu. Çocukların anneleri ve mahallenin kadınları da okula başlayan çocuğa eşlik ederlerdi. Ayrıca töreni seyretmek isteyenler yol boyunca dizilirlerdi. Özellikle kadınlar, okula başlama törenlerini sokağa çıkmak için fırsat kabul eder, hiç kaçırmazlardı.

Âmin alayı ilahiler eşliğinde okulun önüne gelince, okul hocasının yardımcılarından biri, öğrenciyi elinden tutarak okula götürürdü. Mektepten içeri giren çocuk, hocasının elini öptükten sonra kendisinden önce içeri alınmış ve hocanın karşısında bulunan minderine otururdu.

Besmele çeken hoca cüzde alfabenin ilk harfi olan 'Elif'i göstererek harfin adını yüksek sesle söylerdi. Ardından da, "Bugünlük dersin bu kadar, unutursan kulaklarını çekerim" derdi...

Kitaplarında, farklı dönemlerin gündelik yaşam ayrıntılarını büyük bir titizlikle

Tanzimat sonrası çekilen bir fotoğrafta, bir sıbyan mektebinde, basamakla çıkılan şırvanda, bir üst sınıf ile aşağıda kızlı erkekli karma alt sınıf eğitim halinde (altta).

Halk resminde mahalle mektebi

Malik Aksel, Türk resim sanatında mizahî karakter konusunu ele alan bir yazısında, Karagöz ve Nasrettin Hoca tiplemelerinin yanı sıra mahalle mektebi sahnelerinin de zaman zaman, mizahî bir çerçevede ele alındığını vurgular.

kaleme almış olan Refik Halid Karay (1888-1965), 'Üç Nesil-Üç Hayat' adlı yapıtında, Abdülaziz döneminin bir mahalle mektebini ve okula başlama törenini gerçekçi ve mizahî bir çizgide değerlendirirken, bize şunları anlatır:

"Set üstünde, aşı boyalı, kafesli, cumbalı, bir tarafında kumrular ve güvercinler için hususî bölmeler yapılmış bir evin -vaktiyle hacdan gelmiş olan ev sahibinden dolayı yeşile boyanmış- kapısı, ardına kadar açıktır ve önü kabalalıktır; burada mektebe başlama töreni yapılacaktır..."

Sonra da Refik Halid bizi tek odalı mahalle mektebinin içine götürür ve orada olup bitenleri aktarır okura:

"Odanın bir tarafında, Üsküdar çatmasından, yeni atılmış pufla iki minder, aralarına sedef kakmalı ceviz ağacından, cilâsız bir 'rahle' konmuştur, üzerinde soluk sarı renkte bir kağıda, taş basması bir incecik Amme cüzü duruyor; bunun yanında da hoca efendinin çocuğa harfleri işaret etmesi için fildişinden zarif bir 'hilal'...

Hocaefendi – (Aynı zamanda mahalle imamı, köşe başı aktarı, Kırkçeşme sakaları kâhyasıdır; ancak böyle nadir günlerde göreceği ikrama, hürmete uygun, hem cismanî, hem ruhanî bir yapma edâ takınarak ve etrafa hacı yağı kokuları yayarak rahlenin önüne geçer; çocuğu da karşısında diz çöktürürler; ilk ders başlıyor, hoca söyleyecek, yavrucak çetrefil diliyle kelime kelime tekrarlayacak) 'Ve kul rabbî zitnî ilmen ve fehmen!' (Bunun manası şudur: 'De ki: Allahım, benim bilgimi ve anlayışımı ziyade et!')

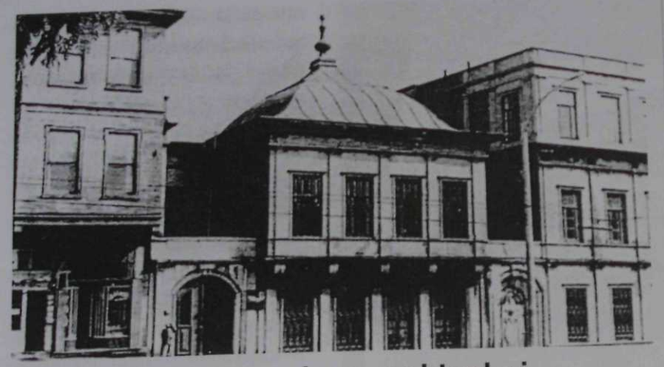
Hocaefendi – (Harfi işaret ederek) Elif!

Çocuk – (Başka tarafa bakarak ve gözleri sulanarak) Eyif!

Renklendirilmiş ve rötuşlu bir 19. Yüzyıl fotoğrafında, Eyüp civarında bir mahalle arasında, taşmektebin önünde kızlı erkekli öğrenciler (altta). Cağaloğlu'nda Tersane Emini Yusuf Ağa'nın 18. Yüzyıl'da yaptırmış olduğu lojmanlı taşmektep (sol altta; Süheyl Ünver çizimi).

Tanzimat'tan sonra sıbyan mektepleri

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi 1859'da, kızların da ilkokul üstü eğitim görmesi için, Cevri Kalfa İnas Rüştiyesi'ne dönüştürülür *(üstte):* Tanzimat öncesi genelde vakıfların denetiminde bulunan sıbyan mektepleri daha sonraları Maarif Nazırlığı'na bağlandı; 1876'dan sonra da Mekteb-i İptidai (ilkokul) adını aldı.

Bir kadın – (Yan taraftaki odada, ilk dersi seyreden başları örtülü bir sürü kadının arasındadır). Rabbim zihin açıklığı versin yavruma. Amcası gibi gümrükte kâtip olur inşallah!

Bir başkası – (Merakına dokunduğundan geğirerek): Daha süt kuzusu ayol! Hocaya tembih etmeli de sıkıştırmasın. Turşucuların oğlunu hatırlarsınız ya... Bedava turşu vermiyor diye babasına garez oldu da falakaya yatıra yatıra fazla okuttu, çocukcağızı beyin hummasına uğrattı. Siz sarığına bakmayınız, ne cehennemlik heriftir o! Tevekkeli adı Ciniviz [Ceneviz] imama çıkmamış! Tabak'ların Arif'e de evine odun taşıtırken bir sopa vurmuş, kan kusturdu..."

Refik Halid'in 'dedikodulu' tasvirleri uzayıp gider; şimdi biz, yine Tanzimat öncesinde 'klasik' dönemini yaşayan mahalle mekteplerine dönelim:

Okullar çoğunlukla tek bir odadan oluştuğu için, eğitim de, bir tek hoca tarafından yürütülürdü. Bazı sıbyan mekteplerı de iki katlı olurdu. Mektep hocası da, genellikle okulun yanında yer aldığı caminin imamı idi.

Eğer mahalle mektebinde, öğrenci sayısı çok ise, hocanın yardımcıları da olurdu. Öğrenciler arasında sınıf ayrımı yoktu. Hoca, seviyelerine göre öğrencilerle gruplar halinde çalışırdı. Bu arada, diğer öğrenciler de ya yazı yazar ya da istirahat ederlerdi.

Eğitim kesintisiz olarak devam ederdi. 'Tatil' diye bir kavram yoktu. Öğrenciler de senenin istedikleri ayında eğitime başlarlardı. Mektebe kız erkek karışık gidilirdi.

Mektepte eğitim, Osmanlı döneminde kullanılan ve Arap harflerinden oluşturulmuş alfabenin öğrenilmesiyle, yani 'elifba' ile başlardı. Alfabe bazen tekerlemelerle öğrenilirdi. Mahalle mekteplerinde Kuran'ın kısa sureleri, namaz sureleri ve kimi dinî bilgiler öğrencilere aktarılır; ayrıca, dört işlem seviyesinde de olsa, matematik öğretilirdi.

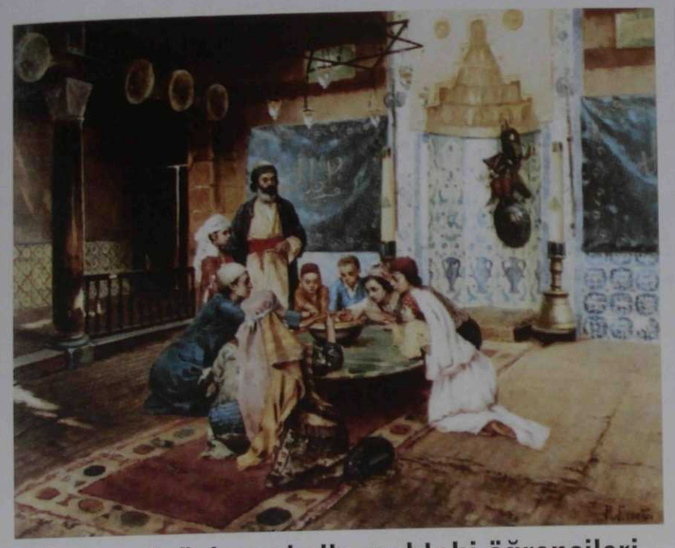
Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri" başlıklı araştırmasında, mahalle mekteplerinin klasik İslâm medeniyetindeki 'küttab' adlı okulların devamı mahiyetinde olduklarını söyler.

Tanzimat döneminde, 1839'da da, mahalle mekteplerinin reformu gündeme gelir ve öğrencilere dilbilgisi, Farsça'dan Türkçe'ye manzum sözlük eğitimi gibi konular da öğretilmeye başlanır...

Okullarda eğitim, öğlende yemek ve namaz arası haricinde, kesintisiz devam ederdi. Teneffüs yoktu. Okul mahallenin içinde yer aldığından, öğrenciler evlerine giderek öğle yemeklerini yiyip, tekrar okullarına dönerlerdi. Mekteplerde öğretimin yanında terbiyeye de önem verilir, suç işleyen veya yanlı davranışta bulunan çocuk falakaya yatırılarak cezalandırılırdı...

İngiliz ressam John Frederick Lewis'in 1865 tarihli yağlıboya bir tablosunda Kahire'de, Türk öğrenciler için bir sıbyan mektebi (sağda).

Yabancı gözüyle mahalle mektebi öğrencileri

1890'lara doğru İstanbul'a da gelen Avusturyalı ressam Rudolf Ernest'in (1854-1932) yağlıboya bir tablosunda, mahalle mektebi öğrencileri bir dinlenme anında.

Bu 'falaka' sözcüğü önce Ömer Seyfettin'in 'Falaka' adlı öyküsünü anımsatıyor insana...

Ama biz size, bir başka yazarın, yaşamının tam 43 yılını Osmanlı yönetimi altında geçirmiş ünlü gazeteci Ahmet Rasim'in (1865-1932) çok renkli üslubuyla, 'Falaka' adlı kitabındaki kendi mahalle mektebi anılarında, öğrencilerin kılık kıyafetlerini nasıl anlattığını aktaralım:

"... Mektepten boşandık, sokak kapısı önünde tabur usulü dizildik, kimbilir bizim burada teşkil ettiğimiz tabur, ne alaca bir taburdu. Şu anda hayal meyal gözümün önüne geldiğine göre; boy bos uyumsuzluğundan başka, serpuşlarda, giyimlerde, ayakkabılarda çeşitlilik pek ziyade idi."

Mahalle mektebi, mahallenin ayrılmaz bir parçasıydı; bunu gösteren en ilginç uygulamalardan biri de, öğrencilerin ilkbaharda, mahalle halkı ile birlikte mesirelere gitmeleriydi. Mesirede kazanlar kaynatılır, etli pilavlar, bademli sütlü helvalar pişirilir, misafirlere dağıtırlardı. Bu mektep seyirlerine 'kapama' adı verilirdi...

Öğrenci Kuran'da belli bir yere geldiğinde, hocasının elini öptükten sonra hocanın yardımcılarından biriyle evine giderdi. Evde büyüklerinin eline öperek eğitiminin belli bir seviyeye geldiğini gösterirdi.

Öğrencinin ailesi de, durumlarına göre, hocanın yardımcısına bir hediye verirdi. Bir öğrencinin mahalle mektebini bitirmesi, onun hatim indirmesi, yani Kuran'ın tamamını okumasıyla olurdu. Eğitim iki ya da üç yıl sürerdi.

Öğrencilerin hatim indirmelerinde de bir tören yapılırdı. Öğrencinin ailesi ziyafet hazırlar, hocaya hediyeler verirdi. Mahalle mektebini bitirenler, kabiliyetli iseler, medreseye giderlerdi; yeteneği veya durumu uygun olmayan da, bir sanat öğrenirdi.

Mektebin bütün masrafları, mahalle halkı tarafından karşılanırdı. Okulda çocuğu olan aile, mektebin hocasına gücüne göre para veya kumaş, koyun, yiyecek, ayakkabı gibi şeyler verirdi. Ayrıca okulun ısınma ve diğer giderlerini de aileler karşılardı...

Mahalle mekteplerinin bir kısmı da padişahlar, üst kademe devlet yöneticileri ve hayır sahipleri tarafından, cami, medrese, imaret ve çeşmelerden oluşan komplekslerin içinde yer alırdı. Bir vakıf olarak örgütlenen bu komplekslerde, fakir öğrencilerin yemek, harçlık ve giysileri de temin edilirdi. ■

Cami avlusunda bir mahalle mektebi dersi (altta). 1927'de çocukluk anılarının bir bölümünü 'Falaka' adı altında yayımlayan Ahmet Rasim'in bir portresi (solda).

Dünyada ve Türkiye'de...

Tatilli yılların öncesi ve sonrası

Çağdaş anlamıyla 'tatil' kavramı, ne tüm dünyada ne de Türkiye'de çok eskilere gidiyor... Aslında her şey 20. Yüzyıl başlarına dayanıyor.

MİNE HAKSAL

Bayramların, hafta sonlarının birer 'tatil gezisi' vesilesine dönüştüğü, yıllık izinlerin dinlenmeden çok, gezip eğlenmek için değerlendirildiği, turizmin ekonomide 'can alıcı' bir önem kazandığı günümüzde, gazete sayfaları gezi ilanlarıyla dolup taşıyor.

Kredi kartlarına yapılan taksitler, hizmet sunmada birbiriyle yarışan firmaların baştan çıkarıcı reklamları, çeşitli tatil beldeleri hakkında çıkan tanıtım yazıları...

Aslında geriye dönüp şöyle bir baktığımızda, yarım asır içinde insanımızın 'ehli keyiflik' açısından fena yol kat etmediği düşünülebilir.

Gerçi araştırma şirketi GfK Türkiye'nin 'Türk insanının tatil alışkanlıkları' konulu araştırmasından, Türklerin yüzde 44,4'ünün hiç tatil yapmadığını öğreniyoruz; ama tatil yapanlar da, nüfusun yarısından fazlasını oluşturuyor.

Tatil yapan her 100 kişiden 45'inin, bir hafta ya da on günlüğüne tatil beldesinde oturan ya da yazlığı olan bir akraba yanına gidiyor olması, sonucu değiştirmiyor.

Çok değil, daha bundan 70 yıl önce, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, Türk milletinin seyahatten korktuğu yazılıp çiziliyor, seyahat ve tatil fikri son derece sınırlı bir kesimde ilgi görüyordu. Hatta dönemin mebus yazarlarından Hüseyin Cahit Yalçın "Türk'ü seyahate alıştırmanın sosyal bir borç telakki edilmesi gerektiğinden" söz etmekteydi.

Kimi İstanbullular yazları Adalar, Boğaz, Florya ve Caddebostan gibi sayfiye semtlerine taşınırlar; ama tatil yolculuklarına pek çıkmazlardı. Ayrıca yazlığa gitmek, 'sayfiye evi' edinmek ya da kiralamak da mutlu bir azınlığın ayrıcalığıydı. Anadolu'da ise iyice ender görülen bir uygulamaydı.

1950'li yıllarda bir Mavi Yolculuk başlangıcı: 'Uçarı' teknesinde, Sabahattin Eyüpoğlu, Mina Urgan ve onların arkasında gözünde gözlükleriyle, Melih Cevdet Anday, öncelikle seçilenler (altta).

Cumhuriyet

BENİM MARİLYN MONROE'M

BUGÜN

YARIN

Yurttaşların büyük bölümü yıl boyunca hiç tatile çıkmıyor. Çıkanlar konuklarmak için akrabalarına gidiyor. Tatil tercihleri arasında 'evde kalmak' önemli yer tutuyor

Tatili bilmiyoruz

İlaçta ikinci skandal

İstanbul'da plaj keyfi

Yeni Türkiye'nin inşasında önemli rol oynayan Devlet Demiryolları, MTA, TEK gibi kamu iktisadî teşebbüsleri ya da çeşitli devlet kurumları, sahil beldelerinde ya da ormanlık alanlarda dinlenme ve eğitim kampları kurarak kendi çalışanlarına tatil imkânı sağlıyorlardı...

Temelleri 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde atılan İzmir Uluslararası Fuarı da, iç turizme bir ivme vermişti; bunda fuar sırasında tren ve vapur biletlerinde yüzde elliye varan indirimler yapılmasının da rolü vardı. Fuarın 1938 yılı kapanış konuşmasında, Belediye Başkanı, yerli ziyaretçi sayısını 199 bin 840 olarak açıklayacaktı.

İÇ TURİZM CANLANIYOR

İç turizm 1960'larda canlanmaya başladı. 1956'da yayımlanan ve turistik yöreleri tanıtmanın yanı sıra buralara turlar düzenlemeyi de hedefleyen Gez- Gör Turizm Dergisi gibi girişimlerin de bunda katkısı vardı. Bir grup tiyatro oyuncusunun 1958 yazında başlattığı Erdek Şenliği, Erdek'in turistik bir yöre olmasında önemli rol oynadı. Yine de turizm merkezi denebilecek yerlerin sayısı iki elin parmağından fazla değildi.

Türkiye'nin tatil tarihinde 'Mavi Yolculuk' da önemli bir yer tutar. İlki 1945'te Kuşadası-Bodrum arasında Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in öncülüğünde yapılan bu tekne gezisi, 1956'da yine bir grup yazar ve sanatçı eşliğinde tekrarlandı. Daha sonra da kent yaşamının hayhuyu içinde doğadan kopan insanı doğayla yeniden buluşturmayı, Ege ve Akdeniz kıyılarının tabiî ve tarihî güzelliklerini özümsemeyi amaçlayan ve genellikle Gökova Körfezi'yle Marmaris-Antalya arasındaki kıyılarda gerçekleştirilen geleneksel bir yolculuk haline geldi.

Ülkenin doğal ve tarihî zenginliklerini tanıtmaya yönelik 'kültür turları', yayla şenlikleri ya da örneğin Karadeniz Ereğli'sinde düzenlenen 'Osmanlı Çileği', Bursa Keles'teki 'Kiraz Şenliği' ya da 'Gümüşhane Pestil Festivali' gibi çeşitli beldelerin kendi seslerini duyurmak ve yerli yabancı turistlere 'bize de gelin' mesajları iletmek üzere düzenledikleri şenliklerin sayısı da son yıllarda iyice arttı.

Son 25 yılın bir özelliği de yazlık siteler: Marmara ve Ege

Temmuz sonlarında Cumhuriyet gazetesi GfK Türkiye adlı şirketin tatil araştırması sonuçlarını yayımladı (sol üstte). 19. Yüzyıl İstanbul'unda Erenköy (üstte), bir sayfiye semti idi. 20. Yüzyıl'ın İstanbul'unda yükselen sayfiye semti ise, Florya oldu (solda). 1950'li yılların ikinci yarısında Genç Oyuncular topluluğunun başlattığı Erdek Şenliği, yöreye turistik bir önem kazandırdı (sol sayfada; şenliğin ilk afişi).

kıyıları, yılın dokuz-on ayını yazlıkçıları bekleyerek geçiren hayalet kentlerle doldu. Okulların tatile girmesiyle birlikte sihirli değnek değmişçesine buralarda yaşam başlıyor.

TATİL DENİNCE AKLA GELEN

Çadırların yerini alan otel, motel ve pansiyonların sayısındaki artış da iç turizmin nasıl kitlesel bir hal aldığını gösteriyor... Eskiye gitmeye gerek yok, 15 yıl önce hiç görmediğimiz manzaralarla karşılaşıyoruz.

Örneğin Temmuz-Ağustos aylarında, Ayvalık Körfezi her sabah apartman büyüklüğündeki günü birlik tur tekneleri filosunu çevre koylara doğru uğurluyor; aynı tekneler gün batarken yüksek volümlü müzik eşliğinde 'eller havada' dans ederek güneş ve denizin yorgunluğunu üzerlerinden atan tatilcilerle birlikte körfeze dönüyor.

Benzer sahneler Boğaz dahil pek çok yer için geçerli. GfK Türkiye araştırma şirketinin raporuna göre, 'tatil' denince, Türklerin yüzde 62'sinin aklına deniz kıyısı ve kumsal geliyor; yalan değil, İstanbul'da iki bin kişilik Caddebostan plajlarının hizmete açılması, hafta sonları buralara hücum eden insanlarımızın denize ne kadar özlem duyduğunu da gözler önüne serdi!

Türkiye böyle; peki dünya çok mu farklı?..

Tatil kavramının serüvenine dünya çapında baktığımızda, toplumlardaki değişimle tatil anlayışının at başı gittiğini görüyoruz...

20. Yüzyıl'da, çalışanlara tanınan sosyal bir hak olarak, birçok ülke anayasası ve yasasında güvence altına alınan 'dinlenme hakkı', İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 24. maddesinde şöyle ifade edilmekteydi:

"Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır."

Yani aslında, bugünkü anlamıyla 'tatil' kavramı pek eskiye dayanmıyor. Esas olarak sanayi devriminin bir ürünü. Sekiz saatlik işgününün kabul edilmesi ve ardından hafta sonu ve bayram tatilleri ile yıllık izinlerin ücretli olmasını öngören yasanın çıkması, tatil olayını başka bir boyuta taşıyor.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Batı'da kitle turizminin gelişmesiyle birlikte, tüm toplum kesimlerine yönelik ciddi bir 'tatil endüstrisi' oluşuyor. Ulaşımda yeni bir 'altın çağ' yaşanması da dünya çapında kitle turizmini geliştiriyor.

ROMA'DAN BAŞLAYARAK...

1950'li yılların sonlarında piyasaya çıkan yüksek yolcu kapasiteli jumbo jetler binlerce kilometre uzaklıktaki egzotik ve o güne dek ulaşılmaz gözüken yerlerde ucuz tatil olanağı sağlıyor. Havaalanları ilk kez uçağa binecek yolcularla doluyor. Organize geziler, 'charter' seferleri, paket programlar... Ve 2005 yazına geldiğimizde, bir tek bizim Antalya Havaalanı'na, bir buçuk dakikada bir uçak iniyor ve ülkemize yılda 30 milyon turistin gelmesi bekleniyor!

Ama tabii her şey sanayi devrimi ile başlamadı!

Roma İmparatorluğu'ndan bugüne, insanoğlunun doğası, 'tatil' kavramına yatkın! Sıcak bastırdı mı, soluğu sayfiye evlerinde alan Roma imparatorları ve Romalı zenginler, o dönemin şanslı insanlarıydı.

Sayfiyeye gitmek, onlar için doğal bir ihtiyaçtı. Halktan insanların böyle bir lüksü yoktu; ama onlar da Romalı yurttaş olmanın getirdiği ciddi ayrıcalıklara sahiptiler: Antik kentte, dinî nitelikte olan-olmayan, pek çok şenlik birbirini izler, yılın yarısı şenliklerle geçerdi!

Roma arenalarındaki gladyatör dövüşleri öncesinde yapılan bir şenliğin freski (altta).

Avrupalılar tatili öğreniyorlar

1900'ün başlarında pazar günleri, pek çok kimse bisikletle ya da kiralık atlı arabalarla gruplar halinde kırlara açılmaya başladı. Bu alışkanlık, Londra'dan Paris ve Roma'ya, hızla gelişti.

Yaşlısı genci, okumuşu okumamışı, zengini yoksulu; deniz kenarı keyfi, herkes için birdi. 1909'a doğru çekilen bu fotoğrafta, Rothschild ailesinin fertleri kumsalda, objektife poz veriyor.

1909'a doğru İngiltere'de bir plaj. "Banyocular" suya atlamadan önce, uygun kılığa bürünmek için hâlâ bu büyük soyunma kabinlerini kullanıyor. Kabinler suyun içine atlarla çekiliyor.

Okyanus kıyısı; Belçika sahilinde bir çift: "Deniz banyosu" mutluluğu yüzlerinden okunuyor, yıl 1911. En tutucu yöreler dışında, tek parça mayo giymek artık normal karşılanmakta...

Haçlı Seferleri dönemi öncesinde, Kudüs'e giden bir Hıristiyan hacı (üstte): Amaç belki de sadece dinî değildi; seyahat tutkusu da işin içindeydi.

1930'ların ortasında Fransa: Ağustos ayının 'tatil furyası' henüz başlamamış; ama trenlerle de olsa, kitle turizminin ilk adımları atılıyor (sağda). Fransa kralı XIV. Louis'nin maliyecisi Colbert (sağ altta), işçilerin eğlence saatleri için talimatnameler düzenlerdi.

Çok sonraları, feodal düzenin egemen olduğu bir Avrupa'da, durum farklıydı: Derebeyleri savaşın yorgunluğunu şiddet içeren eğlencelerle üzerlerinden atarlardı; ava çıkılır, şövalyeler arası turnuvalar düzenlenirdi.

Hatta ilk haçlı seferlerinin birçok şövalyenin gözüne 'tatil gezisi' gibi görünmüş olabileceğini düşünmek bile mümkün!.. O dönemde 'turistik' gezinin bir tek biçimi vardı: Kutsal yerler ziyaret edilirdi. Dindar seyyahlar, genellikle bir papazın rehberliğinde gruplar halinde yollara dökülürlerdi...

Avrupa'nın belleğinde en fazla iz bırakan kralı Charlemagne (747-814), pazar gününü 'çalışılmayan gün' ilan etti; Tanrı'nın bu 'kutsal' gününde, insanlar dinlenmeli ve lütfettiği nimetlerden ötürü Tanrı'ya şükranlarını iletmeliydi.

Yine 8. Yüzyıl'da Kilise de pazar ve dinî bayramlardan bir önceki günlerde, öğleden sonraları çalışılmamasına karar verdi.

Toprak kölesi köylüler, zanaatkârlar ve tüccarlar da bu sayede yılda 80-85 tam, 60-70 de yarım gün çalışmıyorlardı. Herkesin katıldığı dinî ayinlerin yanı sıra, halk bu boş günlerinde eğlenirdi de: İsa'nın yaşamını ya da diğer dinî konuları işleyen oyunlar sahnelenir, askerî becerinin sınandığı dövüşler, yarışmalar düzenlenir, maskeli pantomimli gösteriler yapılırdı.

Soylular ise, savaş dışında sürekli tatildeydiler zaten!.. Kır gezintileri, kır evleri, kaplıcalar, şatolar... Onlar aylaklıktan yorgun düşüp sıkılırken, atölyelerde yeni bir zanaatkâr sınıfı doğmaktaydı...

17. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Fransız kraliyet imalathanelerinde çalışanlar sıkı bir disiplin altında tutuluyordu. Sanayinin gelişmesine büyük önem veren Fransız devlet adamı Colbert, kral XIV. Louis ile birlikte bu atölyeleri gezer, azami gayret göstermeleri için işçileri yüreklendirirdi.

İşgünü, mevsimine göre

1950'lerde İngiltere'de bir tatil kampı (en sağda). Aynı yıllarda, İstanbul Belediyesi tarafından üç blok olarak yaptırılan Florya Dinlenme Evleri (sağda).

İlginç ayrıntılar için

Gökhan Akçura'nın 'Ivır Zıvır Tarihi' dizisinin (Om Yayınevi) 4. kitabı 'Turizm Yıl Sıfır', Türkiye'de turizmin gelişmesini ayrıntılarıyla ele alır.

sabah saat 5-6 gibi başlar, akşamın 7 ya da 8'inde biterdi. Önceki yüzyıllardaki gibi, pazar ve bayram günleri, yani yılda ortalama 110-115 gün, tatildi...

Ama bir talimatnameyle, işçilerden, çalışmadıkları günlerde 'düzgün biçimde' eğlenmeleri, içkili yerlerde fazla oyalanmamaları ve vakitlice eve dönüp erkenden yatmaları isteniyordu. Çalışılmayan günler için para ödenmezdi. Küçük zanaatkârların birçoğu bu nedenle tatil günlerinin fazlalığından şikayetçiydi...

DEMİRYOLLARI GELİŞTİKÇE

19. Yüzyıl'da demiryollarının gelişmesi seyahat etmeyi cazip hale getirdi. 1855'teki Birinci Paris Dünya Sergisi sırasında İngiltere ile Fransa arasında düzenlediği turlarla ilk kez adını duyuran İngiliz Thomas Cook, rehberli tur uygulamasının öncüsü olacak ve kurduğu seyahat acentasıyla, dünya çapında ün kazanacaktı...

Değişik vesilelerle insanlar yolculuğa teşvik ediliyordu. Örneğin her yeni demiryolu hattı açıldığında, o yöreyle ilgili bir de turistik kitap basılıyordu. Zamanın ünlü edebiyatçıları yazılarında seyahat

Eylül 1934: İngiltere'de bir plaj; çoluk çocuk herkes toplanmış, o gün için 'yepyeni bir buluş' olan şişme deniz yataklarını seyrediyor (solda).

etmenin keyfini ballandıra ballandıra anlatıyor, evcil burjuvaları uyuşukluktan kurtulmaya davet ediyorlardı!..

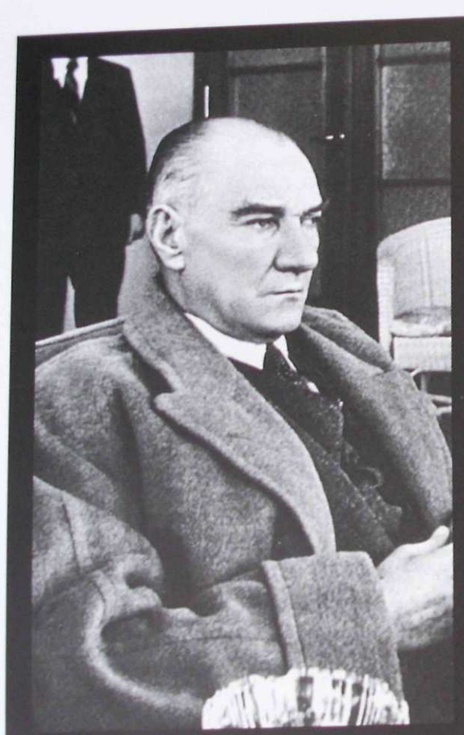
Bu arada tatile en çok ihtiyacı olan kesim, bundan mahrumdu: 19.Yüzyıl'da sanayi devrimiyle birlikte, işçi sınıfının yaşam koşulları büyük ölçüde ağırlaşmıştı. Yüzyıl başlarında işçileri koruyan hiçbir yasa yoktu. İşgününün yemek molası dahil, 13-15 saati bulduğu oluyordu.

Kadınlar ve çocuklar için de durum aynıydı: İngiltere'de 1854 tarihli bir yasa ile, cumartesi öğleden sonraları tatil ilan edildi, yine de çalışma saatleri haftada 52 ile 64 saat arasında değişiyordu.

Fransa'da Pazar günleri siyasî iktidarın niteliğine göre, ya tatil ilan ediliyor ya da tatil olmaktan çıkartılıyordu. En son 1880'de Kilise karşıtlarının ve liberal ekonomistlerin baskısıyla, Pazar günü yine 'resmî tatil' olmaktan çıkarıldı; Pazar günlerinin yeniden bir tatil gününe dönüşmesi için, 1906'yı beklemek gerekecekti...

20. Yüzyıl başlarında, işgününün 8 saatle sınırlandırılması ve ardından tatillerin 'ücretli izine' dönüşmesi, çalışanların hayatında bir dönüm noktası oldu. Ama tatil anlayışındaki köklü değişim için, II. Dünya Savaşı sonrasını beklemek gerekecekti. ■

İngiltere ile Fransa arasında düzenlediği turlarla adını duyuran İngiliz turizmci Thomas Cook ve kurduğu turizm acentesinin bir afişi (solda).

5 Eylül 1938'de, Dolmabahçe Sarayı'nda...

Atatürk vasiyetini nasıl yazdırdı?

Manevî çocuklarının geleceğini düşünen Atatürk, onlara belli miktarlarda aylık bağlanmasını vasiyet etmişti. Vasiyetnamede ayrıca, Türk Dil ve Türk Tarih Kurumu'nun geleceğini ilgilendiren bir madde vardı.

Vasiyetnamesini yazdığı günlerde Atatürk'ün hastalığı iyice ilerlemişti (üstte). Atatürk, vasiyetnamesini Dolmabahçe Sarayı'nın 71 numaralı odasında yazmıştı (sağ üste).

ERTAN ÜNAL

Türkiye, 1938 yılı sonbaharına tedirginlik dolu bir bekleyiş içinde girmişti. Tedirginliğin nedeni, Avrupa ufuklarını giderek karartan savaş bulutları değil, Dolmabahçe Sarayı'nda tedavisi sürmekte olan Cumhurbaşkanı Atatürk'ün sağlığındaki olumsuz gelişmelerdi. Yorgunluk ve halsizliğin yanı sıra karnındaki asidin (suyun) gün geçtikçe çoğalması, nefes almasını bile güçleştiriyor, çektiği ıstırap yüzünden belli oluyordu.

Atatürk, karnında biriken suyun alınmasında ısrarlıydı, doktorları ise bunun ölümle sonuçlanabilecek bir operasyon olmasından endişe ediyorlardı. Ama Atatürk tüm bu olasılıkları göze almıştı. Üçüncü kez İstanbul'a çağırılan Profesör Fissenger de onun isteğini kabul edince, bu güç ameliyatın yapılmasına, karnının delinerek suyun alınmasına karar verildi... Atatürk, bu güç operasyonu sonuçlarıyla birlikte kabul etmişti; ama bir aksilik olursa ölebileceği düşüncesiyle vasiyetnamesini hazırlamaya karar verdi.

Vasiyetnamenin içeriği

Atatürk'ün 5 Eylül 1938 günü Dolmabahçe Sarayı'nda kendi eliyle yazdığı, ölümünden sonra 28 Kasım 1938 günü Ankara'da Üçüncü Sulh Hukuk Mahkemesi Hakimliği'nce açıklanan vasiyetnamesinin metni şöyledir:

"Dolmabahçe, 5-IX-1938
Pazarertesi

Malik olduğum bütün nukut [para] ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi [ev, dükkân, tarla gibi taşınamayan mallar] C. Halk Partisi'ne atideki [ilerideki] şartlarla terk ve vasiyet ediyorum:

1. Nukut ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2. Her seneki nemadan [faizden] bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça [yaşadıkları müddetçe], Makbule'ye ayda bin, Afet'e sekiz yüz, Sabiha Gökçen'e altı yüz, Ülkü'ye iki yüz lira ve Rukiye ve Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir.

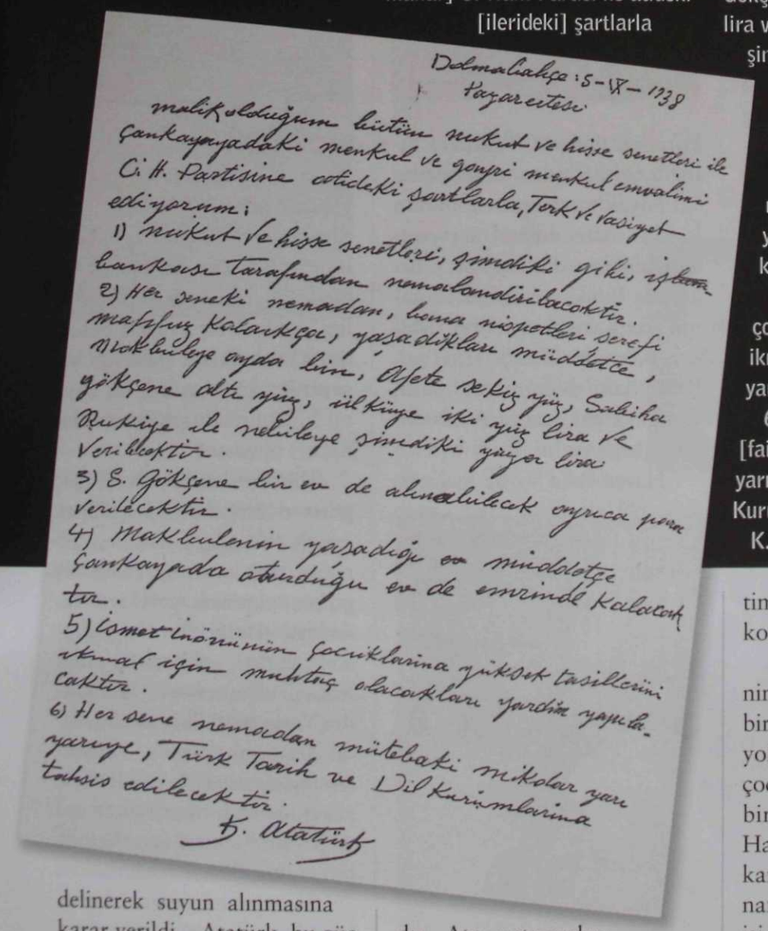
3. Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek para verilecektir.

4. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da yaşadığı ev de emrinde kalacaktır.

5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır.

6. Her sene nemadan [faizden] mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. Atatürk"

Dolmabahçe: 5-IX-1938
Pazarertesi

Malik olduğum bütün nukut ve hisse senetleri ile Çankayadaki menkul ve gayri menkul emvalimi C. H. Partisine atideki şartlarla, Terk ve vasiyet ediyorum:

1) Nukut ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İşbank tarafından nemalandırılacaktır.

2) Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kalarakça, yaşadıkları müddetçe, Makbuleye ayda bin, Afete sekiz yüz, Sabihaya altı yüz, Ülkiye iki yüz lira ve Rukiye ile Nebileye şimdiki yüzer lira Verilecektir.

3) S. Gökçene bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4) Makbulenin yaşadığı müddetçe Çankayada oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5) İsmet İnönünün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6) Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. Atatürk

"KONUŞMAYA MECBURUZ ÇOCUK..."

Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak, güneşli bir sonbahar sabahı Ata'nın odasına girerken ne için çağırıldığını bilmiyordu. Ata yatıyordu; onun geldiğini fark edince oturması için yer gösterdi. Bundan sonrasını, onun 'Atatürk'ten Hatıralar' adlı eserinden birlikte okuyalım:

"... Yatağın içine bağdaş kurarak oturdu. Birkaç dakika yine denize ve karşı kıyılara baktı. Belliydi ki heyecanını yenmeye çalışıyordu. Gözlerini bana çevirdiği zaman uzun kirpiklerinin ıslandığını fark ettim, sonra başını öne eğdi ve konuşmaya başladı:

'Bu yolda konuşmak, benim için de senin için de ağır bir şey, ama başka çaremiz yoktur, konuşmaya mecburuz çocuk! Hani seninle ara sıra bir işimizden bahsederdik. Hatta bunun için bir de hususi kanun çıkarılmıştı. Şu vasiyetname meselesi. Bugün, yarın o işi bitirmeliyiz. Nasıl olsa bir gün karnımdan su alınacaktır. Ne olur, ne olmaz. Bağırsaklardan biri delinebilir, başka bir arıza olabilir, ihtiyatlı olalım...'

Gerçekten de bunu beş altı seneden beri ara sıra görüşüyorduk. Ne bileyim, taşıdığı manadan dolayı olacak böyle bir vesika tanzimine bir türlü elim varmıyordu ve her konuşuldukça bir vesile ile ileriye

Atatürk'ün 5 Eylül 1938'de yazdığı vasiyetnamesi (sol üstte; 'Atatürk ve Anıtkabir', N. Evliyagil).

Atatürk'ün vasiyetini, Dolmabahçe Sarayı'na çağırılan Beyoğlu 6. Noteri İsmail Kunter (en sağda) teslim almıştı. Kunter'in, Atatürk'ün vasiyetnamesini teslim alırken tuttuğu zabıt varakası (sağda).. Son Posta gazetesinde yer alan 'vasiyetname' ile ilgili haber (sağda, en altta).

atıyordum...

'Emrinizi sırf öteden beri düşündüğümüz bir şey olmak itibariyle dinliyorum. Yoksa buna şimdi hiç lüzum yoktur. Yapılacak şey gayet basit bir ameliyedir. Buyurduğunuz tehlike katiyen varit değildir...'

Ben konuşurken o heyecanını yenmiş, kendine tamamen hakim olmuştu. 'Her ne ise' dedi, 'Şimdi lüzum meselesini bırakalım da bunu behemehal yapalım. Mal olarak ne varsa derhal bir listesini yapıp bana getir..."

ÇİFTLİKLERİNİ BAĞIŞLAMIŞTI

Atatürk, daha 1937 yılında kendi kurduğu ve geliştirdiği çiftliklerini millete bağışlamıştı. Bu bağış, Ankara'da Orman Çiftliği, Yalova'da Millet ve Bahçeci çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye çiftlikleri, Dörtyol'da Basamak Çiftliği ile

Portakal Bahçesi, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği'nden oluşuyordu.

Soyak'tan tespit edilmesini istediği liste, kişisel servetinden oluşuyordu. Bunlar, Türkiye İş Bankası kurucu ve nama yazılı hisse senetleri, Maden Kömürü T.A.Ş. senetleri, bankadaki bir miktar para, Çankaya'daki ev ve eşyalarından oluşuyordu.

Hasan Rıza Soyak mal varlığı listesini hazırlayıp getirdiği zaman, Atatürk'ü heyecanını yenmiş bir halde buldu. Atatürk ona, vasiyetnamenin esaslarını dikte ettirdi; "Bunu hemen vasiyetname haline getirelim" dedi ve bir uyarıda bulundu. "Ev halkının [sarayda yaşayanlar için Atatürk bu deyimi kullanırdı] vasiyetnameden haberi olmasın!"

Hasan Rıza Soyak, bu güç görevin üstesinden gelebilmek için hukukçulara danışma gereğini duydu. Ama bunu da gizlice yapması gerekiyordu. Aklına, Atatürk'ün de yakından tanıdığı, sevip takdir ettiği Kocaeli Milletvekili Selahaddin Yargı geldi. İki arkadaş, aldıkları ortak kararla, vasiyetnameyi Atatürk'ün kendi eliyle yazıp kapalı bir zarf içinde notere teslim etmesi tavsiyesinde bulunmaya karar verdiler.

Soyak, vasiyetname hazırlandıktan sonra konuyu Ata'nın doktorlarından Prof. Neşet Ömer İrdelp'e açtı. Ev halkının telaşlanmaması, konunun yayılmaması için getirilecek noter, İrdelp'in eski bir

Son Posta
ATATÜRKÜN VASİYETNAMESİ
Vasiyetname dün Ankara Adliye Sarayında açıldı

Vasiyetnamenin şaşırtan maddesi

"İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek öğrenimlerini bitirmeleri için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır" maddesi, vasiyetname açıklandığı zaman şaşkınlık yarattı. İnönü'nün çocuklarını okutabilecek malî gücü bulunduğunu ileri sürenler oldu. Oysa o sırada İnönü, Ankara'da ağır bir safrakesesi rahatsızlığı geçiriyordu. Atatürk, İnönü'nün ölümü halinde çocuklarının ortada kalmaması için vasiyetnamesine bu maddeyi yazmıştı. Kimi kaynaklara göre de vasiyetnamenin yazılışı sırasında Ata'ya İnönü'nün koma halinde olduğunu söylemişlerdi, o da bunun etkisiyle çocukları vasiyetiyle himaye altına almıştı *(üstte; Erdal İnönü, Atatürk'ün solunda)...*

doktor arkadaşı olarak tanıtılacak ve sözüm ona konsültasyon için gelmiş olacaktı.

"İÇERİ KİMSE GİRMESİN!.."

Hasan Rıza Soyak, hazırladığı vasiyetname taslağını getirdiğini söyleyince Atatürk'ün cevabı, "Derhal yazalım, kapıyı kapa, kimse içeri girmesin" oldu. Doğrulup yatağın içine oturdu, önüne ayaklı yemek tablasını aldı ve yazmaya başladı.

Yatağın başucunda, ayakta, heyecan ve üzüntü içinde onu izleyen Hasan Rıza Soyak anılarında, Atatürk'ün metin üzerinde yaptığı değişiklikleri şöyle özetliyor:

"Çok ince düşünüyordu. Mesela bir maddede kendilerine aylık bağlanmasını vasiyet ettiği hanımlardan beşinin soyadları yazılı idi, yalnız Bayan Afet'in soyadı yoktu. O, ailesinin soyadını kullanmıyordu. Başka bir ad da almamıştı. Bunu görünce diğerlerinin de soyadlarını yazmadı. Yine aynı maddede 'vefatlarına kadar' ibaresi vardı. Bunun yerine

Bugün 16 sahife
AKŞAM
Atatürkün vasiyetnamesi dün merasimle açıldı
Merasimde Atatürkün hemşireleri, Vekiller ve mebuslar da bulundular
Vasiyetnamenin metni

'yaşadıkları müddetçe' kaydını koydu. Ona göre yaşamak esastı.

Hemşiresinin Çankaya'da oturduğu eve ait maddede 'ikametine müsaade edilecektir' deniliyordu. Bunu 'emrinde kalacaktır' şeklinde değiştirdi. Dakikalar geçtikçe heyecanım artıyordu. Bu tarihi hadisenin tek şahidi olmak düşüncesi beni sarsıyordu. Tıkanacak, düşecek gibi oluyordum. Belki biraz da kendime nefes almak imkânını vermek için mırıldandım: 'Yoruldu iseniz bırakınız, birkaç saat sonra devam edersiniz...'. Sakin, fakat kati cevap verdi: 'Hayır, hayır başladık, bitirelim".

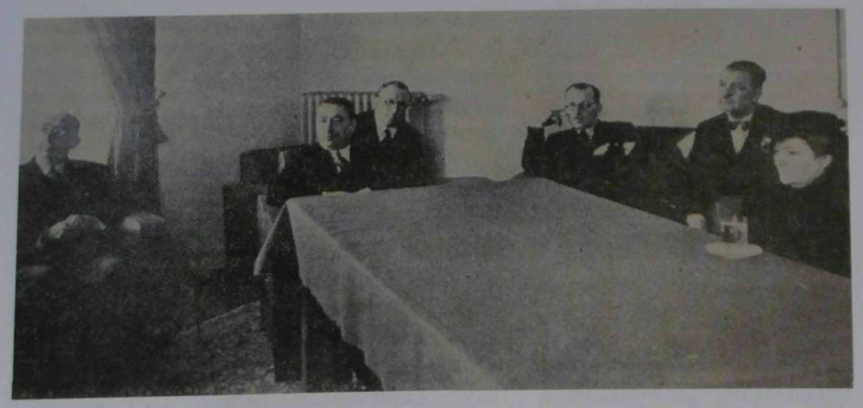
Atatürk'ün 6 maddeden oluşan vasiyetnamesi, kız kardeşine ve manevi kızlarına bin ila yüz lira arasında değişen aylık bağlanmasını öngörmekteydi. İkinci maddede yer alan "Rukiye ile Nebile'ye şimdiki 100'er lira verilecektir" ifadesinden, bu iki kişinin halen bu parayı almakta oldukları izlenimi doğuyordu.

Vasiyetname açılıp okunduğu zaman, bazı gözler orada bir isim daha aradı, ancak bulamadı. Atatürk, bir süre evli kaldığı Latife Hanım'a herhangi bir şey bırakmamıştı. Ata, bilemediğimiz bir nedenle bunu yapmış olabilirdi, belki de ailesinin zengin oluşu nedeniyle Latife Hanım'ın aylık bağlanmasına ihtiyacı olmadığını düşünmüş olabilirdi...

Karaköy'de Toptaş Hanı'nın alt katında çalışmakta olan Beyoğlu 6. Noteri İsmail Kunter, 6 Eylül 1938 günü saat 11.10 sıralarında telefonla Dolmabahçe Sarayı'na davet edildi. Çağrı acildi ve görev için gerekli evrakları da alarak gelmesi istenmişti. Saray kapısındaki görevlilere, Atatürk'e yapılacak konsültasyon için Prof. Neşet Ömer İrdelp'in bir dok-

Akşam gazetesi, vasiyetnamenin açıldığını duyuruyor (solda). Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ün isteği üzerine vasiyetname taslağını hazırlamıştı (en solda). Dr. Neşet Ömer İrdelp, Atatürk'ün vasiyetnamesi için tutulan tutanağa tanık olarak imza atmıştı (solda, ortada). Atatürk, vasiyetnamesinde Afet İnan'a (altta; Atatürk ile Savarona Yatı'nda) ayda sekiz yüz lira maaş bağlanacağını belirtmişti.

Cumhuriyet

Atatürkün vasiyetnamesi

Ebedî Şefimizin son arzularını havi dosya Ankarada mahkemede açıldı

Bütün mukadderatını ve tahvilâtını memlekete bırakan Aziz Atamız, hemşiresile, Beyan Afet, Sabiha Gökçen ile küçük Ülkiye, Dil ve Tarih Kurumlarına da hisseler bırakıb

Vasiyetnamenin açıldığı 28 Kasım 1938 günü, Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliği'nde, Makbule Boysan, Adliye Vekili Hilmi Uran, İçişleri Bakanı Refik Saydam, Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Kütahya Milletvekili Mehmed Somer bulunuyordu (en üstte). **Cumhuriyet gazetesi, vasiyetnamenin açıldığını ilk sayfasından duyuruyor** (üstte). **Hakim Osman Selçuk vasiyetnameyi açıyor** (sağda) **ve vasiyetname okunuyor** (sağ üstte).

tor arkadaşının geleceği bildirilmişti. Bu yüzden hemen içeri alındı...

Soyak'ın anlatımına göre Ata, yataktan kalkmış, traş olmuş, yıkanmış, ipek bir pijama ve ipekten koyu kırmızı ropdöşambr giymiş, boynuna vişne renginde bir eşarp bağlamıştı. Deniz tarafındaki pencerelerin önüne koydurduğu şezlonga oturmuş, sigara içiyordu. Konuğunu görünce, "Buyursunlar" diyerek üçüne de karşısında yer gösterdi, konuklar oturdular.

Atatürk, noter İsmail Kunter'le bir süre sohbet etti. Kahvelerin içilmesinden sonra noter Kunter, bir soru sormak için izin istedi ve izin verilmesi üzerine neden çağırıldığını sordu. Bunun üzerine Atatürk, önündeki sigara masasının üzerine koyduğu zarfı ona uzattı; "Bu benim vasiyetnamedir. İcap ettiği zaman lütfen kanunî muamelesini yaparsınız" dedi.

İsmail Kunter hemen bir tutanak hazırlayarak Atatürk'e, tanık olarak da Hasan Rıza Soyak ve Prof. Neşet Ömer İrdelp'e imzalattı. Tutanağın bu bölümünde şöyle deniliyordu:

"Davet sebebini kendilerinden sorduğumda (kendi elimle yazıp zarf içine koyduğum vasiyetnameyi size tevdi ediyorum. Bu vasiyetnamenin muhafazasını ve kanunî hükümlerinin yerine getirilmesini isterim) buyurdular. Bana kapalı olarak verilen zarfı alırken Neşet Ömer İndelp ve Hasan Rıza Soyak hazır bulunuyorlardı. Zarfı muhafaza için aldım ve bu zabıt varakasını tanzim ederek vasiyetnameyi tevdi eden ulu önderimiz Atatürk'e hazır bulunanlara imza ettirdim. Ve ben de altını mühürleyerek imza ettim.

6 Eylül 1938, Gündüz saat:12.30"

VASİYETNAME ANKARA'DA AÇILIYOR

10 Kasım 1938 sabahı, Türk ulusu tek bir kalp, tek bir vücut halinde büyük bir acıyla sarsıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, hastalığına yenik düşmüştü... Cenazeye dair törenler, acılar, üzüntüler arasında yasal prosedür unutulmadan işletilmiş, Ata'nın vasiyetnamesi de Ankara'ya gönderilmişti. Bu arada başarılı bir gazetecilik örneği sergileyen Son Posta gazetesi, vasiyetin içeriğinin bir bölümünü de yayımlayarak rakiplerini atlatmıştı.

Atatürk'ün vasiyetnamesi, 28 Kasım 1938 günü saat 15.30'da Ankara'da tereke işlerine bakan Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliği'nce açıldı. Atatürk'ün hemşiresi ve yasal mirasçısı Makbule Boysan (o sırada eşinden henüz ayrılmamıştı) üzüntüden ayakta duramayacak halde olduğundan, mahkemeye Adliye Vekili Hilmi Uran'ın kolunda gelmişti. Duruşmada ayrıca İçişleri Bakanı Refik Saydam, Dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu, Kütahya Milletvekili Mehmet Somer ve basın mensupları hazır bulunuyordu.

Hakim Osman Selçuk, üzerinde çeşitli mühürler bulunan ve Atatürk'ün imzasını taşıyan bir zarfın hali hazırdaki durumunu zapta geçirmek suretiyle tespit ettikten sonra zarfı açtı. Bu zarfın içinden ikinci bir zarf ile beyaz bir kâğıt çıktı ki, bu kağıt, Atatürk'ün Noter İsmail Kunter'in, Hasan Rıza Soyak ve Prof. Neşet Ömer İrdelp'in imzalarını taşıyan zabıt varakasıydı.

Hakim Osman Selçuk, bu zabıt varakasını da mahkeme dosyasına geçirttikten sonra ikinci zarfı aldı.

İkinci zarfın üzerindeki mühürlerle imzaların da aynen durduğunu belirttikten sonra zarfı açtı. İçinden Atatürk'ün el yazısıyla yazılmış vasiyetnamesi çıktı. Hakim Osman Selçuk okumaya başlarken herkes ayağa kalktı. Atatürk'ün vasiyetnamesi okunuyordu...

Yıllar sonra olup bitenler, vasiyetnamenin iptaline kadar varan olaylar, Atatürk'ün bu vasiyetnameyi hazırlamakta ne kadar haklı olduğunu gösterecekti... ■

19 yıl aynı parayı aldılar...

Atatürk vasiyetnamesini hazırlarken, kız kardeşi ve manevi kızlarına her ay verilmesini istediği paranın, daha sonraki yıllarda enflasyon oranına göre arttırılmasının doğal olduğunu düşünmüş, bu nedenle vasiyetnamesine ayrı bir madde koymamıştı.

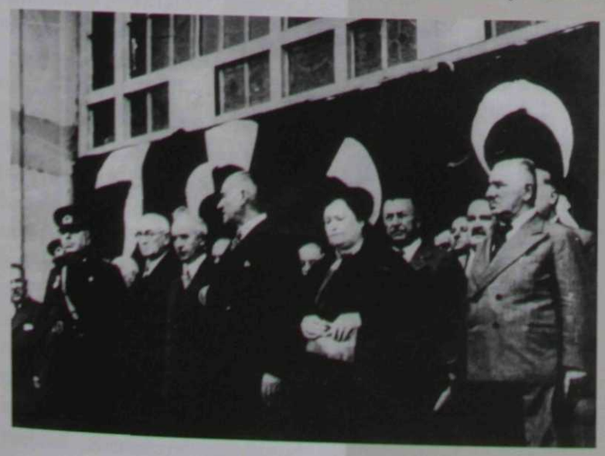

Ancak uygulamada önceleri bu istek gerçekleşmedi. Atatürk'ün yakınları, ölümünden sonra unutulmuş gibiydi. Daha sonra yapılan başvurular üzerine hatırlandılar. Önce, eşinden boşandıktan sonra geçim sıkıntısı çeken Ata'nın kız kardeşi Makbule Atadan'a *(en altta; Atatürk'ün sağında)* TBMM kararıyla 19 Şubat 1948'de vatani hizmet tertibinden bin lira aylık bağlandı. Diğerleri ise 1938 Eylül'ünde saptanan miktarları almaya devam ettiler. Üstelik bu paranın vergilerini de kendileri ödüyordu.

Bu durum, 1957'ye dek devam etti. Atatürk'ün manevi kızlarından Sabiha Gökçen *(ortada)* o yıl Türkiye İş Bankası'na başvurarak 1938 yılından bu yana hayat şartları çok değişmiş olmasına rağmen -1938'de 131 kuruş olan 1 dolar 280 kuruşa çıkmıştı- aynı aylığı aldığını, bu aylıkla geçinemediğini belirterek bunun arttırılmasını istedi. Gökçen, 1938'de 600 lira aylıkla 450 Amerikan Doları alırken, başvuru tarihinde bu rakam 214 Dolara kadar düşmüştü. Banka yetkilileri, aylıklarda artırım yetkisinin kendilerinde olmadığını belirterek Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'na başvurulmasını istedi.

İki kurumun yönetim kurulları yaptıkları toplantıda, Ata'nın vasiyetinden aylık alanların, yazılı başvurusu halinde aylıklarının bir katı arttırılmasını uygun buldu. Kararın geçerlilik tarihi, 1 Ocak 1957 oldu. Makbule ve Nebile Hanım bu karardan önce öldüklerinden zamdan yararlanmadı. Afet, Sabiha, Ülkü ve Rukiye hanımların aylıklarına ise yüzde 100 zam yapıldı.

Günümüzde ise Ata'nın manevi kızlarından hayatta kalan tek kişi olan Ülkü Adatepe'ye *(en üstte)* her yıl belirli bir miktar artırımla ödeme yapılıyor.

İzmir'in köklü futbol kulüpleri... / 2

İlk parıltı Altay'dan...

İzmir'de 'spor' ya da 'futbol tarihi' denince, akla gelen ilk isim 'Altay' olmalıdır. Ancak, Altınordu ile Göztepe kulübü de, bu 'İzmir resmi'nin en önemli parçalarındandır...

VÂLÂ SOMALI

İzmir'in 'spor tarihi' ya da 'futbol tarihi' gündeme geldiğinde, akla gelen ilk isim, tereddütsüz 'Altay' olmalıdır. Futbolda tam 16 kez 'İzmir Lig Şampiyonu' olan; Türkiye'nin futbol alanındaki ikinci büyük organizasyonunda, 'Türkiye Kupası'nda 2 kez başarı kazanan ve 'Türkiye Birinci Ligi'nde, 'üç büyükler'den sonra, 'en uzun süre ile yer alan' dördüncü kulüp olan Altay Gençlik Kulübü, bugün, 'ikinci küme'de yer alıyor...

Türk sporundaki başarılarıyla, öncelikle İzmirlilerin gurur kaynağı olan Altay, Karşıyaka Spor Kulübü'nden hemen sonra faaliyetlerine başlamıştı. Kulüp, I. Dünya Savaşı başladığı dönemde, İstanbul'daki Beyoğlu'nun bir eşi olan 'Frenk Mahallesi'nde (bugünkü Alsancak semti), Gül Sokağı'ndaki Şark İdadisi'ne ait okul binasının bir odasında kurulmuştu. Tarih, 16 Ocak 1914 idi...

Altay'lılar, Cumhuriyet'in ilanının ardından, kulüp binasında yönetici, sporcu ve taraftarlarıyla birlikte (altta). Altay'ın kurucularından Mustafa Necati Bey (sağda).

Altay, Türk sporunun İzmir'de parıldayan ilk gençlik ateşi olmuştu. II. Meşrutiyet'ten sonra, özgürlük kıvılcımı bu kulüpte atılmış; Osmanlılıktan Türklüğe geçişte, kulübün gençlerinin milliyetçi teşebbüsleriyle, 'yabancı hayranlığı' etkisindeki genç kuşakların şahsiyetlerinin canlanması sağlanmıştı... 'Milliyetçilik' bilincinin gelişmesine ön ayak olan Altaylı gençler, kurucular grubunda başı çeken Mustafa Necati ve Vasıf Çınar beyler ile İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülerinden Celâl Beyar'ın önderliğinde ilerlemişlerdi.

Altay Kulübü'nün kurucu üyeleri arasında, tanınmış İzmirli ailelere mensup pek çok üye bulunuyordu. Şükrü Saraçoğlu, Baha Esat Tekant, Hüsnü Uğural, Rauf Nezih Bey bunlardan bazılarıydı. Bunlar

İnönü Stadı'nda Beşiktaş-Göztepe maçı: İzmir kökenli Güven, Göztepe kalesine yükleniyor (solda). Yıl 1931; Altay'lı Vahap Özaltay, bir şilt finalinde Karşıyaka kalesine gol atıyor (altta).

gibi değerli isimlerce desteklenen ve himaye edilen Altay kulübü, kuruluşunu takip eden 1914-15 ve 1915-16 sezonlarında İzmir lig şampiyonluklarını kazanmıştı...

Milli Mücadele yıllarının ardından, İzmir işgalden kurtulduktan sonra, Altay'ın başarılarında birinci derecede rol oynayan ve ona manevî güç aşılayan tek isim, millî futbolcu Hamit Aslan olmuştu... Aslan'ın prensipleri doğrultusunda çalışan kulüp, başarılarını Cumhuriyet Dönemi'ne dek sürdürerek, sırasıyla 1924, 1925, 1928, 1929, 1931, 1934, 1937, 1941, 1946, 1948, 1951 ve 1954 yıllarında 'İzmir Lig Şampiyonu' olmuştu...

Bu başarılara, 2 kez kazanılmış 'İzmir Profesyonel Lig Birinciliği'ni de eklersek görürüz ki, İzmir gibi, çetin takımların bulunduğu bir bölgede 16 kez birincilik kürsüsüne çıkmak, Altay Kulübü'nün gücü hakkında yeterli referansı bize verir... Böylesi başarılara imza atan bu kulübün, en kıza zamanda şu sıralar mücadele ettiği 'İkinci Türkiye Ligi'nden kurtulmasını ve 'Süper Lig'e yeniden çıkmasını bekliyoruz...

ALTINORDU GENÇLİK KULÜBÜ

İzmir Yunanistan tarafından işgal edince, İzmir'in ikinci Türk kulübü Altay, bir süreliğine faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Bunun üzerine bazı Altaylılar, 'İzmir İdmanyurdu' kulübünü kurdularsa da, işgalin sona ermesinin ardından, bu bölünmüşlük sona erdi.

Bu arada, nedendir bilinmez, kulüp idaresi ile sporcular arasında bir takım anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Ve 1923'te, Altay'ın Ankara'ya yaptığı ilk seyahate katılmayan bir kısım idareci ve sporcular, aynı yıl içinde lacivert-kırmızı renkli 'Altınordu' kulübünü kurdular.

Kurulduğu yıl, Mezarlıkbaşı'ndaki Havra Sokağı'nda ufak bir odada barınan Altınordu Gençlik Kulübü, kısa zamanda büyük gelişme kaydetti. Tilkilik semtinin Osmanzade yokuşunda, eskiden medrese olarak kullanılan bina, tamir ettirildi ve kulüp buraya yerleşti.

O dönemde, birçok İstanbul kulübünün bile sahip olamadığı mükemmellikte tesislere sahip olan Altınordu, pek çok dalda faaliyet gösterdi ve çok sayıda şampiyonluk kazandı. Özellikle basketbol, voleybol, hentbol ve atletizm branşlarında yıllarca İzmir'in tek hakimi oldu...

Altınordu Futbol Takımı da, zaman zaman Türk futbolunda büyük ses getiren başarılar kazanmıştı. 1927, 1932, 1936, 1938, 1940 ve 1945 yıllarında 7 kez İzmir Lig Şampiyonu olan Altınordu, 1932 yılının 'Türkiye Futbol Birincili-

Sait Altınordu

Lokomotif branş olarak, futbol şubesini hep ön planda tutma zorunluluğu ile varlığını sürdüren Altınordu, üç çeyrek asra uzanan geçmişi içinde yüzlerce değerli sporcu yetiştirmiş olmasına karşın, Avrupa çapındaki tek yıldızını futbol sahalarında bulmuştu: Sait Altıordu... 17 yaşındayken Altınordu takımına katılan İstanbul doğumlu bu futbolcu, kulübüne o kadar bağlıydı ki, soyadını, kulübünün adından almıştı. Kulüp, Sait Altınordu'nun futbolculuğu kadar, hocalığından ve yetiştiriciliğinden de büyük kazançlar elde etmişti...

ği'ni de kıl payı kaçırmıştı...

Altınordu Spor Kulübü, 1951'de profesyonelliğin kabulüyle birlikte, İzmir'de 'profesyonel futbol takımı' kuran dört-beş kulüpten biriydi. Her şey güzel başlamıştı; ama anlaşmazlığa düşen yöneticiler arasındaki kırgınlıklar, bir grup yöneticinin kulüpten ayrılmasıyla sonuçlandı. Ayrılan yöneticiler, kulübe en büyük malî desteği sağlayanlardı. Dolayısıyla kulüp, bu olayın ardından ciddi bir malî krize girdi. Kulüpten ayrılan yöneticiler ayrıca, 'Kültürspor' adını verdikleri yeni bir takım kurdular ve Altınordu'nun aslarını da bu takıma transfer ettiler. Sait Altıordu'nun 42 yaşında futbolculuğu bırakmasıyla zaten zaafa uğramış olan lacivert-kırmızılı takım, bu bölünme sonunda büyük bir kriz yaşamaya başlasa da, her şeye karşın, Birinci Türkiye Ligi'nin ilk yıllarında, İzmir temsilcisi olarak yer almayı başardı...

Ancak, diğer branşlarda başarılar kazanmaya devam eden kulüp, 'İzmir'in en fazla taraftara sahip kulübü' olmasına rağmen, devamlı başarısız olan futbol takımı nedeniyle, seyircisini kaybetmeye ve parasızlığa esir düşmeye başladı.

Önce 'İkinci Türkiye Ligi'ne düşüp orada mücadelesini sürdürmeye çalışan kulüp, ekonomik kriz bir türlü yakasını bırakmadığından, bu platformda da başarı elde edemedi. Bir dönem sonra da onu, 'Üçüncü Türkiye Ligi'nde yaşam savaşı verirken üzüntüyle izledik... Bugün ise, Altınordu, 'İzmir Birinci Amatör Küme'sinde top koşturuyor...

AVRUPA'DA 'İLK YARI FİNAL' HEYECANI: GÖZTEPE

Bugün 'üçüncü lig'te yer alan Göztepe'nin macerası, Altay Futbol Takımı'nın, 1925'teki bir Ankara yolculuğuyla başladı. Bu yolculuk sırasında takım oyuncuları arasında yaşanan anlaşmazlık, siyah-beyazlı takımdan kopma kararı alan bazı gençlerin 'Göztepe Gençlik Kulübü'nü kurmalarını sağladı. Kulüp, 1937'de İzmirspor kulübüyle birleşerek 'Doğanspor' adını alsa da, bu birlikteliğin ömrü yalnızca 2 yıl sürmüş; sonuçta yine aslına dönen kulüp adına kavuşmuştu.

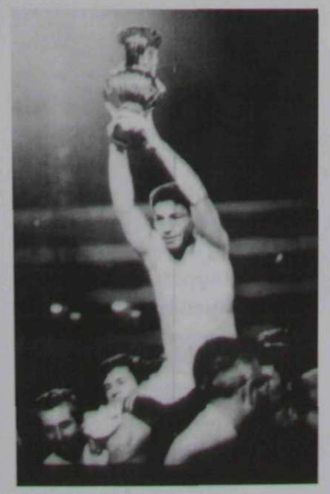
Göztepe'nin oyun kurucusu ve teknik oyuncusu Gürsel (sağda, en üstte). **Göztepe takımı, 70'li yıllarda, İnönü Stadı'nda, kadrosundaki 8 millî oyuncusu ile** (sağda, ortada). **Altay takımının 1960'lı yılların ortalarındaki güçlü kadrolarından biri** (sağda).

İzmirli dört rakibi gibi, 'gerçek spor kulübü' kimliğiyle sporun pek çok dalında faaliyet gösteren Göztepe Kulübü, futboldaki varlığı ile de adını ezberletmişti. Sırasıyla 1939, 1942, 1943, 1944, 1950 ve 1953 yıllarında 6 kez İzmir Lig Şampiyonu olan Göztepe; 1950'de bu branştaki en büyük başarısına, 'Türkiye Futbol Birincisi' olarak erişmişti ki, İzmirli diğer dört rakibi, bu unvanı hiçbir zaman elde edememişti...

Göztepe, çok uzun yıllar Türkiye Birinci Ligi'nin üst sıralarında yer alırken, önemli diğer bir futbol organizasyonu olan Türkiye Kupası'nı da 2 kez kazanmıştı. Bir taraftan bir fuar şehri takımı olması, öte yandan Türkiye Kupası birincisi olması, Göztepe'nin Avrupa kupalarında daha sık yer almasında kendisine büyük avantaj sağladı... 1967-68 futbol sezonunda, Belçika'nın Anvers takımı ile İspanya'nın Atletico Madrid takımını eleyerek 'çeyrek final'e çıktı. Burada, Yugoslavya'nın Voyvodina takımına takılarak elendi.

1968-69 futbol sezonunda, 'Fuar Şehirleri Kupası'nda, sırasıyla Fransa'nın Marsilya takımını, Romanya'nın Arges Piteşti takımını, Yugoslavya'nın OFK Beograd takımını ve Almanya'nın Hamburg SV takımını eleyerek 'yarı final'de Macaristan'ın Ujpeşt takımı karşına dikildi. Bu takım karşısında başarılı olamadı ama; yakaladığı başarı, Türkiye için bir ilkti... 1969-70 futbol sezonunda, bu defa 'Kupa Galipleri Turnuvası'nda mücadele eden kulüp, tekrar üçüncü tura çıktı. Bu defa geçemediği takım ise, İtalyanların güçlü Roma'sıydı...

Adnan Süvari'nin bu 'Göztepe'si, epey uzun bir dönem futboldaki başarılarına devam etti; ama sonuçta, önemli ve yetenekli oyuncuları futbol yaşamlarını birer birer noktalayınca, Göztepe'nin yenilmez armadalığı yavaş yavaş kaybolup maziye karıştı...

Kanımızca, başta Altay olmak üzere, Göztepe, Karşıyaka, Altınordu ve İzmirspor kulüpleri, İzmir'in ve Ege'nin genç oyuncu potansiyeline eskisi kadar sahip çıkmadıkları ve bu verimli kaynağın profesyonel metotlarla başka kentlere aktarılmasına göz yumdukları için, 'İzmir sporu'nun, 'İzmir futbolu'nun bugünkü olumsuz panoramasında baş etken olmuşlardır... ■

Göztepe takımı oyuncuları bir maç öncesinde seyirciyi selamlıyor (solda). **Avrupa kupalarında tur sevinci: Adnan Süvari oyuncuların omuzlarında** (altta). **'Türkiye Kupası', Nevzat Güzelırmak'ın ellerinde** (sol altta).

ORHAN KOLOĞLU

Çağlar boyunca yanıtını arayan soru:

Kime 'hain' denir?

Hem dinler tarihinde hem de siyaset tarihinde, iki bin yıldır karşımıza çıkan 'hain' ve 'hıyanet' kavramlarını ele alınca, bunların kapsamının her dönemde çok farklı olduğunu görüyoruz.

Çağdaş Fransız yazarlarından Jacques Laurent "Hain sözcüğü, tavşan etine benzer, her çeşit salçayla yenebilir" diyor. Siyasetteki geçerliliğinin yanı sıra, klasik şiirde, sevgilisine vefalı davranmayanı da belirttiğini ekliyor. Ama özellikle tek açıdan bakılmaması, iki taraflı ele alınması gerektiğini de şu örnekle anlatıyor: "Bir kaya, bir dağcının yoluna çıkıp engellerse hain sayılır; oysa kaya devamlılığın bir simgesidir".

Gerçekten, 'hain' sözcüğü, en ciddi sözlüklerin bile kapsamını belirlemekte kesin karar veremediği bir niteliğe sahiptir. Çağdaş sözlüklerimizle 110 yıl öncesine ait bir sözlük -Şemsettin Sami'nin Kamus-u Türkî'si- karşılaştırıldığında da, daha sınırlı bir tanımlamaya tanık oluruz: Yani 1890'larda, 'hain' sözcüğü daha çok devletin varlığı ve toplumun kaderine ait konulara yöneliktir. 'Hasta Adam' Osmanlı'nın son nefesini verme aşamasına geldiğine inanıldığı bir dönemde, bu odaklaşma doğaldır.

Hele Osmanlı gibi devlet kavramını her şeyin üstünde tutan bir toplumda, öncelikle devleti kurtarma düşüncesi gündeme getiriliyordu.

Unutmayalım ki, o günlerde hattâ I. Dünya Savaşı günlerinde bile, "Devlet-i Ebed Müddet"in tarihin sonuna kadar yaşayacağına inananlar pek çoktu.

Ayrıca eklemek gerekir ki, Osmanlı'nın yaşaması, hilafet kurumuna da sahip olan bu devlet ile, İslâm'ın varlığını ve yüceliğini devam ettirmesi yönüyle algılanıyordu. Milliyetçi akımların imparatorluğu kökünden sarstığı bir aşamada, geleneksel birliği savunma içgüdüsü, böyle düşünmeyi zorluyordu.

Hazreti İsa Romalılar tarafından tutuklandığında, Yahuda da yanındadır ve Hazreti İsa'yı öper (üstte). Sultan II. Bayezid (sağda).

Ancak 'hain' ve 'hıyanet' kavramlarının tarihsel evrimine, iki bin yıl öncesinden bakmakta fayda var: Hazreti İsa'nın Hıristiyanlığı öğretmeye giriştiği dönemde, 12 Havari arasından Yahuda'nın 'hıyanet' diye damgalanan davranışı, önemli bir dönüm noktası oluşturur.

Musevi dininden ayrılışı ihbar ederek İsa'nın çarmıha gerilmesine neden olduğu belirtilen Yahuda'yı Yahudiler de, Müslümanlar da hain saymazlar. Özellikle İslâm'da aksine -İsa'nın çarmıha gerildiği kabul edilmediğinden- hain değil, kahramandır: "Yalan söyleyip Yahudileri şaşırtmış ve İsa'nın yerine kendisi çarmıha gerilmiştir" denir. Oysa bu konu, Hıristiyanlarla Museviler arasındaki uzlaşmazlığın hâlâ temel noktalarından birini oluşturur.

DİNDE REFORM VE FRANSIZ DEVRİMİ

Din çerçevesinde bile ihanetin tam netlik kazanmadığı çağlarda, tahta geçme kavgalarında, başarının hainliği sildiği, başarısızlığın damgayı pekiştirdiği dikkatlerden kaçmaz. Bu durum, Hıristiyan dünyası kadar İslâm dünyası için de geçerliydi. Babasını, amcasını yenip kafasını keserek tahta geçene, kimse 'hain' diye bakmıyordu.

Ağabeyi II. Bayezid ile savaşıp yenilince Rodos Şövalyeleri'ne sığınan ve Osmanlı'nın yıllarca haraç ödemesine neden olan Cem Sultan örneği önümüzde...

Yine de ölümünden sonra cesedinin vatana getirilip Bur-

Batı kaynaklı bir gravürde, Cem Sultan'ın portresi (sol üstte).

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANE ve MÜZELER MÜDÜRLÜĞÜ
ATATÜRK

Vahdettin hain değil miydi

ECEVİT RESMİ TARİHİ YIKIYOR

Osmanlı tarihi ile ilgili bir kitap yazan eski Başbakan Ecevit, Vahdettin için "O hain değildir" dedi.

TABUYU YIKIYOR

VAHDETTİN'İN TUTUMU

İLBER ORTAYLI, VAHDEDDİN'İ YAZDI

'Ecevit, hain yaftasını kaldırdı'

İlber Ortaylı'nın yazısı 12'de

'Son Padişah'ı bugün yargılayabilir miydik?

MEHMET Y. YILMAZ

Korkusu daha beter!

Aciz ve hastaydı

CUMHURİYET ARAŞTIRMA

Son padişah Vahdettin'i masum göstermeye yönelik açıklamalara en iyi yanıtı tarihsel belgeler veriyor

Hain başka türlü nasıl olunur?

Belgelerle Vahdettin'in ihaneti

Dr. ALEV ÇUŞKUN

VAHDETTİN'DEN İNGİLİZLERE ÇAĞRI

'İdareyi elinize alın'

İşgalci hayranı bir padişah

Vahdettin'den İngilizlere manda teklifi

İHANETİN BELGESİ

Vahdettin tartışmasını tırmandırıyor

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) -

"Vahdettin'in Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkacağını bilmiyor olmasını gerekçeli sunuyor"

"Vahdettin'in en azından bunu göz yumduğunu"

İsmet Paşa

Vahdettin hain miydi?

YILMAZ ÖZDİL

Temmuz ayının ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı Vahideddin'in bir 'hain' olup olmadığı konusu günlerce basının gündemindeydi. Yargı ve yorumların yer aldığı köşe yazılarının dışında, konuya ilişkin röportajlar yapıldı; medyatik kişilerin görüşleri alındı... Bizim, Popüler Tarih olarak konuyu tekrar gündeme getirmemizin nedeni, Vahideddin olayını tartışmaya açmak değil, 2 bin yıllık bir perspektifte, hain kavramını ele almak.

16. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Portekiz'de Hıristiyanlığı kabul etmiş Museviler, gizlice eski dinlerini korudukları iddiasıyla, Engizisyon mahkemelerinde yargılanıp yakılırlar (üstte).

sa'ya defnedilmesi -hainliği hakkında yazı yazmış olanlar bulunsa da- yaptığının doğal sayıldığını, 'hıyanet' sınıfına sokulmadığını kanıtlıyor. Halkın söz sahibi olmadığı, kararların en üstteki bir avuç kişi tarafından verildiği çağlarda, onları 'hain' saymak adet değildi.

Ünlü Fransız tarihçisi Raymond Aron, "İhanetin, kişisel bağın kopmasıyla tamamlandığı bir Avrupa"daki kavram değişikliğinin 16. Yüzyıl'da, dinde reform ile başladığını belirtir.

Katolik-Ortodoks çekişmesine Protestanlar da katılır ve bu da, zaten mevcut Engizisyon uygulamasının son derece şiddetlenmesine yol açar. Katolik Kilisesi, inancı kendi çizgisinde olmayan herkesi 'hain' sayar.

O kadar ki, zorla Hıristiyanlaştırılan Müslüman ve Museviler bile 'ruhları yeterince temiz değil' denilerek ateşe atılabiliyordu. Bunun sonucu olarak, kendisinden olmayandan yardım isteme eğilimi giderek arttı. Protestanlık da köklü şekilde kabul gördü ve 'hıyanet' listesinden çıkarıldı. Ama yüzyıllar süren savaşlardan sonra...

Hıyanet için temel ölçü olarak, iktidardakine bağlılığın dışlanmasını başlatan olay niteliğiyle, Fransız Devrimi gösterilir: Kraliçe Marie Antoinette, ayaklananlara karşı Fransa'nın düşmanlarından yardım istemekte, hattâ onlara bilgiler ulaştırmaktadır.

Açıkça ülke yoktur, krallık vardır. Sadece ona bağlı ve sadık davrananları hain sayamaz. Milliyetçi akımı başlatan devrimciler ise, Marie Antoinette'i hain sayıyorlardı ve krallığın simgesi kocası XVI. Louis ile birlikte, onu da giyotine gönderdiler.

Tevrat'tan bir ihanet öyküsü: Samson ve Dalila

Tevrat'ın Hâkimler kitabındaki bir olaya göre, İsrailllilerin kurtarıcılarından Samson (M.Ö. 12. Yüzyıl), bir Filistî kadını olan Dalila'ya âşık olur. Filistin prensleri, Dalila'dan Samson'u baştan çıkarmasını ve tanrısal gücünü borçlu olduğu saçlarını keserek, onu para karşılığı kendilerine teslim etmesini isterler. Dalila, Samson'u baştan çıkarır. Dizlerinin üzerinde uyutur ve bir adam çağırıp Samson'un saçlarının yedi örgüsünü kestirir... Tevrat'ta yer alan bu 'ihanet' öyküsü, operalara ve filmlere konu olmuştur. 1948'de çevrilen 'Samson ve Dalila' filminde, dönemin ünlü yıldızları Hedy Lamarr *(solda)* ve Victor Mature *(altta)* rol almışlardı.

İSLÂM'DA VE OSMANLI'DA...

Hıristiyanlığın, Museviliğin, Putperestliğin egemen olduğu bir dünyada İslâm'ın şaşırtıcı bir hızla kabul görmesi 'hain' ve 'ihanet' kavramlarının yoğun şekilde gündeme gelmesine neden olur.

Öncelikle, yandaşlarını bu yeni ve etkili dine kaptıranların kızgınlığı vardır. Oysa İslâm'ın bu konudaki anlayışı ılımlı olur. Kuranı Kerim'de sadece iki yerde 'hain' sözcüğü kullanılır (Nisa Suresi 107 ve Enfal 71). Bunlar da, hıyanet olaylarının hesaplaşmasının yeryüzünde değil, ahirette Allah nezdinde yapılacağına ilişkindir.

Kuran'da, İslâm'a katılmaların (ihtida) yanı sıra, İslâm'ı kabul ettikten sonra ayrılma ve geri dönme (irtidad) konusu da aynı nitelikte gündeme getirilir. Dininden dönüp kâfir olarak ölenle hesaplaşma sadece ahirette olacaktır (Bakara 2 ve 217). Yani irtidat şahsî ölçüde kalırsa, kararı yalnız Allah verecektir.

Buna karşılık, irtidat eden (yani mürted) İslâm'ı reddetmekle yetinmeyip başkalarını da dinden çıkarmaya çalışırsa öldürülmesine izin vardır (Nisa 4-19).

Hazreti Muhammed'in daha çok Hicaz bölgesinde kökleştirmeyi başardığı İslâm dini, asıl büyük ve hızlı yayıl-

Kamus-u Türkî'den Türk Dil Kurumu'na:

'Hain' ve 'hıyanet' kavramları

Önce, Türk Dil Kurumu'nun Sözlük'ünden başlayalım: "Hain: Hıyanet eden. Zarar vermekten, üzmekten ya da kötülük yapmaktan hoşlanan kimse. Bu sözcük kimi vakit sitemli bir seslenme olarak da kullanılır, 'Hain, biz seninle böyle mi konuşmuştuk?' gibi; ya da kötü bir niyetle, 'hain bir bakış'da olduğu gibi..." Türk Dil Kurumu, 'hıyanet' sözcüğüne de iki anlam yüklenmiş: Kutsal sayılan şeylere el uzatma, kötülük etme ya da karşı davranma. Örneğin, 'Emanete hıyanet olmaz' cümlesindeki gibi... Bir de 'hıyanet' sözcüğü, 'vefasız' anlamına, sitem için kullanılıyor: 'Hıyanet, beni hiç aramıyorsun' gibi... Bu tanımlamalar son derece geniş bir yelpazenin varlığını kanıtlıyor. Sitemden, dostça uyarıdan en şiddetli -ölüm cezası getirebilecek- suçlamaya kadar, her konumda kullanıldığını görüyoruz.

Bunun anlamı, 'hain' ve 'hıyanet' sözcüklerini kullananın kişisel eğiliminin, duygularının bu seçimde rol oynadığı gerçeğine dayanmaktadır... Günümüzdeki geniş kapsamlı anlayışa karşılık, 110 yıl öncesine ait bir sözlüğe -Şemsettin Sami'nin Kamus-u Türkî'sine- baktığımızda, daha sınırlı bir tanımlamaya tanık oluruz: "Hain: Hıyanet eden, doğrulukla hareket etmeyip gadr ve hile ile işleyen, emniyeti suistimal eden, gördüğü iyiliğe karşı küfran-ı nimet eden; hain adam hiçbir vakit hayır görmez; haini memleket, haini devlet; memleketine ve devletine karşı ihanet eden." Aynı sözlükte, 'hainlik' de, şöyle tanımlanıyor: "İnsanın gördüğü iyiliğe veya devleti menfaatine karşı hareket ve zarara çaba sarf etmesi."

Giyotine götürülen Marie Antoinette (solda, en üstte). **Alemdar Mustafa Paşa** (solda, ortada). **Yeniçeri Ocağı'nın bozulduğu dönemlerde bir yeniçeri neferi** (solda).

neminde, 'hain' ve 'ihanet' kavramları resmî belgelere de girer. 1808'de Sultan I. Mahmud ile Alemdar Mustafa Paşa ve Rumeli Ayanı arasında düzenlenen 'Senedi İttifak' daha başlangıcında, konuyu gündeme getirir:

"Vezirler, ulema, rical, hanedan ve ocakların ihanete izin vermemeleri ve sultanla saltanatın ihanetten ve fesattan korunmasına malen ve bedenen taahhütte bulunulması..." amacıyla anlaşma yapılmaktadır. Hedef alınanlar 'erbabı fesat'tır.

'Erbabı fesat', isterseniz 'hain' denilenler, Alemdar'ı öldürecek, Sultan Mahmud canını zor kurtaracak ve ancak 1826'da, Yeniçeri Ocağı kanlı bir biçimde ortadan kaldırılınca, haklarında 'hain' deyimi rahatlıkla kullanılabilecektir.

'HAİN'İN İÇERİK DEĞİŞTİRMESİ

Osmanlı devletinin son yüzyılında, şairlerimiz hain sevgililerden bahsetmeye devam ederler; ama hıyanetin odağında yine siyasî olaylar vardır.

Ancak 19. Yüzyıl'ın ikinci çeyreğinden itibaren, İslâm'ın üstünlüğü ilkesi tam terk edilmemekle birlikte, Osmanlılık yani 'İttihadı Anasır' daha masına Hulefayı Raşidin döneminde tanık olmuştur. Ancak bir yandan İslâm'ı henüz tam hazmetmemiş olanlardaki geri dönme eğilimi, diğer yandan ortaya peygamberlik iddiasında bulunan kimselerin çıkması, yeni önlemler alınması ihtiyacını doğurmuştur.

Böylece ilk halife Ebubekir zamanında, İslâm hukukuna, 'irtidad'a (ihanete) önlem olarak, öldürme kuralı getirilmiştir...

'HASTA ADAM' DÖNEMİ

Osmanlı devleti 19. Yüzyıl'da 'Hasta Adam' durumuna gelip parçalanma emareleri göstermeye başlayınca, 'hain' deyiminin de daha geniş kapsamlı kullanılmaya başlandığı görülür.

Yeniçeri ayaklanmaları sıralarında, Sultan III. Selim dö-

Hazreti Muhammed'in ölümünde; Hasan, Hüseyin, Ebubekir, Ömer ve Fatma ağlıyorlar (üstte; Siyer-i Nebî yazmalarındaki bir minyatürden). **İşgal günlerinde İstanbul Hükümeti'nin başında bulunan Damat Ferit Paşa, İngiliz, Fransız ve İtalyan subaylarla birlikte** (sağ üstte). **İşgal günlerinin padişahı Sultan Vahideddin, sarayda bir tören sırasında** (sağda).

açık deyimle, Müslümanlar ile gayrimüslimlerin eşitliği kabul edilir.

Aynı zamanda, İslâm'ı terk etmenin hıyanet sayılması ve idamı gerektirmesi ilkesinden de vazgeçilir.

İşte o andan itibaren, devlet ve hanedana bağlılıkla sınırlı bir hainlik anlayışı süreci başlar. Ancak özellikle gayrimüslimlerin ayrılıkçı-milliyetçi akımlarının bu değişmeden büyük ölçüde yararlanması, gündeme yeni sorunlar getirir. 1878 Berlin Anlaşması ile bütün varlığını Avrupa devletlerinin kontrolüne sokmuş olan Osmanlı, ayrılıkçılara bile hain damgası vurmayarak varlığını koruma çabasındadır.

Ayrıca Osmanlı saltanatının devamı için, II. Abdülhamid rejimi, Jön Türkler'e bile hain dedirtmez; onların etkilerini frenlemeye çalışır. Buna karşılık, Jön Türkler için Abdülhamid bir haindir.

1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra ise, Abdülhamid muhaliflerinin onun yerine birbirlerini hain diye suçlamakta yarıştıkları görülür.

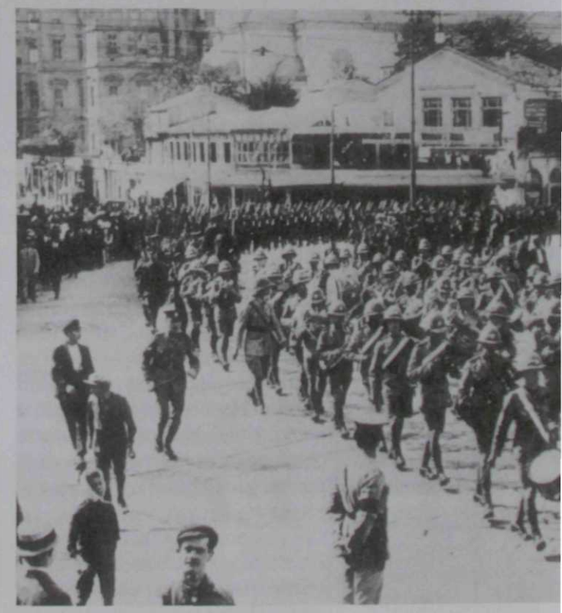
II. Meşrutiyet çerçevesinde, özgürlüklerle sağlamak istedikleri Osmanlı birliğinin, aksine parçalanmayı artırdığını fark edince, İttihatçılar da, Türkçülük akımına sarılarak devleti kurtarma yoluna girerler.

Böylece, hanedana bağlılık kavramı da ikinci plana düşer.

KURTULUŞ SAVAŞI SÜRECİ

1919-1922 dönemindeki karşılıklı 'hain' suçlamaları, çöküş psikolojisinin yarattığı bir ortamda değerlendirilmelidir. I. Dünya Savaşı'nda yenilince ülkeyi terk eden İttihatçılardan mirası devralanlar (Vahideddin, Damat Ferit, Ali Kemal ve diğerleri...) toplarını Dolmabahçe Sarayı'nın karşısına dizmiş galiplerle hesaplaşmak zorundaydılar.

Devleti, hanedanı ve İstanbul'u kaybetmemek için, galiplerin en güçlüsü İngiltere'yle uzlaşmaktan başka çare göremiyorlardı. 1830 ilâ 1840 arası Kavalalı Mehmet Ali'ye karşı, 1856'da ve 1878'de Rusya'ya karşı Osmanlı'yı destekleyen İngiltere'nin imparatorluğun ömrünün uzamasına yardımcı olduğunu biliyorlardı. Belki bir kere daha yardımcı olurlardı!..

Bırakınız askerî deneyimi, en basit devlet deneyimi bile bulunmayan bu Saray-Babıâli kadrolarına karşılık, Jön Türk-İttihatçı dinamizmine sahip yöneticilerle, Anadolu'nun hemen bütün halkı ise, bu sınırsız teslimiyetçiliğe direnme yanlısıydı.

Yetenekli bir lider de bulunca, dünyanın en büyük güçlerine karşı savaşı göze almaktan korkmadılar. Bu iki karşıt cephenin birbirlerini 'hain' ilan etmesi de kaçınılmazdı! ■

1878'de, Berlin Antlaşması'nın imza töreni (en üstte). **1908'in sonlarında İngilizlerin, "Boğazlar'dan serbest geçişi sağlamak için" Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a girişi** (üstte). **Damat Ferit Hükümeti'nin İçişleri Bakanı gazeteci Ali Kemal** (sol üstte).

Hayat dergisi aktarıyor

6-7 Eylül'den yargılandılar

27 Mayıs'ın ardından Demokrat Parti'nin ileri gelenleri, Yassıada'da yargılanır. Davalardan biri de, 6-7 Eylül Olayları'na ilişkindir. Dönemin en popüler dergilerinden Hayat da, bu davayı izler ve dava izlenimlerini fotoğraflarla birlikte yayımlar.

6-7 EYLÜL SANIKLARI ADALET HUZURUNDA

Hayat dergisinin 28 Ekim 1960 tarihli 44. sayısının kapağında, Yassıada duruşmalarında, mahkeme salonuna doğru ilerleyen Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Fuat Köprülü'nün fotoğrafı yer alır (sağ üstte).

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Bu yıl, Cumhuriyet tarihimizde derin izler bırakan '6-7 Eylül Olayları'nın 50. yılı... 6-7 Eylül 1955'te İstanbul ve İzmir'de meydana gelen olaylar, Adnan Menderes'in başbakan olduğu Demokrat Parti iktidarı dönemine rastlar.

O sıralar Kıbrıs'ta yaşanan krizle birlikte, giderek yükselen gerilim, 6 Eylül 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba konulmasıyla doruk noktasına ulaşır.

İstanbul'da, İstiklâl Caddesi'nden başlayarak kentte Rumlara karşı gelişen saldırılar sonucunda, binlerce dükkân ve iş yeri yağmalanırken, kiliseler ve ayazmalar da tahrip edilir.

Aynı seviyede olmasa da, İzmir'de de olaylar patlak verir. Bu saldırıların ardından, Türkiye'de yaşayan Rumların büyük çoğunluğu ülkeyi terk eder.

Olaylardan sorumlu tutularak tutuklananlar ise, ülkedeki komünistler olur. Aziz Nesin'den Kemal Tahir'e kadar, yüzlerce solcu aydın tutuklanarak aylarca hapis yatar.

Ancak yargı tutuklanan aydınları suçsuz bulsa da, Demokrat Parti iktidarının 'millî galeyan' olarak nitelendirdiği

olayların gerçek faillerini yargı önüne çıkarma çabası, 27 Mayıs 1960'a kadar, sonuç vermez.

27 Mayıs'ın ardından Demokrat Parti'nin ileri gelenleri, Yassıada'da 14 Ekim 1960 tarihinden 15 Eylül 1961 tarihine kadar yargılanırlar. 'Yüksek Adalet Divanı' adı verilen bu özel mahkemede, sanıklar toplam 19 davada hâkim önüne çıkarlar. 529 sanık, 203 celse süren davalarda yargılanırken, tam bin 63 tanık dinlenir.

'Köpek', 'Bebek', 'Barbara', 'Radyo', 'Örtülü Ödenek', 'Topkapı Olayları', 'Çanakkale ve Geyikli Olayları', 'Kayseri Olayları', 'Demokrat İzmir Gazetesinin Tahribi', '27-28 Nisan Ankara ve İstanbul Olayları', 'İstimlak Yolsuzluğu', 'Vatan Cephesi Yolsuzluğu' ve '6-7 Eylül Olayları' gibi isimlerle anılan bu davalar, sonradan 'Anayasayı Ihlal Davası' ile birleştirilir.

15 Eylül 1961'de Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından, 15 Demokrat Parti yöneticisi idama mahkûm edilir. Milli Birlik Komitesi, idamlardan dördünü onaylar. Eski Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın cezası, ileri yaşından dolayı hapse çevrilirken Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamlarına karar verilir.

19 Ekim 1960 ilâ 5 Ocak 1961 tarihleri arasında Yassıada'da 20 oturum süren 11 sanıklı '6-7 Eylül Olayları' davası, kamuoyunun ilgiyle izlediği davalardan biri olur. Dönemin en popüler dergilerinden Hayat da, bu davayı izler ve dava izlenimlerini fotoğraflarla birlikte yayımlar.

Biz bu yazımızda, Hayat dergisinin izlenimlerini 'yorumsuz' bir biçimde sizlere aktarmaya çalışacağız...

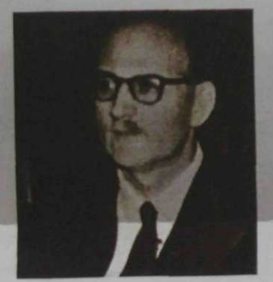
Derginin ilk sayfalarında yer alan "Şimdiye kadar sanıkları meçhul kalan 6-7 Eylül davası başladı" başlıklı yazı şu satırlarla devam eder:

"İstanbul'u tarihte misli görülmemiş bir perişanlığa düşüren ve milyonlarca lira değerinde millî servetin sokaklara saçılması, binlerce dükkânın yağma edilmesi, 73 kilise, havra ve ayazmanın yıkılması ile neticelenen 6-7 Eylül Olayları, 1.865 gün sonra nihayet adalet huzuruna getirildi. Yassıada muhakemelerinin en ilgi çekici davalarından olan 6-7 Eylül duruşmalarının ilk

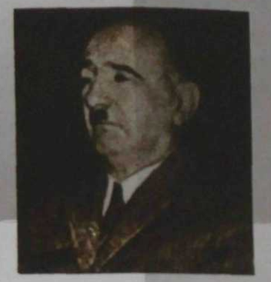

gününde, Yüksek Adalet Divanı kararnameyi 11 sanığa okudu. 4.000 kelimelik kararnamenin esası, adı geçen olayların bir tertip eseri olduğu noktasında toplanıyordu. Ama sanıklardan hiçbiri bunu kabul etmedi ve bir kısmı bunun, gizli bir kuvvet veya komünist tertibi olabileceği fikrini savundu. Başkan ise, o zaman kurulan muhakemenin komünistlerin ve olayla ilgili gösterilen 'Kıbrıs Türktür Cemiyeti' üyelerinin beraatına karar vermiş olması gerçeğini ileri sürerek, bu durum karşısında faillerin kim olabileceğini sormuş, ama 11 sanıktan her biri de hiçbir şeyden haberdar bulunmadıklarını iddia etmişlerdir."

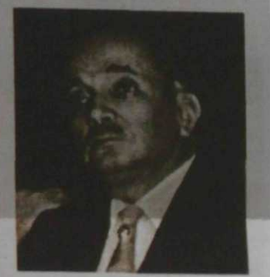
Dergide, 11 sanığın fotoğraflarının yer aldığı sayfanın sonunda "Sanık Yakınları Yassıada Yolunda" başlığını taşıyan kutuda, 'düşük cumhurbaşkanı' Bayar'ın kızı Ni-

ZORLU — O sıralarda Londra'da bulunduğu için 6 - 7 eylül sanığı haline getirilmesindeki sebebi anlıyamadığını söyledi.

KÖPRÜLÜ — «Bendeniz esasen alâkadar olmadığım, tesadüfen karıştığım bir meseleyi cevaplandırmağa çalışacağım» dedi.

GÖKAY — Sabık İstanbul Valisi, «Hâdisenin içine kimler karışmıştır, muharrikleri kimler olabilir bilmiyorum» dedi...

ERİŞ — O zamanki İstanbul Emniyet Müdürü Alâattin Eriş sakin ve tok bir sesle o gecenin panoramasını etraflıca çizdi.

HADIMLI — «Kararname» ye «Fezleke» diyen sabık İzmir Valisi, iller kanunundaki maddelerle kendini savunmağa çalıştı.

BALİN — Selânik bomba olayı ile ilgili sanıklardan Başkonsolos Balin adı geçen bomba ile ilgisi olmadığını iddia etti...

TEKİNALP — Selânik Konsolos muavini Tekinalp ise kurye çantası içinde Türkiyeden bomba taşındığı iddiasını reddetti...

UÇAMER — Konsolosluk kavası Hasan Uçamer, Yunan makamlarının baskısı altında itirafname imzaladığını söyledi...

ENGİN — Oktay Engin ise bütün baskılara rağmen Atatürk'ün evine atılan bomba ile ilgili itirafname vermediğini söyledi.

Hayat dergisinde, 'Duruşmadan Portreler' başlığı altında, 11 sanıktan 9'unun fotoğraflarına, mahkemedeki tavırları da anlatılarak yer verilir (üstte). Davanın diğer iki sanığı da Celâl Bayar (en solda) ve Adnan Menderes (solda) idi.

1955'in 6-7 Eylül'ünde İstanbul: Yağma ve çapulculuk...

6-7 Eylül Olayları'ndan sonra, İstiklâl Caddesi'nde Tünel tarafı civarında çekilmiş bir fotoğraf: Cadde üstünde, Rum vatandaşlara ait dükkânlardan yağmalanmış kumaşlar ve giyim eşyaları yerlerde sürünüyor. Görüntüde tahrip edilmiş otomobiller de yer alıyor.

lüfer Gürsoy'un, İstanbul eski valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın kardeşi Sadettin Kerim Gökay'ın, Atatürk'ün evine bomba atmaktan sanık Oktay Engin'in kız kardeşi Dilek Engin'in ve duruşmayı izlemeye giden gençlik temsilcilerinin fotoğrafları yer almaktadır.

Bir sonraki sayfada "Duruşmadan Portreler" başlığıyla duruşma izlenimlerine yer verilir ve fotoğraflar eşliğinde, sanıkların ifadeleri ve mahkemedeki tavırları okura aktarılır.

Dava devam eder; Hayat dergisi de, 4 Kasım 1960 tarihli 45. sayısında mahkeme izlenimlerine yer verir. 'Tanıklar Konuşuyor' başlıklı yazıda Menderes'in, Patrik Spiro Athenogoras'ın, Vali Refik Tulga'nın, Maliye Bakanı Ekrem Alican'ın, CHP milletvekili Turan Güneş'in, eski Emniyet Müdürü Kemal Aygün ve polis müdürlerinden Orhan Eyüboğlu'nun fotoğraflarıyla birlikte, dergide ifadeleri de yer alır.

Birkaçını okuyalım: 75 yaşındaki Rum Ortodoks Patriği Spiro Athenogoras, "Hiç kimseden korkmadan, hiçbir şey saklamadan ve hiçbir şey ilâve etmeden bildiğini dosdoğru söyleyeceğine namusu üzerine..." Rumca olarak yemin ettikten sonra, mahkeme başkanı, dönüp arkasında sanık iskemlesinde oturanlara bakmasını, onları tanıyıp tanımadığını sorar.

Hayat'ın ifadesine göre, dışarıdan, çok parlak bir güneşten birdenbire loş salona girdiği için, Athenogoras sanıkları görmemiştir. Tanık sırasından arkasına dönüp uzun uzun Menderes'e, Bayar'a ve ötekilere kısık gözlerle bakar. Dergiden okuyalım sonrasını:

"Yüzü sakalının rengine dönüştü: Bembeyaz. Evet, baş

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, Yassıada Duruşmaları'nda (sağda).
6-7 Eylül Olayları davasında, Menderes ve Bayar tanıkları dinliyor (en sağda).

tarafta oturanları tanıyordu. Sonra Rumca olarak, kalın bir sesle konuşmaya başladı: '6-7 Eylül günü vakadan iki saat önce vali Fahrettin Kerim, Patrikhane'ye telefon etti, vuku bulacak hâdiselerden telâşlanmayınız...' dedi... Ve hâdisenin tertip olduğuna dair şahsî bir kanaati bulunmadığını söyledi. Halbuki Menderes'e yazdığı son derece şiddetli bir mektupta: 'Muazzam bir plân ve programla gecenin geç vaktinde bir işaretle aynı zamanda başlayan vakalar...' dan bahsetmişti.

Patrik: 'Vaka hakkında benim şahsî tahkikatım ve kanaatim yoktur. Sen Sinot Meclisi bu hususta tahkikat yapmıştır. Bu mektup da buna istinat eder.' dedi.

Ve eliyle kalbini tutup hâkimleri selâmladıktan sonra çekildi."

6-7 Eylül Olayları döneminde İstanbul'un ünlü polis müdürlerinden biri olan Orhan Eyüboğlu'nun ifadesi ise, dergide şu satırlarla yer alır: "Bir ara Beyoğlu'nda nümayişçileri dağıtmaya çalışıyorduk. Emniyet Umum Müdürü Ethem Yetkiner'i gördüm. Yetkiner bana sokularak, 'İki cam için bu kadar şiddet göstermeyin' dedi. Dahiliye Vekili de vilâyette, 'Bu bir galeyanı millîdir. Şiddet kullanmayın' diyordu. Bu müşahedelerim de kanaatimi kuvvetlendirdi."

Bu ifadelerin yanı sıra, Hayat dergisi "Menderes'i güldüren tanık" başlığıyla verdiği bir emniyet amirinin ifadesini de şöyle aktarıyordu:

"Adaların eski Emniyet Amiri anlatıyordu: 'Baktım ki bu iş ocak başkanının başı altından çıkıyor. Aldım onu içeri... Ertesi gün bana telefon ettiler: 'Ocak başkanı tevkif edilir mi? Seni yürütürler... Sen yolcusun arkadaş!..' dediler. Bir ay kadar sonra sahiden yürüdük reis bey... Tekaüt!..' salonda kahkahalar... Sanık Menderes de dayanamamış, gülüyordu. Hatta eski emniyet amiri onun tarafına bakıp 'İş tertiptir' dediği zaman bile..." ■

Kararnameden satırlar

21 Eylül 1960'ta Hayrettin Şakir Perk başkanlığında toplanan Yüksek Soruşturma Kurulu'nun hazırladığı kararnamede, ilginç tespitler yer almaktadır:

- İstanbul'da bırakılan İçişleri Bakanı Gedik, vilayette gösterileri millî bir galeyan, gençliğin nezih bir toplantısı diye tavsif edip, brütal hareket edilmemesini Vali'ye ve Emniyet Müdürü'ne bildirmiştir.
- Nümayişlerin vahamet kesbettiğini İzmit'te duyup Sapanca'dan İstanbul'a ve Vilayet'e dönmüş olan sanıkların *(üstte; Celâl Bayar olay mahallinde)* kendi tertip ve teşviklerini örtmek maksadı ile hadiselere mutlaka bir mes'ul aramak kaygusuna düşüp adlî tahkikatla masumiyetleri taayyün eden komünistler ve 'Kıbrıs Türktür Cemiyeti' mensupları için tevkif emri vermiş bulunmaları...
- Üç grup halinde toplanabilecek sanıklardan, beş politikacının [Bayar, Menderes, Gedik, Zorlu, Köprülü], ırk mülâhazasıyla, Rum vatandaşları anayasal haklarından yoksun bırakmak üzere T. Ceza Kanunu'nun 141. maddesinin son fıkrasında belirtilen türden bir cemiyet kurdukları [Gedik intihar ettiği için, hakkında dava açılmaması; Köprülü'nün ise *(solda)* yeterli delil yokluğundan mahkemesinin men'i].

6-7 Eylül Olayları davasında tanık olarak dinlenen Rum Ortodoks Patriği Spiro Athenogoras (solda, en üstte).

'Fabrikalar kuran fabrika'

Karabük Demir Çelik

Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın genel görünümü (üstte). Başbakan İsmet İnönü, fabrikaların temel atma töreninde halka hitap ediyor (sağda) ve açılışa dair bir hatıra yazısı yazıyor (en sağda).

Karabük Demir Çelik Fabrikaları; Türkiye'de sanayileşmeye katkılarıyla, yoktan var ettiği bir şehirle, sonraları ihmal edilmişliğiyle, zengin bir tarih sunuyor bizlere...

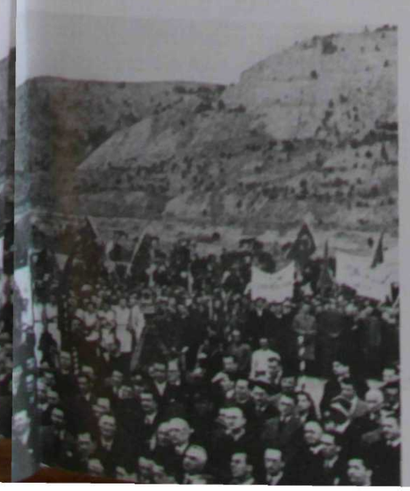
FATİH TOPTAN

İşletmeye alınışının 40. yılını 15 Mayıs'ta kutlayan, Türkiye'nin dev sanayi kuruluşu Erdemir (Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.) bu günlerde, kuruluş yıldönümünden çok, özelleştirilmesiyle gündemde... Bu konudaki tartışmaları başka mecralara bırakarak, Türkiye ağır sanayiinin temeli, Türkiye'nin ilk entegre demir-çelik tesisi, 'fabrikalar kuran fabrika' Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın öyküsüne bakalım...

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sanayileşme politikasında, devletin özel sermaye birikimine katkıda bulunması anlayışı hakimdir. 1923'teki İzmir İktisat Kongresi'nde, sanayiciler lehine alınan bazı ilkesel kararlar, 1927'de, Teşviki Sanayi Kanunu'yla uygulamaya koyulur. Ne var ki, bu teşviklere rağmen, dönemin koşullarının da etkisiyle, sanayileşmede kayda değer bir gelişme sağlanamaz.

1929-1939 dönemi ise, 'devletçi sanayileşme dönemi' olarak anılır. 1932'den itibaren, öncülüğü devlet işletmelerinin alacağı bir sanayileşme hareketine girişilir ve bir sonraki yıl, 'Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı' hazırlanır. Planda, iç tüketime yönelik malların üretimine ağırlık verilmesi, ana hammaddeleri Türkiye'de bulunan veya tedarik edilebilecek olan sanayilere yatırım yapılması ve özel kesimce gerçekleştirilmesi mümkün görülmeyen işletmelerin devletçe kurulması gibi noktalar ön plana çıkmaktadır. Planı uygulama görevi Sümerbank'a verilir ve Sümerbank'ın bünyesinde çok sayıda devlet işletmesi kurulur.

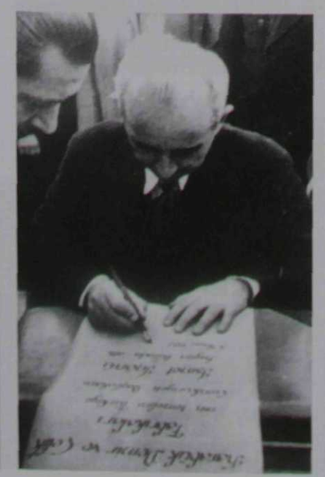

Aslında, Türkiye'de demir-çelik sanayiinin kurulması yönündeki ilk çalışmalar, 1925 yılında İktisat Vekaleti tarafından başlatılmıştır. Yabancı uzmanlar çağırılarak incelemeler yaptırılır. Türkiye'de 'ağır demir sanayiinin' kurulmasına dair kanun 17 Mart 1926'da kabul edilerek 29 Mart'ta Resmi Gazete'de yayınlansa da, çalışmalar devam ettirilmez. 1928'de, Erkan-ı Harbiye'de bir toplantı yapılarak demir-çelik sanayiinin durumu yeniden incelenir; ancak, bütçeye ödenek konmadığından yine bir sonuç alınamaz...

Çalışmalar, 1932'de Sovyet bir heyetin incelemeleriyle yeniden başlar. Mevcut sanayileşme politikaları çerçevesinde, bu kez iş ciddidir ve tesise yer aranmaktadır. Maden kömürü havzalarına yakın olması, demiryolu güzergâhı içinde yer alması, yörenin işçi yerleşmesine uygun oluşu ve jeolojik bakımdan ağır sanayiinin kurulmasına elverişli olması, Karabük seçeneğini ön plana çıkarsa da, asıl, bugün geçerliliğini yitiren başka bir sebep vardır: Mareşal Fevzi Çakmak'ın sözleriyle "Tesis, düşman ordusunun top menziline düşmeyecek kadar içerlek, piyadenin ulaşamayacağı kadar kuytu, süvarinin dört nala kalkamayacağı kadar sarp bir yerde" kurulmalıdır (Aktaran: Aydın Engin, 75 Yılda Çarklardan Chip'lere, T. İş Bankası Kültür Yayınları)... Tüm bu koşullar göz önüne alınarak, tesisin inşası için Karabük seçilir...

Yer seçiminden sonra sıra finansman sağlanmasına gelir. O dönemde, sanayi yatırımları için finansman büyük ölçüde SSCB'den sağlanmaktadır. Bunun yanında, Karabük Demir Çelik Fabrikaları için 10 Kasım 1936'da İngiliz hükümeti ile 2,5 milyon Sterlin tutarında bir kredi anlaşması yapılır. H.A. Brassert firmasına ihale edilen tesislerin temeli; 3 Nisan 1937'de, Başvekil İsmet İnönü tarafından, Zonguldak ilinin Karabük Köyü'nde Filyos Irmağı'nın kolları olan Soğanlı ve Araç Çayları'nın birleştiği bölgede, geniş çeltik tarlaları üzerinde atılır...

ULUS

Ana Endüstriye başladık

İnönü Karabük fabrikalarının temelini attı

Memleket müdafaası bugünden sonra daha emin temellere istinad etmiş olacaktır

Başbakanımızın mühim nutku

İnönü diyor ki: "Biz sulh davacıları ile samimî olarak beraberiz,,

Logaritma sözünün türkçesi

4 Nisan 1937 tarihli Ulus gazetesi, temel atma töreniyle ilgili olarak 'Ana Endüstriye Başladık' diyor (üstte). Temel atma töreninde halk İnönü'yü bekliyor (en üstte).

1 Mart 1938'de makinelerin montajına başlanır ve 6 Haziran 1939'dan itibaren çeşitli üniteler sırasıyla devreye alınır. Tam 66 yıl önce, 9 Eylül 1939'da ise birinci yüksek fırından ilk pik demir elde edilir.

Tesis, çalışmalarına, 13 Mayıs 1955 tarihine kadar Sümerbank'a bağlı müessese müdürlüğü olarak devam eder. Bu tarihte, bağımsız bir 'İktisadi Devlet Teşekkülü' durumuna gelir ve 'Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü' adını alır. Bu ad ile çalışmalarına 1976'ya kadar devam eder. Karabük Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü, bu süre içinde 'fabrikalar kuran

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANE ve MÜZELER MÜDÜRLÜĞÜ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

Tesisteki ilk yüksek fırın 'Fatma'nın ateşlenmesi (sağda).

Yüksek fırınlar, entegre demir-çelik tesislerinin 'simgeleşmiş' bölümleridir. Bu yüzden, Karabük Belediyesi'nin ambleminde de, yüksek fırın ön plana çıkar: Karabük Demir Çelik'in yüksek fırınlarının farklı açılardan görünümü (üstte ve sağda).

itibaren Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (TDÇİ) Genel Müdürlüğü, Karabük Demir Çelik Fabrikaları Müessese Müdürlüğü statüsünde çalışmalarına devam eder. Ayrıca, Karabük artık 'tek' değildir. 1965'te Erdemir, 1975'te İsdemir (İskenderun Demir Çelik İşletmeleri) üretime başlamıştır ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları, bu tesislerin kurulmasına ve işletmeye alınmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Hatta Erdemir'in kurucu ortağı olmuş ve bu tesisin sermayesinin yüzde 25,5'ini bizzat finanse etmiştir...

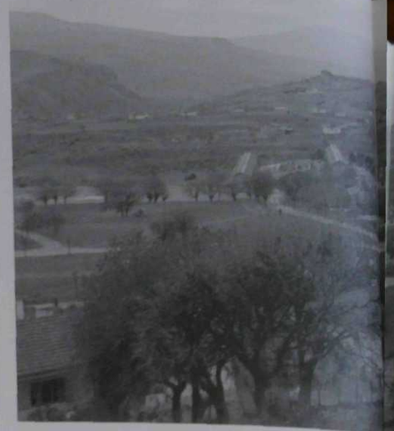
Entegre demir çelik tesislerinin en önemli farkı, cevherden demir veya çelik elde edilmesidir. Kok ve demir cevheri yüksek fırına yüklenir ve buradan pik demir elde edilir. Daha sonra çelikhanede, pik demirin karbon oranı belli değerlerin altına düşürülerek çelik elde edilir ve bu çelik, haddehanelerde istenilen yarı ürüne dönüştürülür.

Karabük'ün cazibesini yitirmesindeki en önemli etkenlerden biri de, çelikhanesinin yeni yöntemlere uyarlanmamasıdır. 9 Ocak 1940'ta işletmeye alınan çelikhanede, Siemens-Martin tipi ocaklar bulunmaktadır. Sonraki yıllarda çelikhanede kapasite artırımları yapılmış, fakat asıl yapılması gereken, yani bugün geçerli yöntem olan ve Erdemir ve İsdemir'de de kullanılan; dünyada 1940'ların sonlarından beri kullanılmakta olan, daha az enerji tüketen ve daha kısa döküm süreleri veren 'bazik oksijen fırını' yöntemine geçilmez. Zira, 1994'te hazırlanan 'Karabük Demir Çelik Fabrikaları İnceleme Kurulu' raporunda, çelikhane projesinin 'olmazsa olmaz' şart olduğu ortaya koyulur. Böylece, bu yönde 1970'li yıllarda başlayan ve sonuç vermeyen çalışmaların

fabrika' olarak anılmasını sağlayacak önemli işlere imza atmaya başlar. Çok sayıda çimento fabrikası, şeker fabrikası, TRT radyo ve televizyon anten direkleri, MKEK ve orduya ait fabrikalar, aralarında Seydişehir Alüminyum'un da bulunduğu Etibank tesisleri, petrokimya tesisleri, seramik çinko ve kurşun fabrikaları, demiryolu köprüleri, tersane ve liman tesisleri, çay fabrikaları, kapalı spor salonları, maden işletmeleri gibi, ülkenin dört bir yanındaki pek çok tesisin kurulmasına büyük katkıda bulunur.

İşletme, 21 Mart 1976'dan

ardından, yeni çelikhane ancak 1 Temmuz 1999'da işletmeye alınır. Tabii ki Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nı 1994 sürecine götüren tek neden çelik fabrikalarının eskiyen teknolojisi değildir. Bunun yanında, tesiste yapılması gereken çeşitli teknik yenilikler ve KIT'lerde yaşanan, artık iyice bilinen sebepler de önemli etkendir...

Dünyada, demir-çelik üretiminin yaklaşık yüzde 70'i entegre tesislerden, yüzde 30'u ise hurdadan üretim yapan elektrik ark ocaklı tesislerden elde edilir. Türkiye'de bu rakam tam tersinedir. Türkiye, her geçen gün gelişen otomotiv, beyaz eşya gibi sektörlerin ihtiyacı olan yassı ürünlerin ihtiyacını mevcut demir-çelik tesisleriyle karşılayamıyorken, uzun ürün-yassı ürün oranında da, dünyayla kıyaslandığında, yukarıdakine benzer hattâ daha da Türkiye aleyhinde bir oran olduğu görülür. Bu çarpıklıkları uzatmak mümkün...

İşte bu ve bunun gibi bu yazının konusunu aşan çeşitli yanlış planlamaların üstüne bir de yanlış yönetimler eklenince, 5 Nisan 1994'te dönemin hükümeti, yıl sonuna kadar özelleştirilmezse Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın kapatılmasına karar verir. 1 Nisan 1995'te ise, çalışanlar, yöre halkı, sanayicisi ve esnafının iştirakiyle kurulan Karabük Demir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Kardemir), işletmeyi devletten devralır. O günden sonra, acil yapılması gereken çeşitli yatırımlar yapılsa da, bunlar halen istenilen seviyeye ulaşmış değildir...

Karabük Demir Çelik Fabrikaları, yoktan 225 bin nüfuslu bir şehir yarattı. Ülke sanayiinin gelişimine büyük katkıda bulundu. Safranbolu ilçesinin bir köyü olan Öğlebeli'nin 13 hanelik mahallesi olan Karabük'te, kısa süre içinde okullar açıldı, halkevleri, tiyatro salonları kuruldu. Gün geldi, yüksek yatırım maliyetleri ve bu yatırımların diğer sektörlere göre zor geri dönüşü sebebiyle günümüz koşullarında tekrar kurulması neredeyse imkânsız olan ancak, ülke için büyük bir önem taşıyan ve yapılacak modernizasyonlarla kârlı hale getirilebilecek böylesi bir tesisin kapatılmasına karar verildi...

Son sözü, Karabük Demir Çelik İşletmeleri'nde, inşaatından başlayarak aralıksız 45 yıl çalışan ve kuvvet santrali ustabaşılığından emekli olan Hakkı Yardibi'ne bırakalım:

"Bu fabrika bizim gözümüz. Bizim gözümüzün ışığı. O cevherin ışığını bilir misin sen? O ışıktır. Memleketin ışığı. İyi bakmazsan kör eder adamı. Erimiş cevhere bakmasını bileceksin. Yoksa kör olursun. Ne demek istediğimi anlıyon mu sen?.." (Aktaran Aydın Engin, a.g.e.) ■

Fabrikanın çevresinde oluşturulan 'Yenişehir'den görünümler (sol üstte ve altta). Fabrikanın 1930'ların sonundaki genel görünümü (altta).

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

'Sinema muhitinde hayretle karşılanan izdivaç'

Şarlo evleniyor!

Nisan 1922 tarihli 'Resimli Hayat' dergisi, 'bütün dünyanın meşhur ve sevimli sinema kimliği olan Şarlo'nun evlilik haberinin arka planını ve ayrıntılarını okurlarına aktarır.

"Geçenlerde gazetelere gelen telgrafta, bütün dünyanın meşhur ve sevimli sinema kimliği olan Şarlo'nun genç, taze ve saf bir kızla evlendiği bildiriliyor. Şarlo, beynelmilel tanınmış ve sevimli bir artist olduğu için onun hayatı herkesi alâkadar eder. Bilhassa Şarlo gibi, dünyanın en güzel ve en dilber kadınları arasında yaşayan; şimdiye kadar başından bin macera geçen sanatkâr nihâyet, bütün dünyanın nazarını celb eden dünya güzellerini bırakır. Hâriçte samimi, saf ve temiz bir kızla evlenişine herhalde şayân-ı dikkat olmak lazım... Her tarafta kadınlar arkasından koşarken, para sarf eder ve kalp yıpratırken Şarlo, kadınlar tarafından takip edilmektedir. Zengin veya fakir, sahne mensûbu veya sahne hâricinde yüzlerce güzel dilber kadın bu meşhûr komiği fethetmeye çalışmaktadır.

Şarlo, hayatında müteaddid dünya güzelleri ile temasa gelmiş; birçokları ile aşk maceraları yaşamıştır. Denilebilir ki; sahnede gördüğümüz bütün meşhûr kadınlar birer defa Şarlo'nun aşk tuzağına düşmüşlerdir. Şarlo'nun ilk aşkı, 'Paris Kadını' filminde oynayan Edna'dır. Bu münâsebet çok uzun sürmedi. Film tamamlandıktan sonra Edna bir gün bir sene başı eğlencesinde cürm-ü meşhûd halinde yakalanmıştır. Bu hâdise iki artist arasındaki münâsebete son vermiştir. İkinci aşkı Milder ismindeki sinema güzelidir... Şarlo, henüz birinci izdivaç acısını unutmamıştı. Sevgilisi, Şarlo'yu tuzağa düşürmede pek müşkülat çekmedi. Bu münâsebet izdivaca dönüştü.

Karasi'de, Yalı Mevki'inde inşa olunan polis kulübesi...
(Polis Mecmuası, No.28, S.665/1911)

İki sene sonra karısı, Şarlo aleyhine talak davası ikâme ederek, kocasını zulümle ithâm etti. Mahkeme, Şarlo'yu karısına 300 bin dolar cezâ-yı nakdi ödemeye mecbur etti.

Şarlo artık her gün yeni bir aşk peşinde koşmayı, daldan dala atlayarak her gün yeni bir çiçekten bal toplamayı öğrenmişti. Nihâyet bir gün, henüz artist arkadaşları ile kahvaltı ederken; hizmetçisi bir genç kızın kendisini aradığını haber verdi. On altı yaşlarında, esmer, karagözlü, henüz çocuk denecek kadar saf ve temiz bir kızdı. "Şarlo, çocukluğumda büyüdüğüm zaman benimle evleneceğini vaad etmiştin. Bu vaadini hatırlatmaya geldim" dedi...

Şarlo, kızın siyah ve derin gözlerine baktı. Çocukluk arkadaşıydı. Halinde bir başkalık, bir samimiyet ve bir husûsiyet vardı. Bu kız her gün aralarında yaşadığı kadınlara benzemiyordu. Demek ki, hayatında onun bildiğinden başka türlü kadınlar da vardı. O artık, sahte, süslü püslü kadınlardan bıkmıştı. Zevk için, eğlence için, aşk için yaratılmış kadınlardan usanmıştı.

O saf ve temiz bir yuva istiyordu. Yuvada çocukların masum gürültüsünü duymayı tahayyül ediyordu. Bütün mazinin üzerine bir perde gererek, yeni bir hayata girmeye ve iyi bir aile babası olmaya karar verdi. Artık aşk maceraları arkasından koşmak için tâkati yoktu. Bu izdivaç sinema muhitinde hayretle karşılandı; fakat Şarlo'nun ruhunu bilenler için bundan tabî bir şey olamazdı."
(Resimli Hayat, No.36, S.5-7/ Nisan 1922)

İstanbul Konservatuarı Heyeti
Geçen cuma günü Galatasaray Salonu'nda bir konser veren İstanbul Konservatuarı Heyeti, pek büyük taktire mazhar olmuştur. Kıymettâr sanatkarlardan teşkil eden konservatuar heyetine mensûb gençlerin resimlerini yukarıda derc ederiz.
(Resimli Gazete, No.192, S.8/1927)

Bebek Bahçesi'nde Ağustos rüzgarı...

Bu gün hava ne güzel; gökler bulutsuz açık, haydi dışarıya çık. Kırlarda dolaş, sahilde gezin. Yeşiller bürünmüş baştan başa vadiler. Ah, deniz hırçın! Yine doğru Marmara. Gemiler dolaşıyor suları yara yara. Karar vermedik mi? O kadar düşünme pek. Zira mesirelerin en güzelidir Bebek!.. Gel senle vapura binelim. Hatta akşama kadar Boğaz'da gezelim. İşte yol alıyoruz; vapur Boğaz'a girdi. Bak, renk renk Boğaziçi ne güzel görünüyor; manzara bir şal gibi. Köpükleri savurduk mesafeleri aştık. Bebek İskelesi'ne nihâyet yanaştık. Bütün bütün coşuyordu ruhumuz şu anda. Kulak ver şu bahçeden aks eden cazbanda!..

Dört taraftan sandallar geçiyor boyuna. Akşam vaktine doğru, yine Bebek Koyu'na Ağustos rüzgarı esiyor ılık ılık; kaynaşan bahçede coşkun bir kalabalık. İnan ki, kolay kolay bu fırsat geçmez ele, bak da için açılsın çeşit çeşit güzellere. Kimisi sarışın, kimisi de kumraldır. Kimisinin yanağı tabî ki gül gibi. Aman sahilde duran şu genç kıza vuruldum. Zîra ki, kaşlarını, gözlerini pek sevdim. Bu yaz yine Bebek'te, nazlı bir bebek sevdim!..
(Resimli Cuma, Necdet Rüşdî, No.5, S.2/1927)

◆ Hazırlayan: Necati Güngör

BALTA OLMAK

Tarihteki yeniçeri zorbalıklarının bir eseri olarak dilimize yerleşmiş bir deyimdir balta olmak, balta asmak... Bilindiği gibi yeniçeri ocağına, kent yaşamındaki bazı işlerle ilgili görevler verilmişti. Bugünkü polisin, belediye zabıtasının, itfaiyenin yaptığı işler...

Dolayısıyla kentin günlük yaşamında birçok alanda yeniçerilerin borusu ötüyordu. Devletin başına dert açan, halkı canından bezdiren bu kent zorbaları, bir kadın üzerinde ya da bir işyerinde hak iddia ettikleri zaman bunu baltalarıyla işaretlerlerdi. Elindeki yelpazede ya da omzundaki mendilde balta simgesi bulunan hatun kişilere kimse yan gözle bakamazdı; çünkü taşıdığı işaret, onun bir yeniçeriye ait olduğunu anlatmaya yeterdi!

Müslim ya da gayrimüslim bir kimse İstanbul içinde bir bina yaptıracağı zaman, o semtin yeniçeri zorbasına haraç vermek durumundaydı. Zorbanın adamı gelip binaya balta asar, haraç verilinceye kadar o balta ordan indirilmezdi! Baltayı gören ustalar, kalfalar o saat işi bırakırlar, bırakmazlarsa tepeleneceklerini bilirlerdi. Yapının sahibi de başına gelecekleri iyi bildiği için, istenilen haracı vermekte gecikmezdi elbet... Aynı yolla çarşı esnafını, tüccar kesimini de haraca bağlamıştı yeniçeriler. Bir işyerine balta asılmaya görsün, esnaf ya da tüccar, istenilen haracı ödemek zorundaydı.

ÇİZMEDEN YUKARI

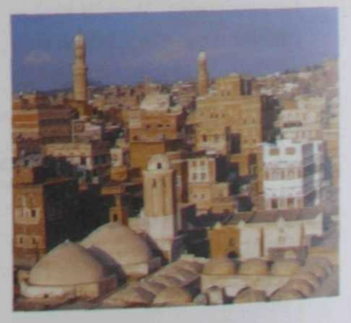
Haremin kadınlarından biri, hizmetindeki hadım zencinin kendisine âşık olduğunu anlamış; zavallı adamla oynuyordu. Ona ara sıra ayaklarını ovdurarak kendisine dokunma olanağı veriyordu... Bir gün yine adamı yanına çağırıp şöyle dedi: "Ayaklarımı biraz ov ama çizme hizasından yukarı çıkma."

Zenci, hanımının ayaklarına dokununca doğal olarak erkeklik duyguları kabarıyordu. Parmakları kadının tenin-de dolaşıyor, daha yukarılara çıkıyor; gel gelelim oyunbaz kadın onu daha da kışkırtmak için frenliyordu: "Ağa, ağa! Dikkat et, çizmeden yukarı çıkıyorsun..." İşte bu deyim de dilimize böyle yerleşmiş...

"BURASI MUŞ'TUR..."

Birinci Dünya Savaşı'nda Yemen cephesine yollanan Anadolu çocukları için yakılmış bu acıklı hüseynî türküyü bilmeyen, dinlememiş olan var mıdır? Sanmıyoruz... Ama, türküde geçen Muş iliyle Yemen'in ne ilgisi var, diyeceksiniz... Niye, "Burası Muş'tur / Yolu yokuştur" diye yakılmış Yemen'e gidenlerin ardından? İki kent arasındaki ses benzerliği yüzünden... Doğrusu, "Burası Huş'tur / Yolu yokuştur" olacak. *Huş*, Yemen'de bir kentin adı. Halk dilinde, Huş, Muş ile yer değiştirmiş. Öyle söylenegelmiş...

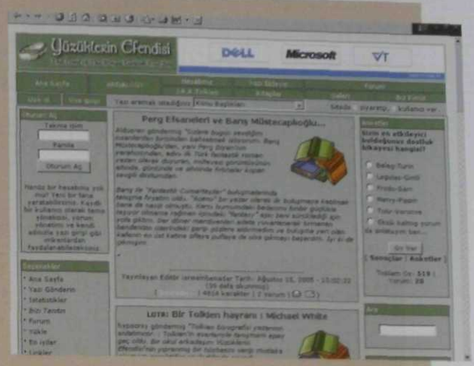

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

'Orta Dünya' tarihi

60 yıldır milyonlarca insana içinde yaşamaları için başka bir dünya sunan fantastik edebiyatın tartışılmaz en büyük efsanesi John Ronald Reuel Tolkien'in *(solda)* ölümünün üzerinden 32 yıl geçti. İncil'den sonra en çok okunan kitaplar arasında yer alan 'Yüzüklerin Efendisi' serisi ve yarattığı 'Orta Dünya' ile masal malzemesinden koca bir tarih yaratmayı başaran Tolkien, geride 'Orta Dünya' coğrafyası, tarihi, elfçe dili, balroglar, orklar, troller ve diğer ırkları ile kaynağını mitolojiden ve halk efsanelerinden alan bir dünya bıraktı... 'Yüzüklerin Efendisi' üçlemesi sinemaya aktarıldığında, Tolkien tutkunları arasında çok popüler bir site vardı: 'www.yuzuklerinefendisi.com'.

On binlerce kişinin üye olduğu bu site bugünlerde eskisi kadar popüler olmasa da, Arda'nın yaratılışından Güneş'in üçüncü çağına kadar 'Orta Dünya'nın tarihini merak edenler için güzel bir kaynak...

Bütün imparatorluklar...

Antik Çağ'daki Roma İmparatorluğu'ndan, 1900'lü yıllardaki Orta Afrika İmparatorluğu'na kadar, dünya tarihinde yer etmiş bütün imparatorlukları bir araya getiren geniş bir arşiv için 'www.allempires.com' adresi çok faydalı bir kaynak. İngilizce yayın yapan sitede imparatorluk tarihçeleriyle ilgili makalelerin yanı sıra bu konuda meraklı kişilerin bir araya toplandığı forum sayfalarında da çok geniş bir yelpazede bilgi alışverişi yapılıyor. Bin 700 kişinin üye olduğu 'www.allempires.com' forumlarında çok sayıda Türk de yabancı dostlarıyla sohbet ediyor, tartışıyor, bildiklerini paylaşıyor.

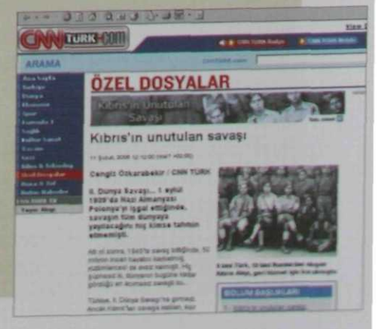
Olimpiyatlardaki geçmişimiz

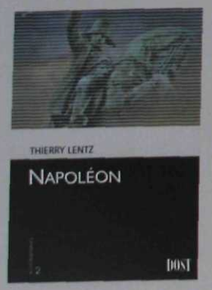
Olimpiyatlara ilk kez 1908 Oyunları'nda katıldık; ancak, ilk kez madalya aldığımız olimpiyatlar, 1936 Berlin Oyunları'ydı. Berlin'de, 'Mersinli' diye tanınan Ahmet Kireççi, 79 kilogram serbestte olimpiyat üçüncüsü olarak Türkiye'ye ilk madalyayı kazandırdı. 'Greko Romen'ci Yaşar Erkan da *(solda)* 61 kilogramda birinci olarak, Türkiye'ye ilk altın madalyayı kazandıran sporcu oldu. Ardından gelen olimpiyatlar ise, II. Dünya Savaşı nedeniyle yapılamadı. Sonuçta, barış ve kardeşlik adına düzenlenen olimpiyatlar, dönem dönem savaşın gölgesinde kaldı. Olimpiyatların tarihini, Türkiye'nin olimpiyatlardaki geçmişini merak edenler, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi'nin hazırladığı web sitesini inceleyebilirler: www.olimpiyatkomitesi.org.tr

'Kıbrıs Alayı'nın öyküsü

CNN Türk'ün internet sitesinde yer alan bir özel dosyada anlatılanlar, bugün bakıldığında, çok ilginç bir hikayeyi gözler önüne seriyor. II. Dünya Savaşı'nda, Kıbrıs'ı yönetimi altında tutan İngiltere, geri hizmette çalışmak üzere Kıbrıs'tan gönüllü asker toplama çalışmalarına başlamıştı. Kıbrıs'taki Türkçe ve Rumca gazetelere ilan veren İngiliz hükümeti, işsiz ada halkına sunduğu bu teklifle, 9 bini Türk ve 19 bini Rumlardan oluşan bir alay kurmayı başarmıştı. Bu alay, savaş boyunca 'Kıbrıs Alay'ı olarak anılacaktı: http://www.cnnturk.com.tr/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=499&haberid=71302

Napoléon
Thierry Lentz
Dost Kitabevi Yayınları, Mart 2005, Ankara

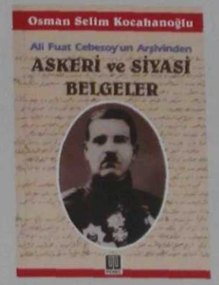

Lâtife Gazi Mustafa Kemal
S. Eriş Ülger
İnkılâp Yayınları, 2005, İstanbul

Atatürk'e Kurulan Pusu
(İzmir Suikasti)
Osman Selim Kocahanoğlu
Temel Yayınları, Nisan 2005, İstanbul

Ali Fuat Cebesoy'un Arşivinden Belgeler
Osman Selim Kocahanoğlu
Temel Yayınları, 2005, İstanbul

İstanbul Tulumbacıları
Reşad Ekrem Koçu
Doğan Kitap, Temmuz 2005, İstanbul

Edebiyattaki coğrafya ve tarih

Tarih ve coğrafya, edebiyatçıların hayal gücüne her zaman ayak uyduramaz; ya da sanatçı, özellikle 'hayalî' bir yer ya da mekân seçer. Ama birçok sanat eserinde, adları verilerek ya da verilmeden, 'gerçek' ya da gerçeğe yakın mekânlarda dolaşırız. Alberto Manguel ile Gianni Guadalupi ikilisi, bu tür mekân ve yerleri, sözlükleştirmiş. Konularında oldukça uzmanlaşmış bu iki yazarın iki ciltlik 'Hayali Yerler Sözlüğü', Temmuz 2005'te Yapı Kredi Yayınları arasında yer aldı. Kitapta, Çin'den Peru'ya, bütün dünyanın tüm çağlarından, edebiyat ve sanatın farklı alanlarından -kitaplardan, perdeden ve sahneden- seçilmiş bin iki yüzden fazla ülke, ada, yapı ve yer, 'madde madde' sıralanıyor. Bunlara, 200'den fazla harita ve resim eşlik ediyor.

Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin resmî zabıtları

Simurg Yayınları, yakın tarihin çok önemli belgelerinden birini yayımladı: Selma Ilıkan ve Faruk Ilıkan'ın yayına hazırladıkları 'Ankara İstiklâl Mahkemesi Resmî Zabıtları', İzmir Suikasti davasına bakan mahkemenin, 9. bileşiminin 2. celsesinde aldığı karar gereğince, eski İttihatçılar hakkında Ankara'da görülen bir başka davanın zabıtlarıdırlar. Bu siyasî davada iddia, Mustafa Kemal'e suikastin ötesinde, İttihatçıların tıpkı Meşrutiyet öncesindeki gibi, gizli cemiyet çalışmaları içinde, hükümeti devirmek ve idareyi ele geçirmek istedikleri yönündedir. İlk duruşması 2 Ağustos 1926 Pazartesi günü Ankara'da başlayan dava, 26 Ağustos 1926 Perşembe günü biter.

Ahmet Ağaoğlu'nun düşünce serüveni

Chicago Üniversitesi öğretim üyelerinden A. Holly Shissler, Osmanlı'nın sonu ve Cumhuriyet'in ilk yılları üzerindeki 'düşünce tarihi' odaklı çalışmalarıyla tanınıyor. İşte bu yüzden araştırmacının "İki İmparatorluk Arasında: Ahmet Ağaoğlu ve Yeni Türkiye" adlı yapıtı (2003), ilginç çözümlemelerle dikkat çekiyor. Araştırmacının bu dönemi anlatmak için seçkin bir Türk aydını olan Ahmet Ağaoğlu'nun Rus Çarlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında seyreden düşünce serüvenini seçmiş olması, ayrıca dikkat çekici bir özellik... Bu arada Ağaoğlu'nun Kafkaslar, St. Petersburg ve Paris'te etkilendiği düşünce akımlarının izleri de ortaya dökülüyor... Taciser Ulaş Belge'nin Türkçe'ye kazandırdığı bu kapsamlı çalışmayı, Haziran 2005'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, kayda değer fotoğraflarla zenginleştirerek yayımladı.

Isfahan Kuşatması
Jean-Christophe Rufin
Doğan Kitap, Aralık 2004, İstanbul

Kızıl Ağaçlar Ülkesi
Jean-Christophe Rufin
Doğan Kitap, Ağustos 2005, İstanbul

Tarihçi
Elizabeth Kostova
İnkılâp Yayınları, 2005, İstanbul

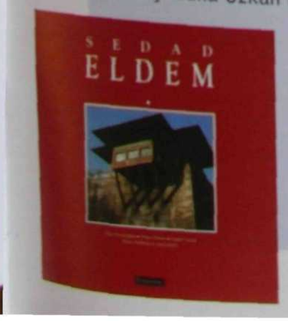
1900'lerin başında İstanbul

İstanbul tutkunluğuyla Ahmet Rasim ve Reşat Ekrem Koçu'nun yanında yer alan Sermet Muhtar Alus'un 1930'lu yıllarda Akşam gazetesi için kaleme almış olduğu kimi yazılar, 'Masal Olanlar' ya da 'İstanbul Kazan, Ben Kepçe' gibi adlar altında, İletişim Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştı... Şimdilerde, İletişim Yayınları, Alus'un Akşam gazetesinde yer almış diğer yazılarını da kitaplaştırıyor. Son çıkan kitabın adı, '30 Sene Evvel İstanbul' ve kitabı yayına hazırlayan Faruk Ilıkan'ın ifadesiyle, yazarın Akşam'daki 1931 tarihli ilk yazılarını içeriyor.

Sedad Eldem'in anısına...

7 Eylül 1988'de yitirdiğimiz Sedad H. Eldem'i, Literatür Yayınları dikkat çekici bir monografiyle andı; 'Sedad Eldem' adını taşıyan bu çalışma, farklı yazılar içeriyor: Giriş yazısı, uzun yıllar Türk-Alman ilişkilerine ilgi duyan ünlü Avusturyalı mimar Hans Hollein tarafından kaleme alınmış. Suha Özkan'ın yazısı ise, Eldem'in uygulamalarına bir arka fon çizmekte. Sibel Bozdoğan da, Eldem'in yıllar içinde ele aldığı konuların analizini yaparak, onun kimi temel alanlardaki çalışmalarını ortaya koyuyor. Prof. Eldem'in eski bir öğrencisi olan Engin Yenal da, Eldem'in kişiliğini aktarıyor bize.

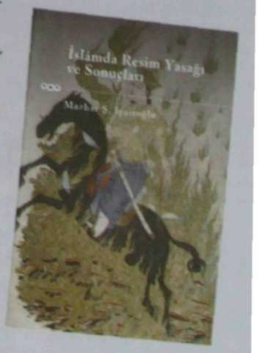

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

İslâm'da resim geleneği

Burhan Toprak, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları arasında 1963'te yayımlanan 'Sanat Tarihi' kitabının üçüncü cildinde, İslâm sanatlarını anlatırken, resimden de söz eder. Arap yazarlarının, Hicret'in ilk dönemlerinde, Arapların resim ekolleri olduğundan ve halife saraylarının duvar resimleriyle süslü bulunduğundan dem vurduklarını söyler.

"İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları" adlı yapıtında (Yapı Kredi Yayınları, Haziran 2005), Mazhar Şevket İpşiroğlu da bu noktanın altını çizer ve İslâm'ın ilk yüzyıllarında resim yasağının henüz devreye girmemiş olduğunu vurgular. Romalıların, Bizans'ın, duvar freskleri Hıristiyan Kıptîler tarafından yapılmış saraylarda oturdukları ve bu sarayların bulunduğu bölgeleri fetheden Emevî halifelerinin de, bu geleneği ortadan kaldırmaktansa, İslâm'ın ününü dört bir yana duyurmakta resmin gücünden yararlandıkları, bilinen bir gerçektir.

Emevîler devrinde yapı süslemelerinde kullanılan resim, Geç-Abbasîler devrinde ise, kitaplarda yerini bulur. Bu arada zaten 9. Yüzyıl'da, Kuran'da tasviri yasaklayan bir buyruk olmamasına rağmen, hadis ve fıkıh bilginlerinin yorumlarıyla, resim yasağı kesinleşir...

İşte bu noktadan sonra, İpşiroğlu, İslâm'da resim sanatının yapı süslemeleri çerçevesinde gelişmesini sürdürmesinin -Hıristiyan dünyasında olduğu gibi- olanaksızlığını ve resim sanatının, kitaba girmekle, gelişebileceği yeni bir hayat alanı bulduğunu anlatır bize: 'Bağdat Okulu' ile başlayan İslâm resim geleneğinin, 1258'de Bağdat'a Moğolların girişiyle, İran'a kayışını; Moğolların İslâm resmi üzerindeki etkilerini izliyoruz daha sonra... Ardından da, İslâm resim sanatının, İran'da erişebileceği en yüksek noktaya varışını...

Beni bu gelişim çizgisinde en çok etkileyen nokta, İpşiroğlu'nun sergilediği şu açmaz oldu: İstanbul'un fethinden sonra, Fatih'in Yeniçağ'a ayak uydurma yolundaki çabalarıyla, "*İslâm dünyasının bir aralık, Rönesans'ın eşiğine kadar yaklaşıyor gibi görünmesi*" söz konusu... Ama bu çabalar "bu dönemde Batı ile Doğu'yu birbirinden ayırmaya başlayan çağ duvarını" aşamazlar... 16. Yüzyıl'dan sonra da, Osmanlı kitap ressamlığı, belli kalıpların tekrarı içinde sıkışıp kalır: "Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu batılılaşmada görülür ve sanatçılar 18. Yüzyıl'dan bu yana geleneklerinden büsbütün koparak Batı'nın dümen suyunda ilerlemeye bakıyorlar."

Evet; İpşiroğlu'nu okumakta, sadece sanat tarihi açısından değil, her açıdan büyük fayda var!

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu

Bilim insanları Ağrı Dağı'na sahip çıkıyor...

Ağrı Dağı ve 'Nuh'un Gemisi', ilk kez konunun uzmanı bilim insanları tarafından, Doğubayazıt'ta düzenlenecek 'I. Uluslararası Ağrı Dağı Ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu'nda tartışılacak.

FOTOĞRAF: ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ

Bugüne kadar pek çok değişik uzmanlık alanı tarafından incelemeye konu edilen Ağrı Dağı ve 'Nuh'un Gemisi', ilk kez konunun uzmanı bilim insanları tarafından, 7-10 Eylül 2005 tarihinde, Doğubayazıt'ta düzenlenecek 'I. Uluslararası Ağrı Dağı Ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu'nda tartışılacak.

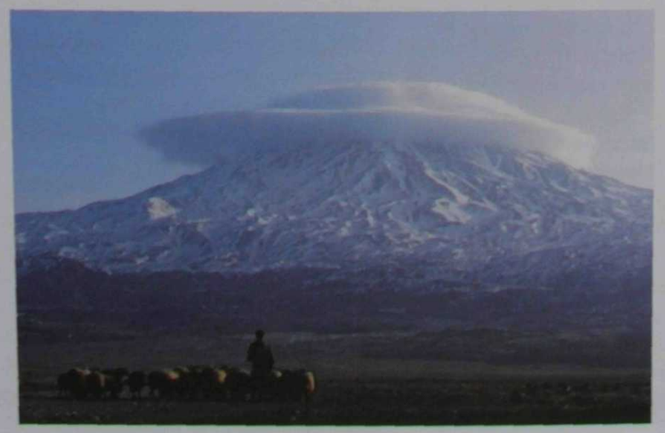
Ağrı Dağı için bir milat oluşturacak olan bu sempozyum, Ağrı Valiliği'nin ev sahipliğinde İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Enstitüsü, Erzurum Atatürk Üniversitesi ve ÇEKÜL Vakfı'nın organizasyonu ile gerçekleştiriliyor.

Biz de, bu önemli toplantıyla ilgili olarak, İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Oktay Belli ile görüştük.

➤ *Böyle bir sempozyum düzenleme fikri nasıl gelişti?*

Avrasya Arkeoloji Enstitüsü olarak, son 37 yıldan beri Doğu Anadolu Bölgesi'nde arkeolojik kazılar ve çeşitli konularda yüzey araştırması çalışmaları yapıyoruz. Bölgenin ekonomik ve kültürel sorunlarına eğilmek ve çözüm getirmek amacıyla, her yıl bir il veya ilçede ulusal ya da uluslararası sempozyumlar düzenliyoruz.

İstanbul Üniversitesi'nin öncülüğünde yapılan bu tür sempozyumların organizasyon komitesine Erzurum Atatürk Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve ÇEKÜL Vakfı'nı da aldık. Bu sempozyumların en büyük amacı, bilgiyi yöre insanıyla paylaşmak ve onları tarih, arkeoloji, sanat tarihi, coğrafya, edebiyat, jeoloji, turizm ve çevre kirliliği gibi konularda eğitmek...

Prof. Dr. Oktay Belli (sağ üstte), düzenleyecekleri sempozyumla Ağrı Dağı'na (sağda) sahip çıkacaklarını belirtiyor.

2003'te, Doğubayazıt'ta 'Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu' düzenlemiştik. Sempozyuma ilgi o kadar fazla oldu ki, bizler bile şaşırdık... Bildirileri bir kitap haline getirdik ve yayımladık. Kitabın editörlüğünü ben, sponsorluğunu da Doğubayazıtlı iş adamı Selahattin Beyazıt yaptı.

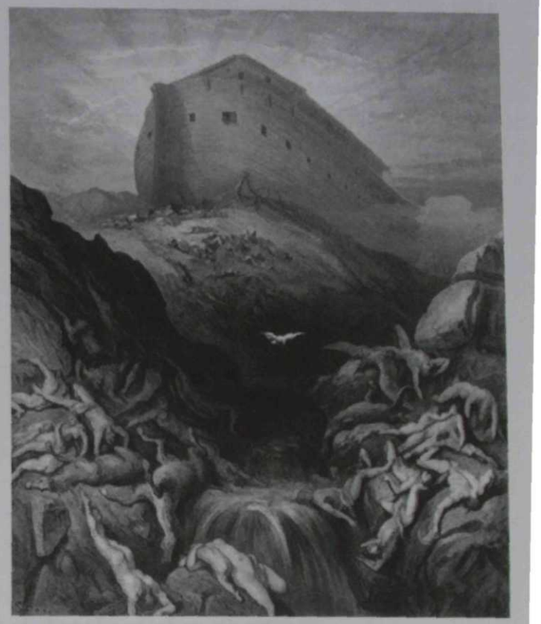
Bu kitap, 2004'te, arkeolojinin en başarılı kitabı seçildi, hattâ tükenme noktasına geldi. Özellikle yurt dışından gelen televizyon muhabirleri haklı olarak, neden bu tür sempozyumların uluslararası yapılmadığını soruyorlardı. Bizler de bugüne değin hiç değinilmeyen bu konuyu, uluslararası sempozyuma taşımaya karar verdik.

➤ *Nuh'un Gemisi ile Ağrı Dağı'nı ilişkilendiren pek çok spekülasyon ve araştırma girişimi var. Konuya, arkeoloji bilimi çerçevesinde yaklaşan ciddi araştırmalar da oldu mu?*

Bugüne kadar bu önemli konuyu astronotlar, dağcılar, misyonerler inceledi ve kendilerine göre yorumladılar. İlk kez bu önemli konuyu, sahasında uzmanlaşmış bilim adamları tartışacak ve bundan da önemlisi Türk bilim adamları, unutulmuş olan Ağrı Dağı'na sahip çıkacak... Bu yüzden bu sempozyum, Ağrı Dağı için bir milat oluşturacak. Yabancı uzmanlar Ağrı Dağı'nı tartışırken, Türk bilim adamları hep seyirci kaldı; oysa bilim adamları bölgenin ve ülkenin sorunlarına duyarlı olmalı ve çözüm getirmeliydi.

➤ *Tufan ve Nuh'un Gemisi, mitolojik bir hikâye. Ve siz Urartular konusunda uzman bir bilim adamısınız. Urartulardan çok daha ötelere uzanan bir konuya eğilmekle, bilim yaşamınızda yeni bir sayfa açtığınızdan bahsedebilir miyiz?*

1987'den beri Ağrı Dağı bölgesinde arkeolojik yüzey araştırması yapıyorum. Ne yazık ki, bu bölge en az araştırılan yörelerden biri. Bu yüzden bölgenin prehistorya, arkeoloji, tarih ve sanat tarihini yeni yeni öğrenmeye başladık...

Bölge arkeolojisinin karanlıklar içinde kalması, spekülasyonlara neden oldu. Ağrı Dağı, Urartu Krallığı döneminde de çok kutsal bir dağ idi. Urartu dininde bu ulu dağın tanrısına bir sığır, iki koyun kurban edilmekteydi. Bunlardan da önemlisi, Tevrat'ta Urartu "r – r – t" olarak adlandırılmaktadır. Daha sonra bu dağ Ararat adını almıştır. Bu yüzden 'Ararat' adının Ermenice ile

Prof. Dr. Oktay Belli'nin editörlüğünde yayımlanan 'Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu' adlı kitap (sol üstte). Gustave Dore'nin çizgileriyle Nuh Tufanı (üstte).

Bir bazilika mozaiğinde Nuh ve hayvanları (sol üstte). 17. Yüzyıl'a ait Alman kaynaklı bir çizimde Nuh'un gemisinin inşası (solda).

16. Yüzyıl'a ait bir minyatürde Nuh'un gemisi (sağda).

uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Bölge halklarının din ve mitolojisinde bu kadar önemli bir yeri olan bu dağa ilgisiz kalmak, affedilmeyecek bir hata...

➤ *Sempozyumdan beklentileriniz neler?*

Her şeyden önce, bu sempozyumun ilk kez uluslararası olarak düzenlenmesi, Türk bilim adamlarının en büyük başarısıdır; çünkü, bugüne kadar sahipsiz kalan Doğubayazıt İshak Paşa Sarayı'na ve Ağrı Dağı'na sahip çıkılmış olacaktır. Ağrı Dağı, bu ilgisizlikten dolayı insanlara küsmüş durumda ve bu yüzden giydiği beyaz peçesini açmıyor...

Bazı ülkelerden insanlar, bu sempozyumu yapmamıza çok bozuldular ve bunu açık açık bizlere yazdılar; bu durum, Türk bilim adamları için ne kadar acı... Bizler kendi ülkemizde bu tür konularda sempozyumlar düzenleyemiyorsak, 'vay ülkenin haline' demek gerekir... En büyük amacım, bildirileri kısa bir süre içinde kitap haline getirmek ve bu önemli sempozyumu gelenekselleştirmektir.

Bilgi için:
(212) 5229694- 4555700
Dahili: 15927–15929

Troya öksüz kaldı...

18 yıldır Troya Antik Kenti'nin kazı başkanlığını yürüten Tübingen Üniversitesi öğretim üyesi, 63 yaşındaki Manfred Osman Korfmann yaşamını yitirdi. Troya'daki tarihi eserlerin ve arkeolojiyle ilgili konuların araştırılması, kazı ve bilimsel çalışmaların tespit edilerek maddi ve manevi açıdan desteklenmesi amacıyla 'Çanakkale-Tübingen-Troia Vakfı'nın kurulmasına büyük çaba sarf eden Prof. Dr. Korfmann, 2004'te kurulan vakfın başkanlığına getirilmişti.

Prof. Dr. Korfmann, 1998'de düzenlenen 'Türkiye Tarihsel, Kültürel Miras ve Sanat Ödülleri' kapsamında 'Özel Başarı Ödülü'ne, 2001'de 'Doğu ve Yunan medeniyetlerinin birlikte yaşamları'nı belgeleyen eserleri ortaya çıkardığı kazı çalışmaları nedeniyle de Helga ve Edzart Reuter Vakfı'nca 'Birlikte Yaşamı Teşvik' ödülüne layık görülmüştü...

Uzun yıllar yürüttüğü kazılarda, bölge köylüsünün sevgisini kazanan ve halk arasında 'Osman Hoca' olarak anılmaya başlanan Prof. Dr. Manfred Korfmann, 2003 yılı Aralık ayında, Bakanlar Kurulu kararınca Türk vatandaşlığına kabul edilmişti...

Bu arada, Çanakkale Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Truva Dostları ve Çanakkale Belediyesi'nin desteğiyle gerçekleştirilen ve bu yıl dördüncüsü düzenlenen 'Çanakkale Troas Arkeoloji Buluşması'nın adı bundan böyle, Manfred Osman Korfmann'nın zamansız ölümü nedeniyle 'Çanakkale - Troas Manfred Osman Korfmann Arkeoloji Buluşması' olarak değiştirildi. Sempozyum, 5-10 Eylül tarihlerinde, Çanakkale'de düzenlenecek.

Setafanos Yerasimos'u yitirdik

Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Balkan tarihi üzerine yaptığı araştırmalarla ünlü tarihçi Stefanos Yerasimos, 63 yaşında, Paris'te hayatını kaybetti. 1942'de İstanbul'da doğan Yerasimos, 1972'den bu yana Paris Üniversitesi'nde şehircilik profesörü olarak görev yapıyordu. Uzun yıllar İstanbul Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü müdürlüğü de yapan Yerasimos, Boğaziçi Üniversitesi'nde de tarih dersleri verdi. 'Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye', 'Milliyetler ve Sınırlar', 'Akdeniz Dünyası Şehirleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyyahlar' isimli kitaplar, Yerasimos'un önde gelen eserleri arasında yer alıyor.

T.C.
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
KÜTÜPHANE ve MÜZELER MÜDÜRLÜĞÜ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

'Volga-Ural Bölgesinde İslâm Medeniyeti' Kongresi

İslâm Konferansı Teşkilatı'nın İstanbul'daki araştırma merkezi IRCICA'nın, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan Cumhuriyeti'nde düzenlediği 'Volga-Ural Bölgesinde İslâm Medeniyeti' konulu ikinci kongresi, Kazan'da yapıldı.

İslâm Konferansı Teşkilatı Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu ve IRCICA Genel Direktörü Halit Eren'in katıldığı açılışta, Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanı Vladimir Anatolevich Yakovliv de hazır bulundu.

Tataristan İlimler Akademisi işbirliği ile düzenlenen kongrede, Kuzey ve Orta Asya tarihi, dinler tarihi, edebiyatı, düşünce tarihi vb. konularda çalışan bütün dünya üniversitelerinden uzmanlar, yeni araştırma sonuçlarını sunup tartıştılar.

Haziran ayı sonunda, Kazan kentinin 1000. kuruluş yıldönümü kutlamaları döneminde toplanan kongre, bu kutlamalara bilimsel bir boyut katmasıyla da dikkat çekti.

IRCICA, 2001'de bu bölge tarihini konu alan ilk kongresini düzenlemiş; bu kongre araştırmacılar arasında ilişkilerin artması ve daha geniş bir planda İslâm Konferansı Teşkilatı'na üye olan Türkiye dahil 57 ülke ile Rusya Federasyonu ve Volga boyu ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağlanmıştı.

'Zamana Direnen Tarih'

Koç Allianz'ın her yıl siyah-beyaz ve renkli olmak üzere iki ayrı dalda düzenlediği fotoğraf yarışmasında, 2005 yılının konusu 'Zamana Direnen Tarih' olarak belirlendi. Zamanın gücü ve bu güce direnen her türlü yapı, insan ya da mekân gibi figürlerin işlenebileceği '12. Koç Allianz Fotoğraf Yarışması'na katılabilmek için son başvuru tarihi 15 Eylül 2005. Yarışmanın seçici kurulunda öğretim üyeleri Murat Germen ve Güven İncirlioğlu; fotoğraf sanatçıları Ersin Alok, Lale Per Aytek ve İsa Çelik; 'Fotoğraf' Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Nadir Ede ile Koç Allianz Murahhas Âzâsı ve Genel Müdürü M. Kemal Olgaç yer alıyor...

Horasan'dan 'İstila-Invasion'

Son birkaç yıldır, kötülüğün insanoğluna nasıl yerleştiğini ve belleğin kötülük karşısındaki çaresizliğini, savaş görüntülerinden hareketle kurguladığı resimlerinde sorunsallaştıran Mustafa Horasan, 'İstila-Invasion' adlı son sergisinde, bedenin ve belleğin acıya direncini imaj ve belgesellerden edindiği karelerden süzerek yeni baştan yapılandırıyor. Sanatçı, gündelik medyada fetişleştirilen savaş karelerini, sahaflardan topladığı tarihi savaş dergilerinin kahramanlık havadisi olarak aktardığı nostaljik fotoğrafları, tarihin kaydına soyunan belgesellerin soğuk atmosferinden seçtiği anları, kimi zaman belirsiz bir atmosferde, kimi zamanda insanoğlunun hırslarına ve kötülük güdüsüne işaret eden bir neden-sonuç ilişkisi içerisinde görünür kılıyor... Sergi, 20 Eylül- 20 Ekim tarihleri arasında Evin Sanat Galerisi'nde, 8-16 Ekim tarihleri arasında ise '15. İstanbul Sanat Fuarı'nda izlenebilir.

II. Bayezid Külliyesi 'En İyiler'den

Edirne'deki Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi, 22-25 Eylül'de Hırvatistan'ın Dubrovnik kentinde gerçekleştirilecek olan 'En İyiler' kongresine davet edildi. 2004'te 'Avrupa Müze Ödülü'nü kazanan müze, UNESCO, Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) ve Milletlerarası Anıtlar ve SİTler Konseyi'nin (ICOMOS) desteğiyle gerçekleştirilecek kongrede, 16 proje arasında Türkiye'yi temsil edecek. Kongrede, 40 dakika süreyle, Türkiye, Trakya Üniversitesi ve Sağlık Müzesi tanıtılacak...

Müze, bu uluslararası kültür organizasyonunda, aralarında UNESCO 'Asya Tarihi Mükemmellik Ödülü' sahibi Pakistan Karimabad Müzesi, 'Henry Ford Çevresel İmtiyaz Ödülü' sahibi İsrail Bedevi Kültürü Müzesi, 'Mimari Maras Avrupa Nostra Ödülü' sahibi İtalya Floransa Müzesi, 2004 Yılı AVICOM Ödülü sahibi Kanada Keşif Müzesi ve 2004 Yılı 'Açık Hava Müzesi Ödülü' sahibi Kazakistan Karaganda Müzesi gibi, dünyanın müzecilik alanındaki en iyileriyle yarışacak. Kongre sonunda, dünya çapındaki bu projelerin en iyisi seçilecek.

Cevat Şakir yaşatılacak

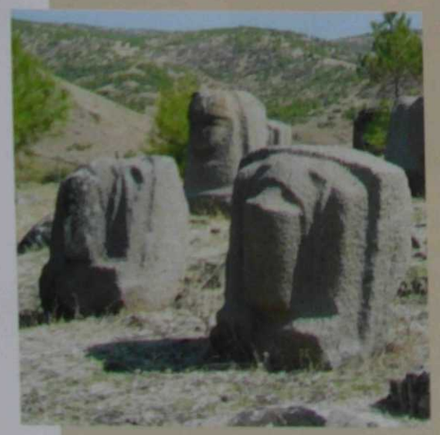

İzmir'deki Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'ne son katkı, 'Halikarnas Balıkçısı' olarak tanınan yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın kızı İsmet Noonan'dan geldi. İsmet Hanım, babasından kalan tüm özel eşyaları ve arşivini müzeye hediye etti.

Hazine değerindeki bağış listesinde yer alan eserlerden bazıları şöyle: Balıkçıyla ilgili gazete kupürleri; ölümünden bir yıl önce çekilen elektrosu; Naci Sadullah, Azra Erhat, Sabahattin Ali'ye yazdığı ve onlardan gelen mektuplar; fotoğraflar, davetiyeler, broşürler, kitaplar, adına açılan anı defterleri, telgraflar, Resimli Ay'da yer alan karikatürler, karakalem ve minyatür çizimleri...

'Heykel Tarlası' gün ışığına çıkarılıyor

Opet firması, 'Bilinçli Toplum' projeleri ile yürüttüğü sosyal sorumluluk çalışmalarına, 'Örnek Köy' uygulamalarıyla devam ediyor. Geçen Nisan ayında, Mardin'de Dara Harabeleri'nin bulunduğu Dara Köyü'nde hayata geçirilen ilk 'Örnek Köy' uygulamasından sonra, şimdi de Gaziantep'in İslahiye ilçesinde bulunan Yesemek Köyü, 'Örnek Köy' olarak seçildi. Opet, Yesemek'te bulunan ve aynı zamanda Türkiye'nin ilk açık hava müzesi olan 'Hitit Heykel Atölyesi'ni ayağa kaldırıyor.

Köylülerin 'Heykel Tarlası' adını verdiği Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi Açık Hava Müzesi'nde, ortaya çıkarılan yaklaşık 300 heykelin yanı sıra çoğu gün ışığına çıkmayı bekleyen eserler bulunuyor.

Opet tarafından, ziyaretçilerin Açık Hava Müzesi'ni rahat gezmesini sağlayacak çeşitli düzenlemelerin yapılacağı Yesemek'te, Açık Hava Müzesi'ne hakim bir tepeye, seyir amaçlı teras düzenlemesi yapılacak. Ayrıca, Yesemek köyünde, 'Temiz Tuvalet Kampanyası' ve 'Yeşil Yol Projesi' uygulamalarının devamı olan çalışmalar da gerçekleştirilecek.

Pierre Loti'ye teleferik hattı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kontrolünde yapımı süren Haliç ve Pierre Loti arasında yapılacak teleferik hattı, önümüzdeki ekim ayı sonunda açılacak. Özellikle yabancı turistlerin ilgisini çeken Eyüp'te bulunan Pierre Loti'ye Eyüp Sultan'dan 20 dakika yerine 115 saniyede gidilebilecek. Her gün binlerce kişinin akınına uğrayan turistik merkeze, dört adet kabinle saatte 18 sefer düzenlenecek. Haliç-Pierre Loti teleferik hattı İstanbul'daki ikinci teleferik hattı olacak. İlk teleferik hattı, 1993'te inşa edilen Demokrasi Parkı üzerindeki Maçka-Taşkışla hattıydı...

Ahilik Haftası ve Sempozyumu

Bu yıl, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın girişimleriyle, 10-16 Ekim tarihleri arasında, Türkiye'nin bütün illerinde gerçekleştirilecek olan 'Ahilik Kültürü Haftası' etkinliklerine, Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu da aktif olarak katılıyor. Bu çerçevede, İstanbul'daki Ahilik Kültürü Haftası Kutlama Komitesi de, 10 Ekim günü Ahilik Araştırma Vakfı'nda başlatılacak çalışmaları, Atatürk Kültür Merkezi'nde sürdürecek.

11 Ekim'de ise, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde bir 'Ahilik Sempozyumu' gerçekleştirilecek. Prof. Dr. Işın Demirkent'in oturum başkanı olarak yöneteceği sempozyuma, Prof. Dr. Mikhail Bayram, "Ahilerle Kalenderiler Arasındaki İlişkiler"; Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu, "Nurettin Topçu'da İş Ahlakı"; Ahilik Araştırma Vakfı Başkanı Galip Demir, "Ahilik, Halk Vekilliği' ve Sadık Göksu, "Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken ve Ahilik"başlıklı konuşmalarıyla katılacaklar.

İstanbul'daki 'Ahilik Kültürü Haftası' çerçevesinde, 13 Ekim'de de, saat 14.00'te Yenibosna'daki Cem Vakfı'nda bir 'Ahilik Paneli' yapılacak.

15 Ekim günü ise, 25 ilden gelen katılımcılarla, Kırşehir'de Ahi Evren'in mekânında bir tören yapılacak.

Kırşehir'deki Ahi Evren heykeli (solda). **Prof. Dr. Işın Demirkent** (altta).

Kızkalesi 'kültür merkezi' oluyor

Mersin'in Erdemli ilçesine bağlı Kızkalesi beldesindeki tarihi Kızkalesi'ni "kültür merkezi"ne dönüştürecek olan, ancak 2001 yılındaki yüzey kazısı sırasında insan iskeletlerinin bulunması nedeniyle durdurulan çalışmalara yeniden başlanacağı bildirildi.

Kızkalesi Belediye Başkanı Necati Kale, kentin sembolü olan Kızkalesi'nin turistlerin en fazla merak ettikleri tarihi mekânlardan birini oluşturduğunu, ancak yıllarca ihmal edilmiş olması nedeniyle yeterince faydalanılamadığını belirtti. Kale, Kültür Bakanlığı'nın da konuya sıcak bakmasıyla, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan izin alarak, amfitiyatro ve bir restoran yapımı için tabanda yüzey kazısına başladıklarını belirtti. 11. Yüzyıl sonlarında tamamlanan Kızkalesi, 11 bin 800 metrekarelik bir ada üzerinde bulunuyor.

‘Batı müziği’yle çağdaşlaşmak...

Ankara Musiki Muallim Mektebi’nde öğrenciler: Okul, Ankara Devlet Konservatuvarı’nın temelini oluşturmuştu...

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, Atatürk’ün önderliğinde müzik konusunda bir devlet politikası oluşturulmaya çalışılıyordu. Yaklaşık 100 yıllık bir geçmişi olan saray orkestra ve bandosu Mızıka-i Hümayun’un, 1924’te Ankara’ya aktarılıp Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti’ne (Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası) dönüştürülmesi de bu çabaların göstergesiydi. Ardından, 1 Eylül 1924’te de, Ankara’da, Ankara Devlet Konservatuvarı’nın temelini oluşturan ‘Musiki Muallim Mektebi’ açıldı. Okul müdürlüğüne Riyaseti Cumhur Orkestrası şefi Osman Zeki Bey getirildi.

Cumhuriyet’in önem verdiği konulardan biri de müzik ve sahne sanatlarının modernleştirilmesi, geliştirilmesi ve eğitim yoluyla Batı tarzının benimsenmesiydi. Bu doğrultuda o güne kadar okullarda öğretilen Türk müziğinin yerine Batı müziğinin öğretilmesi ve bunun için Batı müziğini bilen öğretmenlerin yetiştirilmesi gündeme geldi. Bu amaçla kurulan ‘Musiki Muallim Mektebi’, 1 Kasım’da, Erkek Muallim Mektebi’nden seçilen öğrencilerle ilk öğretim yılına başladı.

1925 yılından itibaren okula bütçe ayrılmasıyla öğrenci sayısı kısa sürede arttı ve devlet sınav açarak gençleri, öğretmen olarak yetiştirmek için Avrupa’ya gönderdi. Riyaseti Cumhur Musiki Heyeti üyelerinden bir bölümü de burada öğretmen olarak görevlendirildi.